3 1761 07458961 5

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/marieantoinette00tsch

183

Marie Antoinette,
Dronning af Frankrige.

MARIE ANTOINETTE'S UNGDOM

AF

CLARA TSCHUDI

KØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

FR. BAGGES BOGTRYKKERI

1894

PT
8175
T83M33

LIBRARY
MAR 8 1974

FORORD

Efterfølgende bog er bleven til paa grundlag af en række foredrag, som jeg vinteren 1892—93 holdt i Kristiania, Bergen, Stavanger, Kristianssand og en stor del af Norges øvrige byer. Den vil i en nær fremtid blive efterfulgt af en fortsættelse, som vil komme til at omhandle Marie Antoinettes forhold til den franske revolution, hendes fængselstid og sidste dage.

Faa kvindeskjebner har vakt større opmerksomhed end den ulykkelige østerrigske keiserdatters, der som femtenaarigt barn blev rykket bort fra sit fædrelands jordbund for at stilles som midtpunktet for det fordærvede franske hof. Marie Antoinette er da ogsaa allerede hyppig bleven behandlet paa forskjellige maader og i forskjelligartet form.

Skjønt hendes liv tilsyneladende er et emne,

der nu snart kunde synes udtømt, vedbliver hun ikke destomindre at holde interessen fangen; vedblivende hører hun til de historiske kvindeskikkelser, der atter og atter henriver til betragtning.

Hendes liv falder i to, skarpt afgrænsede dele: tyve aars triumfer, som betaltes med fem aars martyrium. Min næste bog, der vil fremkomme uafhængig af denne, vil af den grund danne et fuldstændigt modstykke til hendes ungdoms historie. Her ser vi hende letsindig og sorgløs. Der vil vi se hende i modgang og nød. Forsynet bereder grusomme læretimer for at straffe hendes letsind. Viser hun sig i ungdommen langtfra uden skyld, udfolder hun til gjengjæld i ulykken den sjælsstorhed, der sømmer sig for hende som dronning og som Maria Theresias barn.

Planen for mit arbeide fører det med sig, at der i denne første bog nævnes personer, der kun flygtigt eller slet ikke vil finde omtale i den næste. Paa den anden side er der til Marie Antoinette's livsskjebne knyttet mennesker, som jeg har troet at burde forbigaa i bogen om hendes ungdom, men som indgaaende vil blive be-

handlede i bogen om hendes ulykkestid. Jeg nævner særlig blandt disse hendes svigerinde Elisabeth samt hertugen af Orleans.

Jeg har ingenlunde den fordringsfuldhed at ville fremstille mit arbeide som en del af Frankriges historie; — de politiske begivenheder berører jeg kun, hvor dette er nødvendigt for ikke at afbryde skildringens gang. Det er en del af et menneskeliv fuldt af omveltninger, smil og taarer, som jeg har villet skitsere i store træk. De spredte meddelelser, jeg har søgt at sammenstille til et billede, vil — haaber jeg — kaste, om ei et særligt nyt, saa dog et rigere lys over den endnu idag meget omtvistede dronning. Og lærerig, som enhver biografi er, tror jeg, at mine læsere vil finde stof til eftertanke i min skildring af hendes liv.

Da jeg har anseet det for heldigst at føre „Marie Antoinette's ungdom“ frem i en let tilgjængelig, lidet overlæsset form, har jeg sjelden ved kildeangivelser og henvisninger afbrudt fremstillingens gang. Kun hvor jeg citerer, angiver jeg selvfølgelig mine kilder.

For dem af mine læsere, der maatte ønske at søge udenfor min bog, vil jeg imidlertid ikke

undlade at nævne de vigtigste af de verker, jeg har raadspurgt under udarbeidelsen:

„Mémoires de madame Campan“, „Mémoires de la baronne d'Oberkirch“, „Mémoires du baron de Besenval“, „Mémoires de Lauzun“, Mémoires de Soulavie“, „Mémoires de Weber“, „Mémoires inédits de madame la duchesse de Tourzel“, „Maria Theresia und Marie Antoinette“, „Histoire de madame du Barry“, „Portefeuille d'un talon rouge“, „Mémoires du prince de Ligne“, „Mémoires sur la vie de la duchesse de Polignac“, „Madame de Lamballe, d'après des documents inédits“ par George Bertin. „Souvenirs et portraits par le duc de Lévis“, „Le comte de Fersen et la cour de France“, „Souvenirs d'un page“, „Mesdames de France“ par Barthélémy o. s. v.

Selvfølgelig har jeg ved siden heraf studeret de forskjellige historier om Marie Antoinette og hendes tid, der ere offentliggjorte i Frankrige, og nævner jeg blandt disse særlig brødrene Goncourt, hvis smukke og sympatetiske fremstilling mere end en gang under mit arbeide har givet mig veiledning og raad.

En væsentlig kilde har desuden for mig været brevvekslingerne fra hin tid. Gjennem

de hemmelige breve, der aarrækker veksledes mellem Maria Theresia og grev Mercy-Argenteau — en brevveksling, der førtes saa forsigtig, at den først over hundrede aar senere naaede offentlighedens kundskab — er begivenheder fra Marie Antoinette's ungdom trængte frem i dagen, der giver nøglen til mere end en af hendes handlinger og hjælper med til at finde den lidende kvinde bag Frankriges dronning.

— — —

Jeg begyndte med at sige, at mit arbeide er bleven til paa grundlag af foredrag, jeg har holdt over samme emne. Skjønt foredragene ogsaa delvis har paatrykt bogen sin form, er stoffet imidlertid betydelig udvidet, lakuner udfyldte for at give skikkelsen liv.

Mine foredrag lærte mig at kjende egne i Norge, som jeg uden denne anledning sandsynligvis aldrig vilde have faaet at se. De bragte mig i berøring med mennesker, hvis imødekommenhed vil være mig uforglemmelig for stedse.

Et og andet sted vil man — det tror jeg sikkert — endnu med venlighed huske mine besøg. Jeg takker gjennem disse linier for al

den elskværdighed, jeg mødte, og tilegner taknemmelig min bog til mine tilhørere. Mine tilhørere, hvoraf en og anden — derom føler jeg mig forvisset — ikke uden velvilje atter vil møde en gammel bekjendt.

Kjøbenhavn, september 1894.

Clara Tschudi.

Vérité, rien que vérité, toute la vérité.

1.

Erkehertuginde Marie Antonia's fødsel. — Hendes opdragelse. — Frankriges vordende dronning forlader sit hjem.

Et halvt aar før syvaars-krigens udbrud, den 2den november 1755, rystede et forfærdeligt jordskjælv Syd-Europa. Lisabonne blev ødelagt. Tretti tusinde mennesker omkom; kongen og dronningen af Portugal maatte flygte ud fra sit palads, der faldt sammen i ruiner.

Det var paa mindedagen for de døde. Det var paa denne dag, Marie Antoinette blev født.

Hendes forældre var Frans Stefan af Toscana og Maria Theresia af Østerrige. Hun fik ved daaben navnene: Maria Antonia Josephine Johanna.

Før hun saa dagens lys, havde den lille givet anledning til et væddemaal.

Keiserinden, der var moder til fem døtre, men som dengang kun havde to sønner, ønskede en tredie søn.

„Bliver det en søn eller en datter?“ spurgte hun sommeren 1755 paa en modtagelsesaften i Schönbrunn.

„Det bliver ganske sikkert en prins,“ sagde en tilstedeværende hofmand.

„De tror det,“ svarede Maria Theresia; „men jeg vædder to dukater, at det bliver et pigebarn.“

Ved høstens begyndelse tabte hofmanden væddemaalet. Han overbragte knælende sin herskerinde dukaterne, der var indlagte i et papir.

Paa papiret havde han skrevet følgende vers, som Metastasio havde digtet for anledningen:

„Ho perduto: l'augusta figlia
A pagar m'ha condamnato;
Ma s'e vero ch'a voi simiglia,
Tutto l'mundo ha guadagnato.“

(„Jeg har tabt: den hoibaarne datter har dømt mig til at betale; men hvis det er sandt, at hun ligner Dem, har hele Verden vundet.“)

Ved Maria Theresias hof gik det beskedent, næsten borgerligt til. Etiketten var vel ikke banlyst fra Burg og Schönbrunn, men den spillede ingen større rolle.

Var etiketten ingenlunde trættende, fandt paa den anden side familielielivet heller ingen fremtrædendeplads i Marie Antoinettes fædrenehjem.

Frankriges dronning talte med glæde om sine barneaar; dog synes det, som om hendes fader, keiser Frans, stod barnehjertet nærmere end hendes moder.

Vant til at herske og til at blive adlydt forstod keiserinden ogsaa ligeoverfor sin familie tilfulde den kunst at indgyde respekt. Børnenes frygt for hende holdt deres kjærlighed tilbage. Det hændte dem aldrig i samværet med hende, at glemme, at herskerinden stod foran dem.

Politiken og regjeringssorger levnede Maria Theresia liden tid til at beskjæftige sig med sine børn.

Livlægen blev hver morgen udsendt for at se til erkehertugerne og erkehertuginderne. Fra deres værelser gik han til keiserinden, som indtil de mest nøiagtige enkeltheder forhørte sig om børneflokkens befindende. Men selv saa hun dem tidevis neppe oftere end en gang hver uge.

Opdragelsen blev betroet hovmestere og guvernanter. Moderen valgte dem, og hun gjorde det visselig med omhu; i store træk foreskrev hun desuden undervisningens gang. Hun vaagede imidlertid kun undtagelsesvis over, at hendes planer blev overholdte. Og lærerinderne, der ikke behøvede at frygte det moderlige tilsyn, var gjennemgaaende altfor overbærende mod de

keiserlige børn. Marie Antoinettes første lærerinde fik afsked, fordi Maria Theresia ved et tilfælde opdagede, at haandskriftprøver, der forestillede at komme fra hendes datter, var skrevne af lærerinden.

Grevinde Brandeisen, der kom i den førstes sted, elskede sin elev, som gjengjældte hendes hjertelige følelser; men ogsaa hun forkjælede barnet. Naar hun en enkelt gang vilde vise sig streng og holdt en straffetale for sin yndling, var et elskværdigt svar eller et kjærtegn nok til at stemme hende mild og eftergivende som før.

Indtil sit tolvte aar stod Marie Antoinette under denne dames opsigt; hun betragtede det som et uheld, at hun for sent var kommen i hendes hænder og for tidlig havde maattet forlade dem igjen.

Grevinde Lerchenfeld, som fulgte efter fru v. Brandeisen, var meget strengere og langt mere fast af karakter. Men hun led af daarlig helbred og daarligt humør og passede ikke for den friske, livsglade lille pige.

Digteren Metastasio gav Marie Antoinette timer i italiensk. Han lærte hende at tale dette sprog med ynde og lethed; og hun oversatte vanskelige italienske bøger uden besvær.

Gluck var hendes lærer i musik; og sin smag for musiken bevarede hun hele livet.

Ogsaa i andre fag havde hun fremragende lærere. Fraseet musiken og det italienske sprog gjorde hun imidlertid ingen fremskridt. Hendes moder beklager sig i breve over, at hendes yngste datter ingenlunde nyttiggjør sig sine læreres undervisning.

Erkehertuginde „Antonia", som man kaldte hende i Wien, skrev aldeles feilfuldt, og hendes haandskrift var næsten ulæselig. Hendes tegninger maatte forbedres af lærerinderne, før man turde fremlægge dem for moderen. I geografi var hun mere uvidende end mangt et barn af folket. Ei blot verdenshistorien, men hendes eget lands og hendes egen slegts historie var hende næsten ubekjendt.

Hun manglede snarere lærelyst end læreevne; men hendes uvidenhed, som ikke kunde forblive ubemerket, gav anledning til, at man i Frankrige nærede ringe tanker om hendes forstand.

Var hendes kundskaber i høi grad mangelfulde, havde hun til gjengjæld megen lethed for at tilegne sig selskabelige former.

Medens hun var barn, overraskedes man over hendes smukke og sikre fremtræden. Traadte

hun i berøring med folket, vandt hun hjerter ved sin ynde og sit velvillige sind.

Keiseren og keiserinden var musikelskere; naar tiden tillod det, tilbragte de aftenerne i den store musiksal i Schönbrunn. Pianoforter og harper var opstillede langs væggene. Gluck og Haydn spillede, Metastasio læste høit. De keiserlige børn fik da oftere lov til at være tilstede.

Det var en saadan aften, at Mozart gjorde sin indtræden i den store verden.

Uvant med de glatbonede gulve, blændet af lysene, faldt han, da han skulde gaa frem og bukke for hendes majestæt.

Hofmændene fandt ham klodset og smilede over hans uheld. Ingen tænkte paa at hjælpe ham, før erkehertuginde Antonia skyndte sig over gulvet. Hun løftede ham op og trøstede den lille kunstner.

Maria Theresias politiske sysler forbød hende, som nævnt, i alle enkeltheder at beskjæftige sig med sine børn. Men hun forsmaade ikke ligeoverfor verden at gjælde for den omsorgsfulde moder. Kom der fremragende reisende til Wien, bød keiserinden dem til slottet; og ved saadanne leiligheder viste hun sig i sin talrige families skjød. Hun satte pris paa, at aviserne fra tid til anden offentliggjorde beretninger, der tydede

paa prinsernes og prinsessernes begavelse, og at folket omtalte og troede paa keiserbørnenes godhed og forstand.

Hendes loyale undersaatter gjentog med glæde tiltalende træk, der fortaltes om erkehertuginderne. Da Antonia, eksempelvis, en vinterdag gav sine sammensparede dukater til fattige, bragtes efterretningen fra mund til mund. Og hele Østerrige vidste at fortælle om udmerkede svartaler, som hun og hendes søstre skulde have holdt.

Det var sandt, at keiserindens døtre leilighedsvis oplæste latinske taler; men folket vidste ikke, at de unge piger ei forstod et ord af det, de læste op.

* * *

Det franske herskerhus havde gjennem hundrede af aar maattet forsvare sin magt mod huset Habsburg, der — i besiddelse af Østerrige, Spanien og Holland — holdt naboriget indesluttet fra tre sider. At bryde dette bælte havde været kongerækker i Frankriges maal. Det franske folk havde vænnet sig til at betragte Østerrige som sin arvefiende.

Lidt efter lidt var dog stillingen bleven for-

andret. Richelieus og Mazarins erobringer, Ludvig den femtendes seire saavelsom hans nederlag havde omformet Europas kart.

Huset Habsburg var for stedse bleven jaget ud af Spanien. Samtidig havde en ny stormagt, huset Hohenzollern, reist sig i Tyskland. Og tegn havde bragt forbud paa, at Frankrige og Østerrige ønskede at slaa en streg over det gamle had.

Maria Theresias fader, keiser Karl den sjete, havde nærmet sig først. Kardinal Fleury — Ludvig den femtendes försteminister i hans mindreaarighed — syntes ikke utilbøielig til at modtage den udrakte haand. Hvad den unge keiserinde angaar, saa lagde hendes fiendtligheder mod kongen af Preussen det nær for hende at ønske en saadan forbindelse.

Under krigen mod Frankrige og Preussen tilbød hun Frankrige særskilt fred. Og da freden var kommen istand, fortsatte hun sine venskabelige tilnærmelser.

Verdenshistorien har fortalt, at den sæderene Maria Theresia drev sin iver saa vidt som til at tilskrive frillen, fru Pompadour, et brev, hvori hun kaldte hende: „kjære veninde". Keiserinden har i et privatbrev tilbagevist denne paastand.

Men det, hun ikke personlig udførte, besørgede grev Kaunitz, hendes betroede raadgiver.

Skjønt man foreløbig ei kom videre end til høflighedsbeviser, viste Frankrige sig ingenlunde ufølsom for Østerriges erklæringer om kjærlighed. Og 1756 indgik Ludvig den femtende det forbund med Maria Theresia, der bar syvaarskrigen i sit skjød.

Keiserinden ønskede ogsaa fremtidig at sikre sig den forbundsfælle, hun nu havde vundet. Efter krigens slutning undfangede hendes ærgjerrige og foretagsomme aand planen til en egteskabelig forbindelse mellem de to herskerhuse.

Kong Ludvig og hans minister Choiseul greb hendes tanke; og Maria Theresia udsaa sin yngste datter til fremtidig dronning i Frankrige. Hun haabede, at Marie Antonias skjønhed vilde vinde mere magt over naboriget, end hendes krigshære nogensinde vilde være istand til.

Forbindelsen mellem den østerrigske erkehertuginde og Frankriges vordende kronprins var afgjort længe før forlovelsen blev offentliggjort.

Da Antonia var elleve Aar gammel, gjorde den franske skjønaand fru Geoffrin et besøg i

Wien, hvor hun blev meget naadig modtaget af keiserinden, som forestillede alle sine døtre for hende.

Hun blev aldeles henrevet af den yngte prinsesses ynde.

„Hviket deiligt barn," udbrød hun: „jeg vilde gjerne bortføre hende!"

„Tag hende med," sagde Maria Theresia fornøiet, „tag hende endelig med Dem."

Hun lod fru Geoffrin meget tydelig forstaa, at det vilde være hende kjært, om den literære dame i Paris's saloner vilde omtale den lille og sige, at hun fandt hende smuk.

Fru Geoffrin opfyldte med iver keiserindens ønske. Som følge heraf begyndte man i Frankriges hovedstad den følgende vinter at underholde sig om den vordende kronprinsesse og hendes indtagende væsen. Ludvig den femtende skaffede sig gjennem sin gesandt underretning om hendes udvikling. En berømt maler blev sendt til Wien for at male hendes portræt. Og da det var færdigt, viste kongen saa stor en utaalmodighed efter at se det, at maleren maatte sende sin søn til Versailles for at overlevere billedet saa hurtigt som muligt.

Maria Theresia omgav sin datter med alt, hvad der kunde være egnet til at forberede hende paa de nye forhold. Hun maatte bære

sit haar efter fransk mode, og hun fik franske lærere.

En fransk skuespiller blev ansat som erkehertugindens forelæser. Denne mand havde et daarligt rygte; og lærervalget mishagede ved det franske hof.

Gesandten i Wien blev anmodet om at gjøre keiserinden forestillinger med hensyn til valget. Skuespilleren fik afsked, og Maria Theresia bad, at man vilde sende en geistlig fra Frankrige til hendes hof.

Paa erkebispen af Toulouses anbefaling valgtes abbed Vermond. Ved sin ankomst til Wien udkastede han en fuldstændig timeplan, som keiserinden godkjendte. Han vilde undervise erkehertuginden i religion, i Frankriges historie give hende et overblik over den franske literatur og henvende hendes særlige opmerksomhed paa sproget og orthografien.

Hvor redelig abbedens vilje end var, formaaede heller ikke han at vække hendes lærelyst. Vermond siger i sine memoirer:

„Det var mig umuligt at faa erkehertuginden til at fordybe sig i nogensomhelt gjenstand, skjønt jeg vel følte, at hun havde været istand til det, hvis hun havde villet det."

— — —

Marie Antonia havde ikke fyldt sit tiende aar, da hun mistede sin fader.

Frans Stefan reiste til Insbruck for at bivaane sin næstældste søns formæling. Inden han forlod hjemmet, forlangte han, at man skulde føre hans datter Antonia til ham.

„Jeg føler trang til at omfavne dette barn,“ sagde han bevæget, da han omfavnede hende for sidste gang.

Faa dage efter faldt han død om ved sønnens bryllupsbord.

Hans pludselige bortgang var en haard tilskikkelse for hans børn, men end haardere at bære for hans hustru, hvis livs tidligere prøvelser traadte i skyggen for dette uventede skjebneslag.

I længden kunde svagheden dog ei overmande den energiske keiserinde. Det synes, som om hun efter den tid trak Marie Antonia nærmere til sig end før.

Hun talte til hende om tronernes forgjængelighed. Hun syede sin ligdragt, medens hendes yngste datter saa derpaa. Hun førte hende ned i gravhvelvingen, hvor de gamle keisere var stedede til hvile.

„Nu skjænker man mig de samme æresbeviser, som disse tidligere har været gjenstand

for," sagde hun. „Dem har man glemt, og mig vil man glemme."

Maria Theresia var for klartskuende og for nøie underrettet om forholdene ved det franske hof, til at lade sig blænde af den høie stilling, som ventede hendes barn; hun kunde ikke lukke øiet for, hvor undergravet og vaklende hin trone var, som den unge fyrstinde skulde sætte sig op paa.

Hun fortalte datteren om sin egen omflakkende ungdom, om de tornefulde veie, ad hvilke hun havde naaet tronen, om alt, hvad hun havde begravet paa illusionernes store kirkegaard. Den sterke herskerinde græd for Marie Antonia over miskjendelser og forfølgelser, men især over Schlesiens tab. Aldeles pludselig kunde hun tage hende i sine arme og udbryde:

„Tænk paa mig, naar ulykkerne bryder ind over dig."

Andre dage tog hun hende med, naar hun besøgte hospitaler og asyler. Hun førte hende til forladte børn, gik med hende mellem de syge. Medens hun viste hende elendigheden, indprentede hun hende, at pligtopfyldende arbejde er det eneste, som skaber varig tilfredshed og ro.

Marie Antonia fattede ikke moderens alvor;

hun fattede ikke den glæde, som besjælede keiserinden ved opfyldelsen af sin pligt. Og moderen huskede, at ogsaa hun havde havt aar, hvor hun trængte til adspredelser og søgte dem, og at først gjennem modgangen var arbeidet bleven hende kjærere end alt.

Hun blev ikke vred over sin datters tankeløse letsind; kanske bemerkede hun det ei heller, før det var for sent. Hun kunde ikke værge sig for en følelse af partiskhed for dette muntre, hjertelige barn, hvis feil dækkedes af saamegen ynde.

Afskeden fra hjemmet nærmede sig.

Brylluppet skulde feires i Versailles; men glimrende afskedsfester fandt sted ved hoffet i Wien og hos det franske gesandtskab.

Midt under disse, midt i det tilsyneladende glimrende fremtidsbillede, der oprulledes for erkehertuginden som vordende dronning af Frankrige, hvilede der en trykket stemning over hendes omgivelser og over hende selv.

En forhenværende geistlig, doktor Gassner, der indbildte sig at kunne se ind i fremtiden, opholdt sig i Wien.

Maria Theresia beskyttede ham, spøgte over hans fremtidssyner, men hørte ikke destomindre paa ham med interesse.

„Sig mig,“ spurgte hun en dag, „vil min Antonia blive lykkelig?“

Gassner saa længe paa den unge prinsesse, blev bleg og vilde ikke svare.

Da keiserinden trængte ind paa ham, sagde han omsider:

„Der er kors at bære for alle skuldre.“

Tiden før brylluppet kunde Maria Theresia neppe se sin datter, uden at hendes øine blev fulde af taarer. Hun lod hendes seng flytte ind i sit soveværelse. Hun tog hende paa skjødet, kyssede hendes lyse haar og hendes øine, talte til hende om hendes fremtid og bad hende om ikke at glemme Østerrige, fordi om Frankrige blev hendes land.

„Hvor glad jeg vilde være, om jeg kunde beholde dig hos mig,“ sagde hun; „men jeg bøier mig for Østerriges interesser og for din lykke, som jeg haaber er sikret. Skriv ofte til mig, jeg vil væde dine breve med min graad. Jeg skriver ikke som en fru de Sévigné, men jeg elsker dig lige saa høit, som hun elskede sin datter.“

Det høitidelige egteskabstilbud var bleven gjort den 16de april 1770 gjennem den franske gesandt, marquis de Durfort. Den følgende dag

frasagde erkehertuginden sig alle rettigheder til Østerriges trone.

Det keiserlige fratrædelses-dokument blev undertegnet paa Hofburg i Wien.

Keiserfamilien, hoffet, adelen, deputationer fyldte salene og omgav tronen. Alle var samlede, da keiserinden traadte ind med den unge brud. Dyb taushed modtog dem, og Maria Theresia var heftig bevæget; hendes hænder skjalv saa stærkt, at hun næsten ikke kunde føre pennen til underskrift.

Derefter underskrev Marie Antonia. Ogsaa hendes hjerte blev blødt ved at skulle forlade det kjære hjem.

Den 21de april forlod hun Østerriges hovedstad. Hendes moder vilde ikke slippe hende af sit favntag. Hulken kvalte hendes stemme. Antonia maatte rive sig ud af hendes arme, skynde sig ud af slottet, gjennem rækkerne af tjenere og venner.

Hun kastede sig i vognen, der havde møie med at bane sig vei gjennem de overfyldte gader. Et øienvidne fortæller, at „Østerriges hovedstad saa ud som et billede af sorg“. Overalt hørtes hulken. Man var utrøstelig over at hun reiste.

„Hele byen“, heder det i en beretning fra

den tid, „var strømmet ind, først med en sorg, der var taus. Saa viste hun sig. Hun var sunken tilbage i vognen, hendes ansigt var badet i taarer; snart dækkede hun øinene med sit lommetørklæde, snart med sine hænder. Hun stak flere gange hovedet ud af vognen for endnu at betragte sine fædres slot, som hun aldrig mere skulde vende tilbage til. Hun tilkjendegav sin sorg, sin taknemmelighed mod folkemængden, som flokkede sig rundt hende for at sige hende farvel. Da brød man fra alle sider ud, ikke i taarer, men i gjennemtrængende skrig."

Marie Antoinette var kun fjorten aar gammel. Hun græd ved tanken paa det. hun forlod, — græd ved indgangen til det nye afsnit af livet.

II.

Marie Antoinette's reise. — Hendes modtagelse i Frankrige. — Bryllupsfestlighederne.

Marie Antoinettes reise varede fjorten dage. Hun drog gjennem München, Augsburg og flere andre byer. Overalt ilede befolkningen til, nysgjerrige efter at se den østerrigske erkehertuginde, som skulde blive kronprinsesse i Frankrige, og overalt var man henrykt over hendes imødekommenhed.

Da hun overskred grænsen for de provinser, som laa under hendes moders herredømme, tabte hun fatningen. „Jeg vil aldrig faa se eder igjen," raabte hun under bitter graad.

Ved den franske grænse, paa en liden ø i Rhinen, var der for anledningen bygget en pavillon. Den indeholdt en sal og to mindre værelser, hvoraf det ene var bestemt for erkehertugindens følge fra Wien, det andet for de franske damer, som var komne hende imøde.

Marie Antoinette,
femten Aar gammel.

Her maatte prinsessen lade sig klæde fuldstændig af. Idet hun betraadte det nye land, maatte hun iføre sig en dragt, som hendes nye hofstat havde bragt med sig — hun maatte skifte lige til linned, sko og strømper.

Hendes franske æresdame, grevinden af Noailles, nærmede sig og gjorde tre stive bøininger. Livlig og elastisk, som hun var, agtede ikke Marie Antoinette paa damens strenge miner. Hun kastede sig om hendes hals, bad hende om at være hendes trøst, hendes veiviser og hendes støtte.

I dette øieblik traadte de damer nærmere, der havde ledsaget hende fra Tyskland; de vilde en sidste gang kysse hendes haand.

Hun omfavnede dem alle, græd, sendte kjærlige hilsener til sin moder, sine søskende og sine venner.

Endelig vendte hun sig til de franske damer.

„Tilgiv mig," sagde hun; „disse taarer gjælder min familie og fædrelandet, jeg forlader. Fra nu af skal jeg ikke glemme, at jeg er fransk."

Den modtagelse, hun fandt i Frankrige, overgaar al beskrivelee. Som hun i Tyskland var bleven elsket, vandt hun hinsides Rhinen hjerter, hvor hun kom frem. Femtenaarig, blond og

fin, med uskyldets stempel paa sin pande seirede hun trods franskmændenes fordomme mod Habsburgernes hus.

Hendes ynde og elskværdighed fremkaldte rene begeistrings delirier. Landbefolkningen løb sammen fra alle kanter. Veiene bedækkedes med blomster. Unge piger i sine smukkeste dragter overrakte hende buketter. Man trængte sig rundt om hendes vogn. Og naar man fik se Marie Antoinettes ansigt, lød det som med en mund: „Hvor vor kronprinsesse er smuk!"

I Strassburg — den by, Ludvig den fjortende havde erobret — blev hun ventet af Ludvig den femtendes overordentlige gesandt. Under kanontorden og klokkernes ringen holdt hun sit indtog i den gamle stad. Æresporte og triumfbuer var reiste i gaderne, hun drog igjennem. Byens damer strøede blomster; forklædte som hyrdinder, bød de hende frugt. Der blev holdt folkeforlystelser. Vandspringene fyldtes med vin, og de fattige fik gaver.

Nogle mile fra Châlons kom en landsbypræst med sine sognebørn for at hilse paa prinsessen.

Han havde taget Salomons høisang til tekst for sin paatænkte tale. Men da han fik se hende, overvældede bevægelsen, overraskelsen,

ærefrygten ham saa aldeles, at han ikke kom længre end til de første ord.

Han søgte og søgte i sin erindring, saa op i luften, ned paa sine støvlespidser og op i luften igjen; men hans hukommelse lod ham fuldstændig i stikken.

Marie Antoinette merkede det. Hun skjulte en latter, der vilde bryde frem. For at gjøre ende paa den stakkels mands forlegenhed, tog hun ham i haanden; med det nydeligste, taknemmeligste smil modtog hun den blomsterbuket, han rakte ud mod hende.

Nu fandt præstemanden, ikke sin tale, men sin aandsnærværelse igjen.

„Madame," sagde han beundrende, „vær ikke forbauset over, at min hukommelse slaar feil. Ved synet af saa megen ynde vilde Salomon have glemt sin høisang, og han vilde have holdt op at tænke paa sin smukke egypterinde."

Medens hun under jubel, men ikke uden indre bekymring nærmede sig reisens maal, samledes den kongelige familie i Compiègne for at modtage hende. Ludvig den femtende var især meget spændt paa at faa hende at se.

Marie Antoinette havde neppe faaet øie paa kongen, før hun styrtede ud af vognen og kastede sig for hans fod.

Kong Ludvig betragtede hende med mere nysgjerrighed end faderlig interesse. Han fandt hende smukkere, end han havde ventet, langt smukkere end det billede, man havde sendt.

Han løftede hende op og kyssede hende. Marie Antoinette rødmede under hans kjærtegn og nysgjerrige blikke.

Imidlertid stod kronprinsen ved kongens side. Han var endnu mere forlegen end sin brud. Urolig rokkede han frem og tilbage med overkroppen uden at finde et ord at sige til hende.

Endelig bekvemmede han sig til at følge den franske hofskik: taus og kjølig kyssede han hende paa høire kind.

Ombølget af jublende folkemasser kjørte de kongelige fra Compiègne til Saint-Denis. Kronprinsessen forestilledes for Ludvig den femtendes næstældste datter, Louise, der havde trukket sig tilbage til et Carmelitter-kloster i denne by. Derfra drog man til „La Muette", hvor hun mødtes af Clotilde og Elisabeth, sine smaa svigerinder. Sent om aftenen kom hun endelig til Versailles.

Den følgende dag — den 16de mai — skulde foreningen fuldbyrdes.

Klokken ti om morgenen traadte Marie Antoinette ind i slottets marmorsal. Kronprinsen

modtog hende, kongen gik hende imøde. Hun omgaves af sit følge, og man begav sig til slottets kapel. Knælende, meget bevægede svor de to unge egtefæller hinanden troskab ved alterets fod.

Forinden vielsen var egteskabskontrakten bleven underskrevet. De overtroiske huskede siden, at bruden havde ladet falde en blækplet, som udviskede halvparten af hendes navn.

Vielsesceremonien var neppe til ende, før et forfærdeligt uveir brød løs.

I Versailles var der foranstaltet illuminationer. Paris's befolkning var ilet did for at se det kongelige brudetog. Men den bengalske ild kunde ikke tændes, illuminationerne druknede i regn. De nysgjerrige masser, som bølgede gjennem slotshaven og gaderne, flygtede i største uorden, forfulgte af vandstrømme, lynglimt og tordenbrag.

I slottets indre forløb vel festen i kongelig herlighed; dog rummede ogsaa de prægtige sale sin uveirssky.

For at hædre Maria Theresia havde Ludvig den femtende bestemt, at fyrstinden af Lothringen, keiserindens kusine og kronprinsessens eneste slegtning i Frankrige, skulde faa plads lige efter de kongelige prinser og prinsesser.

De franske hertuger og den høie adel tog dette meget unaadigt op.

Flere hertuginder udeblev fra ballet; andre afslog haardnakket at lade fyrstinden af Lothringen danse foran dem. Der maatte en kongelig befaling til, for at faa dem til at lyde: og straks efter dansen forlangte de sine vogne og kjørte hjem til Paris.

En række lysende hoffester fulgte bryllupsdagen.

De elegante dragter, glimrende smykker, prægtige vogne, bugnende borde, den bengalske belysning frembød en sørgelig modsætning til tilstanden i hovedstaden og paa landet, hvor folket manglede brød. Ikke destomindre løb man hver aften til Versailles for at beundre de fire millioner lamper, der var ophængte i slotshaverne og parken lig stjerner i den lyse nat.

Festerne varede uafbrudt fjorten dage.

Først da musiken forstummede og den bengalske ild blev slukket, trængte det ud til folket, at høitidelighederne havde kostet tyve millioner francs.

Disse tyve millioner var ødslede ud af statskassen, men selvfølgelig ikke betalte endnu.

„Hvordan fandt de mine fester?“ spurgte kongen sin finansminister.

Man paastod, at ministeren skulde have

svaret: „Jeg fandt dem ubetalelige, Deres Majestæt.“

Da Versailles var færdig, vilde Paris feire formælingen med en folkefest. Man havde til hensigt at afbrænde et prægtigt fyrværkeri paa Ludvig den femtendes plads.

Beklageligvis havde man ikke truffet de nødvendige forsigtighedsregler. Den bengalske ild mislykkedes. Der opstod en forfærdelig trængsel. Politiet var fraværende. Hovedstadens garde, der var tilstede i utilstrækkeligt antal, søgte at opretholde ordenen; men de formaaede intet ligeoverfor masserne. Lommetyve, som var ude for at forsyne sig, øgede forvirringen. Der brød ild ud. Stilladset, som omgav Ludvig den femtendes statue, brændte ned. Mange bleve traadte ihjel i trængselen; andre bleve puffede i vandet, atter andre blev saarede. To og tretti mennesker gjenfandt man som lig.

Kronprinsessen stod i begreb med at kjøre til Paris for at se illuminationerne. Hun fik høre om ulykken underveis. Hvad hun eiede af penge lod hun øieblikkelig uddele blandt de efterladte. Kronprinsen var ikke mindre nedbøiet end hans hustru over denne ulykke, der afsluttede formælingsfesterne. Han sendte hele

sin maaneds-apanage til politimesteren i Paris og bad ham om at lindre nøden.

Andre prinser og en del af adelen fulgte hans eksempel. Men en almindelig sorg herskede i hovedstaden, velgjørenheden kunde kun ubetydelig lindre den. Og mange var de, som i hin sørgelige begivenhed saa et varsel om en uheldsvanger fremtid.

III.

Forholdene ved hoffet i Versailles. — Hertugen af Vauguyon. — Ludvig den femtendes døtre. — Kronprinsen og hans dagbog.

Sjelden har vel et hof i saa høi en grad som det, Marie Antoinette traadte ind i, været et bytte for sammenrottelser, for bitter partistrid, for lave og smudsige rænker, for had, nag og umaadeligt magtbegjær.

To partier stredes 1770 om magten ved det franske hof. Det ene — paa den tid det mægtigste — var førsteministeren Choiseuls parti. Det andet havde kansleren Maupeou til chef og kronprinsens guvernante, grevinde de Marsan til kvindelig leder.

Til samme parti hørte endvidere hertugen af Vauguyon, kronprinsens middelmaadige lærer. Endelig var det lykkedes Maupeou at trække kongens elskerinde, grevinde du Barry over i samme leir. Hun kunde nemlig ikke tilgive

Choiseul den stolte, uafhængige holdning, han viste hende.

Mellem de to hovedleire bevægede der sig en mængde smaa ærgjerrigheder, hvoraf flertallet var intrigante, falske og befængte med skammelige laster.

Denne verden i Versailles, hvor mændene puffede sine hustruer til side for sine elskerinder, hvor hustruerne fandt det naturligt at bedrage sine mænd, hvor kongen selv gav det allersletteste eksempel, var i sandhed en sørgelig verden at træde ind i for et barn paa femten aar, som aldrig havde seet andet end godt i sit hjem. Forestillingerne var her ikke hendes, lovene var andre, livet et andet, end hun var vant til hjemmefra.

Her dyrkede man ikke de samme guder. Hun forstod ikke forholdene og blev ikke forstaaet ved dette hof. Det var saare vanskeligt for Marie Antoinette at bevæge sig paa den slibrige grund, hvor hvert mindste feiltrin beredte farer.

Hvor levende hun kan have ønsket at holde sig udenfor partierne, i længden var det umuligt for hende at gjennemføre det; hun var nødsaget til at stille sig paa den ene eller paa den anden side.

Hendes moder havde raadet hende til at slutte sig til Choiseuls parti. Da det var ham, som havde bragt hendes egteskab istand, henviste hendes taknemmelighedsfølelse hende desuden til at skjænke ham tillid.

Men dette var nok til at udsætte hende for modpartiets had og forfølgelser.

Nogle talte ondt om hende og søgte at dræbe hendes popularitet, før denne popularitet havde begyndt at fødes. Andre — de klogere — gjorde sig umage for at faa magt over hende.

Hun havde ikke været en maaned i Versailles, før hun var bleven udsat for tusinde intriger.

Først arbeidede man paa at fjerne hendes lærer, abbed Vermond, der havde fulgt hende til Frankrige. Saa søgte man at fortrædige hendes æresdame, grevinde de Noailles. En kammerpige af tvivlsom karakter vilde man endelig skaffe plads i hendes umiddelbare nærhed. Og med magt søgte man at paatvinge hende en mistænkelig skriftefader.

Man gjorde sig største umage for at opirre Ludvig den femtende mod hende; og paa alle Maader virkede man for at holde hendes egtefælle borte fra hende.

Efter naturens orden burde kronprinsen

været hendes leder og beskytter; men hans vaklende karakter trængte stadig til selv at gaa i ledebaand.

I barndommen havde hans helbred været svag; grevinde de Marsan havde fulgt ham til slottet Bellevue, hvor et fleraarigt, ensomt landliv havde skjænket ham helbred.

Hans fader, kong Ludvig den femtendes eneste søn, var død 1769. Den unge Ludvig var neppe fjorten aar gammel, da han blev kronprins; han var seksten aar gammel, da han blev egtemand.

Da Marie Antoinette kom til Frankrige, beherskedes den lettroende yngling fuldstændig af sin hovmester, hertugen af Vauguyon, der paa grund af de nye forhold ingenlunde agtede at slippe sit bytte.

Læreren vilde ikke forstaa, at hans magt burde være forbi den dag, da eleven blev egtemand. Intet middel var ham for tarveligt, hvor det gjaldt at modarbeide kronprinsessen. Han forbeholdt sig adgang til paa alle tider at træde ind hos dem begge og fik Marie Antoinettes værelser fjernede saa langt som muligt fra hendes mands. Han udspurgte tjenerskabet, lyttede ved kronprinsessens døre, anklagede hende for kongen.

Vauguyon's spionerings-system gik saa vidt, at Marie Antoinette utaalmodig og vred sagde til ham:

„Kronprinsen trænger ikke længer til en hovmester, og jeg behøver ingen spion. Jeg beder Dem om ikke mere at vise Dem hos mig."

* * *

I Ludvig den femtendes umiddelbare nærhed levede tre af hans ugifte døtre: Adelaïde, Victoria og Sofie.

Som allerede antydet havde en fjerde af døtrene, Louise, brudt med hoflivet. Uden i forveien at sige det til andre end kongen havde hun forladt Versailles for at trække sig tilbage til et fattigt nonnekloster. Sløret, som skilte hende fra verden, skjulte dog ikke fuldstændig verden for hendes blik.

Kardinal Fleury, der havde æren af at forbedre finansvæsenet i begyndelsen af Ludvig den femtendes' regering, havde drevet sin sparsomhed saa langt, at han havde formaaet kongen til at lade sine døtre opdrage som almindelige pensionærer i et kloster. Som følge heraf kunde de ovennævnte prinsesser ikke alfabetet,

da de var tolv aar gamle; og de lærte ikke at læse rent, før de igjen var komne til Versailles.

Saasnart de var vendte tilbage til hoffet, tog den daværende kronprins sig af sine søstre. Dels under hans veiledning, dels paa egen haand søgte de at erstatte, hvad klosteret havde forsømt.

Den ældste, prinsesse Adelaïde, var den mest begavede.

I ungdommen havde hun været smuk; men sjelden er skjønhed forsvunden mere sporløst end hendes. Hun havde kantede manerer, en haard stemme og noget mandhaftigt i sit væsen, som ikke virkede tiltrækkende.

Adelaïde var i besiddelse af umættelig lærelyst. Hun spillede alle mulige instrumenter, fra valdhorn og til mundharpe. Hun beskjæftigede sig med det italienske og med det engelske sprog, med den høiere matematik og med urmager-haandverket. Man saa hende ved dreierbænken. Fordi det ikke var ganske almindeligt paa den tid, fortjener det desuden at nævnes, at hun skrev det franske sprog meget smukt og korrekt, og at hun var vel hjemme i sit lands historie.

Hun var Ludvig den femtendes yndlingsbarn.

Prinsesse Adelaïde,
Kong Ludvig XV's ældtse Datter.

Hendes virksomme aand havde gjerne villet spille en fremtrædende rolle; men hertil manglede hun evnerne. Herskesyg og indtaget i sin rang, led hun ubeskrivelig ved at blive behandlet som et nul. Hun taalte ingen magt ved sin side og hævnede sig for tilsidesættelser, der pinte hende, ved naalestik, som hun delte ud til høire og venstre, naar hun kunde komme dertil.

Prinsesse Victoria var smukkere end sin ældste søster, og hun var af naturen mild og god; om hun havde havt mod til at følge sit hjerte, vilde hun sandsynligvis have gjort hoffet behageligere end det var.

Men hun var flegmatisk for ikke at sige apatisk. De fire prinsesser havde desuden kun én vilje, og det var Adelaïdes.

Sofie — den yngste — havde et mere end almindelig uheldigt ydre, og hun var aldeles forskræmt. For at slippe at se paa folk, og for dog ved leilighed at kunne gjenkjende dem, havde hun tilegnet sig et sky sideblik, der gav hende lighed med en hare. Hun var saa forlegen, at man kunde være sammen med hende aarevis uden at høre et ord af hendes mund.

Og dog fandtes der anledninger, hvor denne eiendommelige prinsesse kunde blive fore-

kommende og meddelsom; det hændte nemlig, naar der var tordenveir.

Saa stor var hendes rædsel for uveir, at hun da nærmede sig mennesker, om de var noksaa ubetydelige: Glimtede et lyn, trykkede hun deres hænder. Hørte hun et tordenskrald, kyssede hun hofdamerne af skræk. Men saasnart det gode veir var kommen tilbage, kom ogsaa hendes stive holdning igjen. Atter gik hun forbi alle mennesker uden tilsyneladende at se dem.

Først naar et nyt uveir gjenopvakte hendes angst, kom pludselig hendes imødekommenhed paanyt til syne.

Efter deres moder, Marie Leczinska's død, havde disse prinsesser en tid opfyldt vertinde-pligterne ved hoffet. Fangen i sine elskerinders garn, saa kongen dog forholdsvis ikke meget til sin familie.

Hver morgen gik han ad en skjult trappe ned til prinsesse Adelaïde; undertiden havde han en kop kaffe med, som han drak i hendes værelse.

Prinsessen trak i en klokke, der underrettede Victoria om, at kongen var kommen. Idet denne reiste sig for at gaa til sin søster, ringede hun over til Sofie.

Kongedøtrenes beboelsesleiligheder var meget store; for at naa den daglige mødeplads maatte de gjennemløbe et antal rum. Skjønt Sofie løb af alle kræfter og ankom hæsblæsende og træt, fik hun tidt neppe tid til at hilse paa sin fader, der pleiede at forlade Adelaïdes salon for at reise paa jagt.

Hver eftermiddag klokken seks begav baade prinser og prinsesser sig til kongen; de fulgtes af kammerherrer, hofdamer, pager og dørvogtere, der bar vokslys. Denne visite var ledsaget af streng etikette og varede sjelden over et kvarter.

De tre prinsesser var gudfrygtige, men i høi grad smaalige i religionsdyrkelsen. Som man har villet forstaa, var de ikke særlig elskværdige. De holdt sig for sig selv, var forlegne, naar de maatte vise sig for folket, frygtsomme endog ligeoverfor sin fader, som de saa i det daglige Liv. De vidste hverken hvad de skulde gjøre eller hvad de skulde sige og havde, kortsagt, aldrig forstaaet at skaffe sig den respekt, hvortil deres høie fødsel berettigede dem.

Men hemmelig blandede de sig i allehaande intriger; de var saa meget ivrigere for at holde skinnet af en vis indflydelse vedlige, som de i virkeligheden ingensomhelst besad.

Endnu var prinsesserne ikke gamle damer — Adelaïde var otte og tretti aar, da Marie Antoinette kom til Versailles — men de var ældre piger; og de havde gamle jomfruers almindelige svagheder: de var ømfindtlige, fordringsfulde, indsnevrede, skinsyge, og de likte at tale ondt om folk.

Tiltrods for deres feil, var det naturligt, at Marie Antoinette nærmede sig til dem. Ved afreisen havde hendes moder sagt:

„Hold dig til dine tanter. De er dydige og talentfulde. Det er et held for dig, at du har dem. Jeg haaber, du vil gjøre dig fortjent til deres venskab.“

Siden den forrige kronprinsesses død havde prinsesserne indehavt den første rang ved hoffet. Marie Antoinettes ankomst stillede dem i anden række. Det er hævet over tvivl, at idetmindste Adelaïde med misnøie saa dette barn, som puffede hende tilbage.

Skjønt fyldte af hemmeligt had, gik tanterne den unge østerrigerinde i begyndelsen alligevel venlig imøde.

Det tør være tilladt at tro, at de ikke deri saa en pligt mod en ung niece, kastet uden styrer og uden ror ud paa Versailles-hoffets stormfulde hav; end mindre er det sandsynligt,

at de laa under for hendes bedaarende ynde. Den forudsætning ligger nærmest, at de sluttede sig til hende af beregning: skinsyge paa den nye stjerne, der viste sig paa hoffets horisont, udspionerede de sin rival for desto lettere at kunne ramme hende.

Der opstod straks en vis fortrolighed mellem Marie Antoinette og de ældre damer. Og virkningerne af det fortrolige forhold lod ikke vente paa sig.

Prinsesserne likte ikke verdenslivet; de levede i sin egen lille kreds, hvis luft var fyldt med ildesindet sladder.

Skjønt fremmed lod Marie Antoinette sig forlede til at tage del i deres ondskabsfulde bagvaskelser.

Af naturen munter og tilbøielig til at fæste sig ved sine medmenneskers komiske sider veiede hun ikke sine ord. Hun troede sig beskyttet inden et sluttet selskab. Men hendes morsomheder blev bragte videre og udlagte paa fiendtlig maade. Det hed, at hun efterabede høitstaaende personer bag deres ryg, og at hun lo andre lige i ansigtet.

Kronprinsessens munterhed varede forøvrigt ikke. Pludselig merkede man, at hun blev forlegen ligesom tanterne. Hun vovede ikke at

henvende et ord til personer i fremragende stillinger. Hun unddrog sig, saavidt muligt, repræsentationens pligt; og naar hun var nødsaget til at opfylde den, var hun forfærdelig bange.

„Prinsesserne lader sig ikke nøie med at beherske kronprinsessen i sager, der vedkommer hende personlig,“ skrev den østerrigske gesandt til Maria Theresia; „de udstrækker sit herredømme til de personer, der staar i hendes tjeneste. De træder hendes forrettigheder under fødder og tilintetgjør den betydelige rangforskjel, der bør herske mellem kronprinsessens hofstat og prinsessernes.“

Moderen blev forskrækket over denne indflydelse, der blev for stor.

„Alle breve melder, at du kun gjør, hvad dine tanter befaler dig,“ skriver hun til datteren. „Jeg har agtelse for dine tanter; men de har aldrig forstaaet at sætte sig i respekt, hverken inden sin familie eller blandt folket. Og du vil slaa ind paa samme vei!“

Stolt gjør Maria Theresia en sammenligning mellem den betydning, hun har havt i livet, og de franske prinsessers ubetydelighed:

„Fortjener min kærlighed, mine raad at lægges mindre merke til end deres? Jeg til-

staar, denne tanke bedrøver mig inderlig. Tænk over det bifald, de har mødt i verden og — det koster mig overvindelse at udtale det — hvilken rolle jeg har spillet! Du maa dog tro mig mere, naar jeg raader dig til det modsatte af, hvad de gjør. Jeg sammenligner mig ingenlunde med disse hæderlige prinsesser, som jeg agter paa grund af deres solide egenskaber. Men jeg maa atter og atter gjentage det: de har hverken forstaaet at gjøre sig respekterede af folket eller elskede af enkeltmand. Ved for megen godmodighed og vanen at lade sig hovmesterere har de gjort sig vederstyggelige, ubehagelige og kjedelige for sig selv, og de har gjort sig til midtpunktet for kabaler og sladder. Jeg ser dig tage samme vei, og jeg skal tie! Jeg holder altfor meget af dig til at kunne og ville det. Din paatagne taushed i dette stykke gjør mig meget ondt og giver mig lidet haab om en forandring."

Forandringen kom imidlertid alligevel.

Lidt efter lidt begyndte Marie Antoinette at indse, at moderen havde ret. Hun kunde ikke uforberedt bryde de baand, som hendes ungdom og hendes isolerede stilling havde tilskyndet hende til at knytte, og som det daglige samvære havde bundet fast. Men hendes tillid

rokkedes. Af respekt og af vane vedblev hun at lytte til prinsessernes raad. Før et par aar var forløbne, mistede de imidlertid sin magt; naar hun senere gav efter for dem, skeede det af høflighed eller af frygt.

De ældre damer bar ikke med smilende miner tabet af sin indflydelse over niecens sind. Nu begyndte de høilydt at kritisere hende. — før havde de gjort det mere skjult.

Saa stor var deres iver for at finde forfølgelsesmidler, at de klagede til kongen, da hun en dag indfandt sig hos dem uden ceremonier og i en tarvelig dragt.

Ludvig den femtende lod hende vide, at en slig bortkasten af den kongelige glans skadede den respekt, man skyldte prinsesserne; han tilføiede, at hendes tarvelighed vilde gjøre hende upopulær blandt den franske kjøbmandsstand.

„Mine hofdragter," svarede kronprinsessen, „vil jeg bære ligesaa elegante som enhver tidligere kronprinsesses eller dronning af Frankriges, naar Deres majestæt ønsker det saa; men jeg beder min kjære bedstefader om en smule overbærenhed med mine morgendragter."

Tanterne søgte at opirre hele hoffet mod hende nu. Hver mindste ting gav anledning til sladder. De opildnede til strid mellem Marie

Antoinettes lærer, Vermond, og de franske prinsessers lærerinde, fru Marsan, og der blev gjort et stort nummer deraf.

Prinsesse Adelaïde paastod, at hendes niecer havde faaet en langt bedre uddannelse end de østerrigske erkehertuginder. Takket være en religiøs opdragelse, sagde hun, havde de franske prinsesser et sterkt legeme, medens de østerrigske erkehertuginder, der var vante til lediggang, og som kun havde verdslige interesser, var magre og tørre, fattige paa aand som paa legeme.

Forsaavidt havde Adelaïde ret, som baade hendes søstre og navnlig den ene af niecerne var meget federe end Marie Antoinette. Prinsesse Clotildes runde former havde skaffet hende tilnavnene: „den tykke prinsesse“ og „den lille gris“.

Den ved sin fromhed og hengivenhed senere saa navnkundige prinsesse Elisabeth var kun seks aar gammel, da hendes broder blev gift; hun var som barn bekjendt for sin heftighed, ulydighed og dovenskab.

Men ogsaa Marie Antoinette havde nok af feil: Hun var altfor livlig og lattermild. Et barn som hun var, negtede hun at bruge fiskebensliv. Undertiden undlod hun at pudse sine

tænder; hun likte at le og hviske i øret paa hoffets unge damer, at lege med sin kammerjomfrus bøn, ødelægge sine kjoler og bringe alt i uorden i værelserne.

Tanternes ondskab blev en merkbar anstødssten for Maria Theresias datter. Da de maatte opgive haabet om at beherske kronprinsessen, besluttede de at styrte Frankriges dronning, og ulykkeligvis naaede de her sit maal.

Deres indflydelse havde været uheldig; deres had blev skjebnesvangert. Paa slottet Bellevue, som prinsesserne beboede under Ludvig den sekstendes regjering, modtoges med glæde enhver, der kunde fortælle tvetydige historier om Marie Antoinette. Prinsesse Adelaïde forfulgte hende livet igjennem med et uslukkeligt had.

Dronningens fiender vidste, at de havde en ven i den gamle prinsesse. Hendes hus var arnestedet for alle rænkespil mod hendes majestæt. Det var prinsesse Adelaïde, som klæbede tilnavnet „østerrigerinden" fast ved sin niece. Og en meget stor del af de smudsskrifter, der sendtes ud over landet for at sværte Marie Antoinette's rygte, var forfattede paa „Bellevue".

Frankriges historie og slegtens traditioner havde gjort prinsesse Adelaïde fiendtlig stemt mob Habsburgernes hus.

Da kronprinsessens hofstat skulde drage til grænsen for at møde sin nye herskerinde, havde en af damerne søgt Adelaïde for at spørge, om hun havde befalinger at give hende i denne anledning. Prinsessen havde svaret tørt:

„Dersom jeg kunde befale, vilde jeg sikkert ikke sende bud efter en østerrigerinde.“

Senere en dag, da Marie Antoinette viste en fasthed, tanten ei tiltroede hende, lød det med ilde dulgt harme fra samme læber:

„Man merker godt, at du ikke tilhører vor slegt.“

Længe før hans bryllup havde tante Adelaïde havt magt over den unge prins Ludvig. Hun havde mildnet hans ensomme barndom, skjænket ham næsten en moders kjærlighed; endnu som konge bevarede han en altfor høi mening om hendes forstand og dømmekraft.

Hun forestillede ham de farer, der kunde flyde af en forbindelse med Østerrige. Hun gjenoplivede halvt indslumrede familie-erindringer, talte om hans fader, der var bleven ydmyget og behandlet som et barn af minister Choiseul. Hun tilhviskede sin nevø et gammelt rygte, der fortalte, at hans faders død skulde været en følge af forgiftning, og indblæste ham mistanken om, at Choiseul havde havt sin finger i dette spil.

Hovmesterens indflydelse bragte hustruens første tilnærmelser til at strande. Men tantens advarsler var en af grundene til, at Marie Antoinette gjennem syv lange aar blev ved kun at være hustru af navn. Mange aar efter, da Ludvig fra den tilbageholdne egtemand var bleven en underdanig tøffelhelt, kunde det hænde, at dronningen raabte til ham:

„Dine tanter søger fremdeles at sætte dig op mod mig; det er dine tanter, som foreskriver dig dine ord.“

Det ensomme landliv, hvori Ludvig havde tilbragt sin barndom og første ungdom, havde gjort ham frygtsom, forlegen, mistvivlende ligeoverfor sig selv. Han havde ønsket at forblive hertug af Berry hele livet og besvarede med hulken de første røster, der kaldte ham „dauphin“.

Uden forbindelser med udenverdenen var han blot kjendt paa grund af modsætningen mellem det liv, han førte, og det, der blev ført i Versailles. Puffet tilside af bedstefaderen kastede han sig over haandverk. Hans kraftige natur trængte til legemsøvelser. Han lod bygge et taarn, hvor han lod indrette en smedje. Verkstedets luft, ikke hofsalens duft, hvilede over hans personlighed og hans tilsmudsede

hænder. Grevinde du Barry kaldte ham „den tykke, uopdragne gut.“ Grev Mercy-Argenteau — den østerrigske gesandt — fortæller, at han næsten altid var optaget med at smede, mure, flytte materialer, og at han forlod sine arbeider badet i sved og med et saa overanstrengt udseende, som om han kom fra en kampplads.

Hofmændene oversaa den sparsommelige, lidet talende prins, der levede udenfor skjønhedens rige. Men folkemeningen kaldte ham „den længselsfuldt ventede“; og paa sine landlige spadsereture likte han at gaa ind til bønderne, passiare med dem og trykke dem i haanden.

Omgiven af to brødre, der eiede mere glimrende egenskaber, merkede han let, at man henvendte sine ærbødighedsbeviser til dem istedetfor til ham. Det nedslog ham og gjorde ham mere forlegen og ubestemt, end han var af naturen.

Pint af tegnene paa ringagt kom bitterhed op i hans sjæl. Som barn fandt man ham grædende, medens hans søskende legede rundt om ham.

„Hvem skal jeg holde af,“ raabte han med taarefyldte øine; „her er jo ingen, som bryder sig om mig.“

Og da en mand fra landdistrikterne holdt en tale til ham og roste ham, svarede han heftig:

„De tager feil: det er ikke mig, som er begavet, men min broder, greven af Provence.“

I slige øieblikke havde tante Adelaïde nærmet sig, taget ham ind til sit hjerte og lagt grunden til det tillidsfulde og fortrolige forhold mellem dem.

Ludvig var retskaffen; han elskede folket. Men han manglede den fasthed, som indgyder respekt. Hans godhed gik ofte over til svaghed, hans aabenhjertighed blev fremfusende heftighed, hans spøg var temmelig simpel.

Forsynet havde puttet denne kongesøn ind i et borgerlegeme.

Han var liden og klodset. Hans hoved var smukt, og han bar det med værdighed; men den for sterkt hvelvede pande, de udstaaende, nærsynede, glansløse øine gav ham noget ubestemt og uintelligent, som hans vaklende gang og forlegne holdning end mere forhøiede.

Hans stemme var haard, naar den ikke slog over i piben. Hans haar strittede ud til alle sider; thi han havde den vane uafladelig at fare med fingrene gjennem det. Han viste sig hyppig med smudsige klæder, sorte hænder, og

manglede overhovedet de ydre fortrin, man venter at finde hos efterkommeren af en gammel og ædel slægt.

Han skyede kvinder; deres selskab var ham en plage. Da hans følelser endelig vaagnede for hin indtagende kvindeskikkelse, der var bestemt til at dele hans skjebne, var hans kjærlighed længe ude af stand til at overvinde hans forlegenhed. „Han er ikke som andre,“ sagde Ludvig den femtende om ham. Og en hofmand kaldte ham ei uden grund: „det bedste, men ikke det mest tiltrækkende menneske i kongeriget.“

Ved bryllupsmaaltidet havde kronprinsen spist med sin sædvanlige, umaadelige appetit.

„Besvær ikke din mave for meget,“ kunde bedstefaderen ikke afholde sig fra at sige til ham.

„Hvorfor ikke?“ spurgte kronprinsen. „Jeg sover bedst, naar jeg har spist godt tilaften.“

Brudeparret trak sig tilbage, og han fulgte sin unge hustru til brudekammerets dør. Der blev han staaende, bukkede og ønskede hende et høfligt godnat. Saa skyndte han sig bort, som om hendes person havde indgydt ham rædsel.

Egtefællerne mødtes ved frokosten næste morgen.

„Jeg haaber, De har sovet godt,“ sagde kronprinsen.

„Meget godt,“ svarede kronprinsessen; „der kom ikke et menneske ind og forstyrrede mig.“

Denne noget besynderlige indledning til samlivet blev fortalt med tilsætninger og under megen latter ved Ludvig den femtendes hof.

Det skjær af latterlighed, som bryllupsnatten kastede over kronprinsen, forlod aldrig Ludvig den sekstende som egtemand.

En feilagtig opdragelse i forening med Adelaïdes uheldige herredømme virkede med til hans tilbageholdenhed mod Marie Antoinette; men i Versailles tillagde man den udelukkende hans ulyst til forbindelsen med en prinsesse af Østerrige.

Hans hustru, der ei havde anden fordel af sin fruetitel end at se sin mand spise med uhyre appetit og drikke meget, skjønt ikke til overmaal, følte sig krænket over en kulde, hvis grund hun ikke forstod. Det var kun en tarvelig trøst for hende, da man fortalte, at kronprinsen havde erklæret sig ret vel tilfreds med hende og sagt, at han fandt hende smuk.

Hvor lidet Marie Antoinette optog hans tanker, ser man af Ludvigs dagbog den uge, formælingen fandt sted:

Søndag, den 13de mai (1770): „Forladt Versailles. Spist aften og sovet hos hr. de Saint-Florentin i Compiégne.“

Mandag, den 14de mai: „Møde med kronprinsessen.“

Tirsdag, den 15de mai; „Spist aften i La Muette. Sovet i Versailles.“

Onsdag, den 16de mai: „Mit bryllup. Selskab i galleriet. Kongeligt festmaaltid i operasalen.“

Torsdag, den 17de mai: „Opera af Perseus.“

Fredag, den 18de mai: „Hjorte-jagt. Stort kobbel ved Belle-Image. Skudt én.“

Lørdag, den 18de mai: „Bal i opera-salen. Illumination.“

Den første bryllupsmaaned afsluttes med følgende bemerkning i dagbogen: „Jeg har havt ondt i maven.“

IV.

Marie Antoinette's første indtræden i den store verden. — Hvordan kronprinsessen tilbragte sin dag. — Moderens bebreidelser. — Greven og grevinden af Provence. — Greven og grevinden af Artois. — Theaterforestillinger og dansescener.

Tiltrods for de kabaler og intriger, der blev spundne rundt Marie Antoinette, var hendes første fremtræden i Frankrige langtfra uheldig.

Kongen følte sig et øieblik som foryngет ved synet af dette smukke, uskyldige barn, hvis tilsynekomst bragte et pust af renhed ind i hoffets smudsfyldte athmosfære. Han lagde vel merke til, at hun var for livlig og barnlig, men han mente, at det var undskyldeligt i hendes alder.

Han overøste hende med gaver. Ved hendes ankomst havde han skjænket hende en diamantbesætning. Paa bryllupsdagen gav han hende en æske fuld af smykker. Senere forærede han hende alle den afdøde kronprinsesses diamanter

og perler samt et halbaand, der havde tilhørt Anna af Østerrige.

Befolkningen var bedaaret af hendes venlige og forekommende væsen. Flertallet af hendes hofholdning følte sig smigret over de hensyn, hun viste dem. Gamle hofmænd var henrykte over hende; minister Choiseul, der underholdt sig længe med hende, forlod hende aldeles begeistret.

Men den østerrigske gesandt, grev Mercy-Argenteau, der kjendte forholdene i Versailles og den franske folkekarakter, var ikke blind for, at denne varme modtagelse kunde bærer farer i sit skjød.

„Man bør ikke lade sig blænde af kronprinsessens velfortjente held,“ skrev han faa maaneder efter hendes ankomst til keiserinden, „men huske, at inden et saa let og livligt folk, og ved et hof, der er saa rænkefuldt, er det langt lettere at vinde bifald i begyndelsen end at bevare det i længden.“

Der var for mange mennesker om hende, der havde interesse af at skade hende; den unge fyrstindes ydre egenskaber var desuden altfor glimrende til ikke at være farlige. Fra første øieblik uden beregning og uden bagtanke skjulte hun ikke sine følelser, og hun veiede

ikke sine ord. Den umiddelbare aabenhjertighed, der var en af hendes ynder, var samtidig en af hendes opførsels klipper. Hendes letvakte tillid gjorde hende til bytte for sladder og intriger, paa samme tid, som hendes gode hjerte lod hende uden forsvar ligeoverfor de bedende, der søgte hendes gunst.

Følgende brev, som Marie Antoinette skrev til sin moder den 12te juli 1770 giver et billede af, hvordan hendes dag gik hen:

„Deres majestæt er saa elskværdig at interessere Dem for mig og at ville vide, hvordan jeg tilbringer dagen. Jeg vil da fortælle, at jeg staar op klokken 10 eller klokken 9½. Efter at have klædt mig paa siger jeg min første morgenbøn. Saa spiser jeg frokost og endelig gaar jeg til mine tanter, hvor jeg sædvanligvis træffer kongen; dette besøg varer til klokken 10½. Klokken 11 gaar jeg for at frisere mig. Klokken 12 indkaldes hoffolkene, og da kan hvemsomhelst træde ind med undtagelse af almindelige folk. Jeg sminker mig og vasker hænderne for alles øine. Endelig gaar mændene ud, og damerne bliver igjen; jeg klæder mig paa, medens de er tilstede. Ved middagstid er gudstjeneste; dersom kongen er i Versailles, gaar jeg med ham og min mand og mine tanter

i messen. Er han ikke der, gaar jeg alene med kronprinsen, men altid paa samme tid. Efter gudstjenesten spiser vi to til middag, medens alverden ser derpaa. Det varer imidlertid ikke længer end halvanden time; thi vi spiser begge meget hurtigt.

Derfra gaar jeg til kronprinsen, og dersom han er beskjæftiget, vender jeg tilbage til mine egne rum. Jeg læser, skriver eller arbeider; jeg arbeider nemlig paa en vest til kongen, som ikke gjør fremskridt, men jeg haaber, at med Guds naade vil den blive færdig om nogle aar. Klokken 3 gaar jeg atter til mine tanter, hvorhen kongen pleier at komme paa den tid. Klokken 4 kommer abbeden til mig; hver dag klokken 5 kommer piano- eller sanglæreren, der bliver til klokken 6. Klokken $6^1/_2$ gaar jeg næsten altid til mine tanter, naar jeg ikke gaar ud at spadsere; det maa bemerkes, at min mand som oftest følger med mig did. Klokken 7 spiller man til klokken 9; men naar veiret er godt, gaar jeg ud at spadsere, og da bliver der ikke spillet hos mig, men hos tanterne. Klokken 9 spiser vi til aften. Hvis kongen ikke er tilstede, kommer mine tanter og spiser hos os; men naar kongen er tilstede, gaar vi og spiser hos dem. Vi venter paa kongen, som

sædvanligvis kommer klokken $10^3/_4$. Medens jeg venter, sætter jeg mig paa en stor sofa og sover til kongen kommer; naar han ikke er der, gaar vi og lægger os klokken 11: Det er hele vor dag."

Det var et liv fuldt af smaa, selskabelige pligter, men tomt, blottet for alvorlig virksomhed. Hun havde tidt neppe tid til at skrive til sin moder og var undertiden nødt til at gjøre det, medens hun klædte sig paa.

Naar øieblikke manglede hende til at opfylde en saa kjær pligt, er det klart, at hun end mindre fandt tid til sin uddannelse, der langtfra var fuldendt, som vi ved, og til hvis fortsættelse hun nærede ulyst.

Dette punkt var en af Maria Theresias sorger.

Moderen følte for sent, at hun ikke tilstrækkelig havde vaaget over sit barns opdragelse. Hun ønskede, at Marie Antoinette skulde indhente det forsømte nu.

Hun bad om nøiagtige optegnelser over hendes daglige tidsanvendelse og forlangte, at man med passende mellemrum skulde tilstille hende disse optegnelser til gjennemsyn.

Keiserindens forlangende satte Marie Antoinette i forlegenhed. Hendes ulyst til læsning, den lethed, hvormed hun lod sig trække afsted

til fornøielser, havde forledet hende til hyppig at sløife de timer, der var forbeholdte undervisningen paa dagens overfyldte program.

Ikke saaledes at forstaa, som om hun gik ledig; men midt under læsningen kunde det hænde, at hun fik lyst til at spadsere en tur, naar hun saa solen skinne, eller at hun foretrak at passiare om en eller anden sag, der laa hendes læregjenstand fjernt, eller at hun begyndte at løbe rundt og lege med sin skjødehund.

Hun vidste derfor ikke, hvad hun skulde svare sin moder. For aaben og ærlig til at lyve, kostede det hende ikke destomindre overvindelse at sige sandheden.

Maria Theresia vendte stadig tilbage til sit forlangende. Hun skrev med en strenghed, der ei altid var fuldtud retfærdig.

„Søg at fylde dit hoved med god læsning,“ skrev hun en dag, „undlad ikke at udnytte denne kilde. Læsning er nødvendigere for dig, end alt andet. Den er dobbelt nødvendig for dig, der heller ikke i andre retninger sidder inde med kundskaber, som ikke er flink i musik, som ikke kan tegne, ikke kan danse, ikke kan male eller har andre behagelige talenter. Jeg vender da stedse tilbage til læsningen. Og jeg forlanger,

at du skal give abbed Vermond ordre til hver maaned at sende mig en fortegnelse over det, du har udført, og en plan over det, du agter at begynde paa."

Dette brev var for strengt; det skjød ud over maalet. Marie Antoinette følte sig krænket dybt.

„Keiserinden vil faa folk til at tro, at jeg er en fuldstændig gaas," raabte hun, idet hun viste sin lærer, hvad moderen havde skrevet.

Men da hun var bleven lidt roligere, tilføiede hun alligevel:

„Jeg vil skrive til keiserinden, og sige, at det ikke er mig muligt at gjøre regelmæssige studier i karnevalstiden, men at jeg skal begynde at blive flittigere i fastetiden. — Det er vel rigtigt?"

„Ja," svarede abbeden, „forudsat, at De mener det oprigtigt."

Maria Theresia var imidlertid ikke tilfreds med løfter. I næste brev vendte hun atter tilbage til sagen:

„Jeg venter utaalmodigt, med omgaaende post paa underretning om din læsning og din flid," skrev hun. „Det er tilladeligt at more sig, navnlig i din alder. Men at gjøre fornøielsen til sin beskjæftigelse, hverken at udrette noget solid eller noget nyttigt, at dræbe tiden med

spadsereture og visitter, — ak, mit barn, i længden vil du lære, hvor tomt et saadant liv er, og du vil meget beklage, at du ikke har anvendt din tid bedre. — Jeg maa gjøre dig opmerksom paa, at dine breve for hver gang bliver mere og mere sletskrevne og ukorrekte. I løbet af ti maaneder maatte du have kunnet forbedre din skrivning. Jeg følte mig virkelig ydmyget, da jeg saa, at de breve, du havde skrevet til hofdamerne, gik gjennem flere hænder. Du maa øve dig i skrivning, for at din haandskrift kan blive bedre og mere jevn."

Mangelen paa fast beskjæftigelse var langtfra den eneste bebreidelse, Maria Theresia rettede mod sin datter. Luften, der strømmede hende imøde hjemmefra, var fuld af irettesættelser; den moderlige omsorg holdt vagt overalt.

Bag brevene syntes kronprinsessen at se keiserindens bekymret rynkede pande. Trods strengheden tørstede hun efter at se hende igjen. Hun græd ved synet af moderens haandskrift. Forfulgt af ondskab, omgivet af spioner, egteviet uden at være hustru, alene midt i et skandale-hof, uden støtte, uden nogen at kunne udtale sig for, sendte hun tusinde kjærlige tanker tilbage til hende.

* * *

Aaret efter Marie Antoinette's ankomst til Frankrige indgik kronprinsens broder, greven af Provence. egteskab med kongen af Piémonts ældste datter. Den yngre broder, greven af Artois, egtede det følgende aar grevinden af Provence's yngre søster.

Kronprinsparret samt de to svogere og deres hustruer udgjorde fra nu af et lidet selskab for sig selv. Fjernt fra kongens og hans elskerindes usømmelige glæder levede de uden at gjøre larm og uden at vække synderlig opmerksomhed.

Greven af Provence, der var familiens lærde hoved, sympatiserede ingenlunde med kronprinsen og tilgav ham aldrig, at han ved sin førstefødselsret havde stødt ham tilbage fra tronen. Grevinden af Provence vilde ligeledes have foretrukket, om hendes mand havde været den nærmeste arveberettigede: hun kunde aldeles ikke begribe, at en østerrigsk erkehertuginde var bleven valgt til kronprinsesse fremfor en prinsesse af Savoyen. Marie Antoinette nærede med føie liden tillid til hende og hendes mand, men stod tilsyneladende heller ikke paa fiendtlig fod ligeoverfor dem.

Grevinden af Artois var godmodigere end søsteren; hun var tarvelig i sine vaner og beskeden af karakter. Hun karakteriseres forøvrigt

som en liden gaas, hvis eneste fortjenste var at forsørge huset Bourbon med arvinger. Saa intetsigende var hun, at, da hun engang blev livsfarlig syg, hed det ved hoffet og blandt folket:

„Hendes begravelsesdag vil blive den første dag, hun bliver lagt merke til.“

Ridderlig og munter, men letsindig, henfalden til spil og svag for smukke kvinder var greven af Artois den ledende aand ved alle forlystelser. Han morede sig i Versailles og i Paris, ved spillebordet og paa hesteryggen, paa operaballer og paa hofballer; han efterabede sin bedstefaders lastefulde liv.

Kronprinsen foretrak hans letsindighed for den anden broders beregnede tilbageholdenhed.

De opmerksomheder, Marie Antoinette var gjenstand for den første tid, skyldtes næsten udelukkende hendes yngste svoger. Den livlige unge prins var den eneste inden hendes nye familie, hvis smag og temparement stod i samklang med hendes.

For at bringe lidt afveksling ind i det ensformige liv begyndte Marie Antoinette, de to svogere og svigerinder at spille komedie i al hemmelighed. Kronprinsen sad i en lænestol og var den eneste tilskuer. Han gabede af

kjedsomhed, naar spillet gik godt, men blev opmerksom og begyndte at le og more sig, naar skuespillerne ei kunde sine roller.

Midt under forestillingen underrettede hans lydelige snorken de unge kunstnere en dag om det indtryk, deres spil havde gjort paa ham. Denne mangel paa interesse optændte Marie Antoinette's heftige vrede.

„Hvis du ikke liker vort spil, saa gaa din vei," raabte hun ærgerlig til ham; „du kan faa dine penge tilbage."

Hevnen for hans liden kunstsans udeblev ikke:

Kronprinsen, der betragtede dans som et tungt arbeide, havde en aften taget mod til sig og danset en kvadrille. Han traadte ud af den badet i sved og efter at have gjort saa mange feil, at man maatte bede ham ikke at danse med, før han havde øvet sig bedre.

Han begyndte nu at indøve sin dans for lukkede døre og gav befaling til, at man ikke under nogetsomhelst paaskud skulde faa lov til at træde ind.

Den kongelige høihed hopper altsaa pustende rundt til lyden af en violin, medens sveden triller ned ad hans trinde kinder.

Midt i sin beskjæftigelse overraskes han pludselig af en skarp piben. Den dansende ser op

og opdager sin yngste broder, der fra et galleri piber og ler ham ud af hjertens lyst. Kronprinsen bliver ærgerlig; medens han danser videre, truer han med haanden af den respektforglemmende kritiker.

Nogle timer senere møder han greven af Artois i en anden del af slottet; udnyttende sin førstefødselsret giver han ham et slag paa øret. Broderen slaar igjen. Marie Antoinette, der kommer til, vil skille de kjæmpende parter; hun faar i stridens hede et neglerift.

De to brødre forsones dog hurtig. Kronprinsen holder op med sine forsøg i dansekunst. Og teaterforestillingerne maa indstilles; thi tanter, hofdamer og Marie Antoinettes lærer faar nys om sagen.

V.

Marie Antoinette og grevinde du Barry. — Maria Theresias Brevveksling med sin datter.

Prinsesse Adelaïde var ikke den eneste, der havde fundet en forbindelse med huset Habsburg usmagelig.

Man havde i Frankrige talt kjøligt om forbindelsen og ventet Marie Antoinette uden glæde. Først da hun viste sig saa aaben og barnlig, saa smuk og lattermild, havde hun delvis vundet folket for sig. Marquisen af Pompadour blev betragtet som mindre strafskyldig, fordi hun havde givet efter for fristelsen til et forbund med Maria Theresia. Man dadlede mindre høilydt Choiseul, hvis iver havde skabt dette egteskab.

Ved hoffet var man dog ikke saa let at stille tilfreds. Modstridende partier forenede sig her: de franske prinsesser og kong Ludvigs

mætresse, der saa misbilligende paa forbindelsen, fordi den var sluttet af Choiseul.

Ludvig den femtende, der, som bekjendt, lod sig fuldstændig lede af sine elskerinder, var, da fru Pompadour døde, faldt i armene paa den ilde anseede kvinde, som i historien er kjendt som grevinde du Barry. Nedbrudt af udsvævelser havde han kronet sit livs skandalerækker ved at ophøie et fruentimmer, der hidrørte fra samfundets laveste lag — Jeanne Bécu, med tilnavnet „engelen“ — til grevinde og lade hende tage bolig i det kongelige slot.

Da kronprinsessen kom til hoffet, var kongen et næsten viljeløst redskab i elskerindens hænder. Og grevinde du Barry blev en af de første stene paa Marie Antoinettes vei i det nye land.

Første aften, hun tilbragte sammen med den kongelige familie, maatte hun for offentlighedens øine spise ved samme bord som hin sørgelig berygtede kvinde.

Den unge fyrstinde følte sig paa det dybeste krænket; hendes renhed gjorde oprør mod den smuds, hvori kongens svaghed tvang hende ind. Hin aften viste hun imidlertid ikke verden sin berettigede misfornøielse.

Efter maaltidet vilde en af hoffolkene lokke

hende i en snare; han spurgte, hvordan hun likte grevinde du Barry.

„Jeg synes, hun er pen,“ svarede Marie Antoinette ligefrem.

Det var første og en af de sidste gange, hun viste forsigtighed i sine udtalelser.

Grevinden var ingen ondskabsfuld person. Hun var godgjørende, og hun var langtfra hevngjerrig.

Men hun var i høi grad forfængelig. Hun hungrede saa meget mere efter æresbeviser, som hun vidste, at de ikke tilkom hende.

Glædespigen havde ønsket at forestilles for den store verden; og hun var bleven det: hun saa hertuger, gesandter, ministre og fyrster hos sig.

Ved den østerrigske erkehertugindes ankomst havde hun ønsket at spise aften sammen med ætlingen af de mange keisere; og hendes kongelige elsker havde havt den feige imødekommenhed at opfylde hendes bøn.

Fra sine første skridt paa Frankriges jord havde kronprinsessen befundet sig side om side med denne „dumme og uforskammede skabning“, som hun kaldte hende.

Hun havde truffet hende i „La Muette“ den første aften. Hun traf hende senere i Com-

piègne, i Versailles, ved alle mulige anledninger.

Hun kunde ikke overvinde sig til at vise grevinden nogensomhelst gunst, hun formaaede end ikke at nedlade sig til at henvende et eneste ord til den lastefulde kvinde. Kronprinsen nærede samme modbydelighed for bedstefaderens frille, og han skjulte den ligesaa lidt som Marie Antoinette.

Elskerinden blev stødt over kronprinsparrets fiendtlige holdning. Og elskerindens venner, som ikke havde det ringeste at haabe af kronprinsessen, gjorde sit for at skade hende overalt. Man anede energie bag hendes ungdommelige ydre. Man frygtede, at hun, sterk ved sine personlige fortrin, ved sin moders raad og førsteministeren Choiseuls støtte, kunde tilvende sig en magt over kongen, der kunde blive farlig for det andet parti. Man begyndte at tale om østerrigsk indflydelse, der maatte modarbeides, og man søgte at styrte Choiseul.

Kongen blev opirret af sin elskerinde; og efter mange forgjeves forsøg lykkedes det hende virkelig at faa ministeren bort. Hans efterfølger, hertugen af Aiguillon, gjorde blindthen grevindens vilje; og fru du Barry og den nye minister forenede sine angreb mod kronprin-

sessen, hvis stilling isandhed blev vanskeliggjort.

Med sin minister paa den ene og sin elskerinde paa den anden side maatte kongen uafladelig høre klager og sigtelser mod Marie Antoinette. Han trættedes og afkjøledes ligeoverfor hende, som han i begyndelsen havde vist venlighed.

Ludvig den femtende holdt af sine børn og børnebørn; men han elskede dem med en egoistisk kjærlighed. Forudsat, at de lod ham have frit spillerum med hensyn til hans udsvævelser og fornøielser, lod han ogsaa dem i besiddelse af al mulig frihed.

Familiescener var hans skræk. Da han længe havde lyttet til grevinde du Barry's sigtelser mod kronprinsessen, tænkte han derfor ikke paa at tale til hende selv; men han lod hendes æresdame kalde til sig.

Han udtalte sig rosende om Marie Antoinettes karakter og fortrin, men beklagede sig over hendes fritalende sprog med hensyn til ting, hun troede at bemerke ved hans hof.

Æresdamen gik til kronprinsessen, og kronprinsessen skyndte sig til kongen. Ludvigs misfornøielse holdt ikke stand overfor hendes barnlige ynde. Han omfavnede hende, kyssede

hende paa haanden; og da hun beklagede sig over sine modstandere, gav han hende ret.

Kabalen var altsaa strandet denne gang.

Dersom hun var gaaet til kongen, hver gang man søgte at sværte hende, vilde hun havt et mægtigt vaaben til at bekjæmpe sine fiender. Men hun beherskedes endnu af de gamle prinsesser, som gjorde sig umage for at holde hende borte fra kongen. Hendes tilbageholdenhed, der ikke behagede den for ungdom og skjønhed modtagelige Ludvig, ryddiggjorde pladsen for intrigerne.

Uafladelig hørtes nye beskyldninger, uafladelig gjordes nye stormløb for at rokke landsherrens gunstige mening om hende.

En dag — det var den 28de juli 1771 — blev den østerrigske gesandt opfordret til at indfinde sig hos grevinde du Barry, hvor kongen ønskede at tale med ham.

Skjønt forundret over denne anmodning, der syntes ham et paaskud til at trække ham hen til elskerindens bolig, vogtede gesandten sig vel for at undlade at komme.

Han modtoges af frillen, som først og fremst forsikrede ham om sit venskab og dernæst betroede ham en grund, hun havde til at være saare bedrøvet.

„Man benytter de afskyligste bagvaskelser for at berøve mig kronprinsessens agtelse,“ sagde hun; „hun lader ikke en dag gaa hen uden at vise mig foragt.“

Gesandten foregav, at han ikke vidste det ringeste om dette.

Midt i hans tale gik døren op, og Ludvig den femtende viste sig.

„Hidtil,“ sagde kongen, „har De været keiserinden af Østerriges gesandt. Nu beder jeg Dem om at være min gesandt, idetmindste for nogen tid.“

Saa gik han over til at klage over kronprinsessen.

Han fandt hende indtagende; men ung og livlig, som hun var, og gift med en mand, der ei var istand til at retlede hende, var det umuligt for hende at undgaa snarer. Hun hengav sig til fordomme og til uberettiget had. Det var paafaldende, hvor daarligt hun behandlede personer, som kongen havde optaget i sin kreds. En slig opførsel foranledigede partiaand ved hoffet.

„Besøg ofte kronprinsessen,“ vedblev han. „Jeg bemyndiger Dem til at sige hvad De vil til hende fra mig. Man giver hende daarlige raad; hun bør paa ingen maade følge dem.“

Grev Mercy var Marie Antoinette altfor hengiven, han gjennemskuede altfor klart det net af intriger, der knyttedes rundt hende, til at tøve med at underrette hende om kongens ord.

Han raadede hende til at tage et bestemt parti. Dersom kronprinsessen agtede at tilkjendegive, at hun vidste om den rolle, grevinden spillede ved hoffet — fremholdt han — da forlangte hendes værdighed, at hun anmodede kongen om at forbyde denne kvinde adgang til hendes salon. Vilde hun derimod lade, som om hun ikke forstod mætressens stilling, maatte hun behandle hende, som hun behandlede enhver anden dame, der var forestillet ved hoffet, og henvende nogle ord til hende, naar leilighed bød sig dertil.

Raadet vakte bevægelse blandt kronprinsessens omgivelser.

Marie Antoinette, der, tiltrods for sin moders advarsler, vedblivende gik i Adelaïdes ledebaand, og som desuden nærede den største modbydelighed for elskerinden, havde slet ikke lyst at tale til hende. „Mine tanter vil det ikke,“ erklærede hun.

Ved overtalelser fra grev Mercy samt tildels fra hendes mands side, lykkedes det dog omsider at omstemme hende lidt. Man blev enig

om, at gesandten i et hofselskab skulde indlade sig i samtale med mætressen; kronprinsessen skulde da komme hen og sige et par ord.

Aftenen kom. Alt gik i begyndelsen efter ønske: Mercy gik hen til fru Barry, og Marie Antoinette begyndte at gjøre sin rundgang i salen.

Hun nærmede sig allerede den plads, hvor grevinden stod, da tante Adelaïde, som ikke et øieblik tabte hende af syne, pludselig løftede stemmen:

„Det er paa tide, at vi gaar. Kom!“ raabte hun.

Da kronprinsessen hørte denne haarde stemme, tabte hun fatningen. Forvirret skyndte hun sig afsted, og der blev intet af den paatænkte tilnærmelse.

Ludvig den femtende blev misfornøiet, hans elskerinde blev fornærmet.

„Deres raad gjør ingen virkning,“ sagde kongen til den østerrigske gesandt; „det bliver nødvendigt, at jeg kommer Dem tilhjælp.“

Mercy blev bange; han frygtede, at herskerens vrede kunde føre ham til uheldsvangre skridt. For at forebygge dette henvendte han sig indtrængende til Maria Theresia og bad hende om at tage sagen i sin haand.

Keiserinden laa netop i underhandlinger med Preussen og Rusland om Polens første deling. Hendes høisindede karakter kunde vanskelig bestemme sig til at tage del i en politisk bedrift, der, som hun selv har udtalt, „satte en plet paa hele hendes regjering." Medens grev Kaunitz og hendes søn Josef søgte at overtale hende dertil, ønskede hun personlig at forhale sagen.

Et fornyet forbund mellem Frankrige og Østerrige syntes hende den eneste mulige maade, hvorpaa dette kunde ske. Det laa derfor meget nær for hende at opmuntre Marie Antoinette til at være forekommende mod det parti, der for øieblikket havde magten.

Hun havde hidtil aldrig nævnt grevinde du Barry for sin datter. Men nu overøste hun hende pludselig med bebreidelser. Hun gjorde sig til tolk for anskuelser, der stod i modstrid til hendes karakter; thi ellers var hun stedse ivrig for at indgyde en høi mening om sine moralske principer.

„Tilstaa denne forlegenhed, denne frygt for at sige et goddag," skrev hun til datteren. „Et ord om en kjole, om en eller anden ubetydelighed koster dig saa mange grimacer — rene grimacer! Du har altsaa ladet dig underkue saa fuldstændig, at hverken fornuften eller

pligten har kraft til at overbevise dig. Jeg kan ikke længer tie. — Efter alt, hvad min gesandt har sagt til dig med hensyn til kongens ønske vover du at undlade at opfylde det. Hvilke grunde kan du anføre til din undskyldning? Ingen! — Du maa hverken kjende eller betragte fru Barry med andre øine end som en dame, der har adgang til hoffet og til kongens selskab. Du er hans første undersaat. Du skylder ham lydighed. Du skylder det eksempel, du har at give hoffolkene, at din herskers vilje bliver udført. Dersom man forlangte lavheder, familiaritet af dig, kunde hverken jeg eller nogen anden tilraade det. Men et ligegyldigt ord, et vist hensyn — ikke for damen, men for din bedstefader, din hersker, din velgjører. Du undlader saa paatagelig at gjøre hans vilje ved den første leilighed, hvor du kan gjøre ham en tjeneste, ved den første leilighed, som ikke saa snart vil komme igjen. — Du er bange for at tale til kongen, men du er ikke bange for at være ulydig mod ham og at gjøre ham vred."

„Dersom Deres majestæt var istand til at se alt, hvad her foregaar," svarer Marie Antoinette sin moder, „vilde De forstaa, at omtalte dame og hendes kreds ingenlunde vilde lade sig nøie

med et ord, men at det for mig vilde være idelig at begynde paanyt igjen. — Jeg siger ikke, at jeg aldrig vil tale til hende, men jeg vil ikke tale til hende paa en forudbestemt dag og time, for at hun i forveien kan fortælle det til sine venner og skabe sig en triumf deraf."

Fru Barry var i besiddelse af al den frækhed, som pleier følge den menneskeklasse, fra hvilken hun var gaaet ud. Ved greven af Artois's bryllup havde hun fornyet skandalen fra kronprinsens bryllup: hun havde offentlig spist sammen med hele den kongelige familie; og hun havde ved denne leilighed baaret smykker til en værdi af fem millioner francs. Ved aftenselskaberne hos kongen drev hun sin uforskammethed saa vidt, at hun satte sig ved siden af kronprinsen. Hun fordoblede sine visitter hos kronprinsessen. „Dersom keiserinden saa hendes optræden, vilde hun undskylde mig," sagde Marie Antoinette; „der findes ikke taalmodighed, som kan udholde sligt."

Istedetfor at lede datteren med det nødvendige maadehold blev Maria Theresia ved med sine heftige og bydende breve.

For at behage keiserinden lod da kronprinsessen endelig falde et ord, der kunde synes henvendt til grevinde du Barry.

Den østerrigske gesandt var meget fornøiet; men glæden blev af kort varighed.

„Jeg har talt til hende én gang,“ sagde Marie Antoinette; „men jeg er fast besluttet paa ikke at tale til hende oftere. Dette menneske skal ikke mere faa høre lyden af min stemme.“

For hende var det allerede en umaadelig opofrelse at tale en eneste gang til et væsen, som hun foragtede saa dybt. Hun fandt, at hendes moder og gesandten maatte være mere end tilfredse med dette offer.

„Jeg tvivler ikke paa,“ skrev hun i den anledning til sin moder, „at Mercy har meddelt Dem min opførsel nytaarsdag, og jeg haaber, at Deres majestæt har været tilfreds med mig. Tro mig, jeg ofrer stedse mine fordomme og antipatier, naar man ikke forlanger noget beskjæmmende og æreløst af mig. Det vilde være mit livs ulykke, om der skulde opkomme uenighed mellem vore huse. Mit hjerte vil altid være hos min familie, mine pligter vilde i saa tilfælde være haarde at opfylde her. Jeg skjælver ved denne tanke. Jeg haaber, at dette aldrig vil ske, og at idetmindste ikke jeg vil give anledning dertil.“

Maria Theresia ser i disse linier et paaskud

til ulydighed fra datterens side og svarer ikke uden bitterhed:

„Kan du indbilde dig, at jeg og min minister vilde give dig raad, der var stridende mod æren eller mod den mindste velanstændighed? Hvilke interesser kan jeg vel have uden saadanne, der er forenlige med dit vel og dit lands vel, med kronprinsens lykke og din lykke? — Hvem kan bedre raade dig, hvem fortjener i høiere grad din tillid end min minister, som tilbunds kjender hele staten og de instrumenter, som arbeider der?“

Keiserinden minder Marie Antoinette om, at da hun ikke kan gjøre lykke, hverken ved sit ansigt, der ei er vidunderlig smukt, eller ved talenter, som hun ingenlunde besidder, tør hun ei vente hensyn uden paa grund af hjertets godhed, ved at blive ved at være en god tysk kvinde og at føle sig hædret ved at være det.

Man merker i disse breve herskerinden mere end moderen, som i ethvert tilfælde ikke forkjæler sit barn.

I Versailles beskyldte man kronprinsessen for at tænke for meget paa Wien; ved hoffet i Wien mistænkte man hende for ikke at tage barndomshjemmet nok i betragtning.

Forgjeves blev moderen og grev Mercy ved

med at bede hende opgive sin fiendtlige holdning ligeoverfor kongens elskerinde. Forgjeves søgte hertugen af Aiguillon at formaa hende til at behandle frillen med mindre foragt. Forgjeves søgte nu endog prinsesse Adelaïde, der begyndte at nærme sig det andet parti, at tvinge niecen til at følge hendes fodspor. Hverken franske paavirkninger eller tyske opfordringer kunde omstemme hendes følelser for grevinde du Barry.

Da mætressen greb en anledning til at forestille en nygift slegtning ved hoffet, lykkedes det hende ikke at faa lokket et ord ud af kronprinsessens mund hverken for sig eller for sin niece. Og paa prinsesse Adelaïdes overtalelsesforsøg svarede Marie Antoinette:

„Tante, jeg raader dig til at holde dig udenfor Aiguillons intriger; han er en slet person.“

VI.

Kronprinsparrets indtog i Paris. — Ludvig den femtende dør.

Med undtagelse af hoffolkene, som det levende interesserede, og nogle aviser, som fyldte sine spalter med skandalerne ved hoffet, beskjæftigede man sig i Frankrige i almindelighed temmelig lidet med fiendtlighederne mellem Marie Antoinette og grevinde du Barry.

Folket var bleven blændet af den smukke kronprinsesse, der var kommen reisende til dem.

Den tids Frankrige vidste ikke mere, hvor hen de skulde vende sin traditionelle kjærlighed til kongehuset. Saa gav de den af fuldt hjerte til hende. Endnu troede de paa hendes godhed og paa hendes dyd. Hun var den lysende stjerne, mod hvilken alle blikke vendte sig.

Det var skik, at kronprinsen og kronprin-

sessen af Frankrige paa en bestemt dag høitidelig holdt indtog i hovedstaden.

Intriger havde bevirket, at indtoget denne gang var bleven udsat fra maaned til maaned, fra aar til aar.

Da Ludvig og Marie Antoinette sommeren 1773 endelig kom, var begeistringen ubeskrivelig.

Paa kronprinsparrets vei havde mængden samlet sig saa tæt, at galavognen næsten ikke kunde komme videre. Gaderne, der var smykkede med triumfbuer og blomster, gav hele byen et festligt præg. Overalt lød vildt-begeistrede hurraskrig. Man kastede sig frem mod vognen, greb Marie Antoinettes hænder, kyssede dem, sloges næsten om at berøre dem. Man overøste hende med velsignelser og ønsker og blev ikke træt af at betragte hende og lytte til hendes stemmes klang. Man klappede i hænderne, man viftede med lommetørklæder, hattene fløi i luften.

Marie Antoinette havde til hver især et smil, en hilsen, et straaleblik fra sine smukke øine.

„I er glade over at se os,“ sagde hun til dem, som omgav vognen; „vi er ogsaa meget glade over at se eder.“

„Hallernes“ sælgekoner, der med lykønskninger var gaaede det unge par imøde, blev indbudne tii frokost i Tuilleriernes koncertsal. I slottet, i haverne, overalt var der fuldt af mennesker.

Da kronprinsessen traadte ud paa balkonen, blev hun en smule forskrækket over de umaadelige folkemasser, der bølgede for hendes fod.

„Madame,“ sagde Paris's borgmester, „jeg haaber, at det ikke mishager Deres gemal; men der nede staar to hundrede tusinde mennesker, der er forelskede i Deres kongelige høiheds person.“

Kronprinsen var ikke skinsyg. Mængdens begeistring, hans hustrus ynde virkede tilbage paa ham; han beseirede sin sædvanlige forlegenhed og besvarede let og med værdighed de taler, man henvendte til ham.

Marie Antoinette kunde ikke holde sine glædestaarer tilbage.

Hun tog sin mand under armen, og de spadserede sammen blandt menneskemasserne. Man havde ikke blomster nok til at kaste paa dem, ikke stemme nok til sine velkomstraab.

„Det gode, snille folk,“ gentog kronprinsessen uafladelig.

Ludvig den femtende, der saa fuldstændig

havde mistet folkets agtelse og kjærlighed, ventede i Versailles utaalmodig paa børnebørnenes tilbagekomst.

„Jeg var urolig for eder," sagde han; „børn, I maa være dygtig trætte."

„Det er den deiligste dag i vort liv," svarede Marie Antoinette. Hun tilføiede hensynsfuldt mod den gamle konge:

„Pariserne maa holde meget af Deres majestæt; thi de gjorde saa megen stads af vor ankomst."

Faa dage senere skrev hun til sin moder:

„Jeg oplevede sidste mandag en fest, som jeg aldrig vil glemme; vi holdt vort indtog i Paris. Med hensyn til æresbeviser modtog vi alt, hvad man kan forestille sig. Skjønt høitidelighederne var overordentlig smukke, var det imidlertid ikke det, som glædede os mest. Folkets kjærlighed og begeistring var især rørende. Trods de skatter, hvormed masserne trykkes, var de aldeles ellevilde af glæde over at se os. Jeg kan ikke beskrive for Dem, min dyrebare moder, de glædesytringer og kjærlighedsbeviser, man overøste os med. Hvor lykkelig man er i dette land ved saa let at vinde et folks hengivenhed. Der findes intet saa værdifuldt, det har jeg følt, og jeg vil ikke glemme det.

En anden ting, der gjorde mig glæde paa denne skjønne dag, var kronprinsens holdning. Han svarede udmerket paa alle taler. Han havde øie for alt, hvad man gjorde for ham og satte navnlig pris paa den iver og glæde, folket tilkjendegav; han viste ogsaa folket megen godhed."

Efter det triumfrige indtog i Paris forbedredes kronprinsessens stilling. Forholdet blev ogsaa mere tillidsfuldt mellem det unge egtepar. Ludvig begyndte at føle sig dragen mod sin unge hustru, og hun begyndte at skatte hans agtværdige karakter.

Alligevel har man vel sjelden seet stort blodigere ironi, end da skjebnen kastede disse to mennesker sammen; og vanskelig kan man finde karakterer, der frembyder større modsætninger end dette par.

Det var, som om ild og vand havde indgaaet forbindelse: ikke blot modstridende karakterer, men modstridende racer, modstridende smagsretninger, modstridende meninger, sympatier, ønsker og følelser mødtes her.

Marie Antoinette var varm og livlig; Ludvig var træg og kold. Han var taus, hun var altfor talende. Hun havde en elegant og let fremtræden; han var kantet og ubehjælpsom.

End ikke hans godhed tiltalte Marie Antoinette. Det var en raa, plump, frastødende godhed, der manglede en vis følelsesfuldhed og romantik, som hun satte pris paa. I denne fyrste, der ikke havde udpræget lyst til andet end til smedehaandverket, som tilbragte sin dag sammen med smedesvenden Gamain, søgte hun forgjeves den egtefælle, hun havde drømt om, og den fremtidige konge.

Kronprinsens fuldstændige ligegyldighed for sin person var ikke det, som virkede mindst frastødende paa hans unge hustru. En dag bebreidede hun ham bittert, at han var smudsigfærdig og altfor efterladende med sin dragt.

Ludvig blev først fornærmet, men begyndte saa at græde. Det gjorde Marie Antoinette ondt, at hun havde saaret ham. Hun begyndte ogsaa at græde, og det kom til forsoning mellem dem.

„Liker du mig?“ spurgte kronprinsen hende en anden gang.

„Ja,“ svarede Marie Antoinette; „jeg liker dig virkelig, — du maa ikke tvivle paa det. Men jeg agter dig endnu mere.“

Kronprinsen følte sig tiltalt af hendes naive oprigtighed og begyndte fra nu af at blive en smule mere forekommende.

Ogsaa inden hofkredsen blev hendes stilling behageligere.

Efter nogle heftige vredesudbrud havde de gamle prinsesser tilsyneladende og for en tid holdt op med sine forfølgelser. Andre medlemmer af kongefamilien gjorde sig umage for at behage den vordende dronning. Endog fru du Barry standsede sine intriger og klager.

Hun indsaa vel selv, og andre gjorde hende vel ogsaa opmerksom paa, at kongen var gammel, og at det kunde være nyttigt for hende ikke at staa altfor fiendtlig ligeoverfor det unge kronprinsepar.

Ludvig den femtende var længst bleven en fremmed i sit rige. Forgjeves søgte hans elskerinde at opmuntre ham ved reiser og fester; ingen glæde var mere mulig for ham, der havde smagt alt, og for hvem alt havde været saa let at opnaa.

Hans legeme var ødelagt af udsvævelser, da han, i april maaned 1774, blev angreben af kopperne.

Lægen underrettede ham om, at det var paa tide at tænke paa et liv efter dette. Hans gudsfrygt vaagnede, og grevinde du Barry blev opfordret til at forlade det kongelige slot.

I Paris modtog man efterretningen om

hans farlige sygdom med en ligegyldighed, der grænsede til glæde. Hof-ærgjerrighederne vidste derimod ikke endnu, om de burde holde fast ved den synkende sol, eller om de handlede klogt ved at vende sig mod den opgaaende.

Da man fik vide, at hans død var temmelig sikker, var det som om et stormveir feiede hofmændene ud af Versailles. Folket ilede derimod til slottet med ønsket om at høre, at tilstanden forværrede sig.

Ludvig led dødsangst og de skrækkeligste smerter. Snart skjulte han sit ansigt for intet at se; snart stødte han korset tilbage, som man rakte ud mod ham, skrigende at han var Kristi kors uværdig. Til andre tider stirrede han angstfuld mod himmelen; han omklamrede korset, trykkede det mod sit hjerte, kyssede det under anger og brændende graad.

Først efter at have truffet allehaande forholdsregler for at væbne sig mod smitten traadte lægerne med modbydelighed ind i hans soverum. Mange blev angrebne af samme sygdom som kongen blot ved at gaa gjennem gangen udenfor. En hofmand døde, der havde aabnet døren paa klem og betragtet monarken to minutter.

Man havde møie med at faa tjenere til at

gaa ind. En embedsmand bemerkede en garderobehjælper, som fældte taarer.

„Du græder over din herre?“ spurgte han.

„Over kongen? — Langtfra,“ svarede gutten. „Jeg græder over en stakkels kamerat, som ikke har havt kopperne. Han vil faa dem, og han vil dø.“

Paa kongens anmodning holdt kronprinsen og kronprinsessen sig borte; hans døtre og enkelte tjenere var de eneste, som omgav hans dødsseng. Medens hoffolk og venner lod ham i stikken, forlod prinsesserne Adelaïde og Louise ham ikke et øieblik. De holdt ham oppe ved sine bønner, støttede ham ved sin hengivenhed; de gav ham de modbydeligste haandsrækninger under sikker udsigt til selv at blive smittede.

Forgjeves bad lægerne dem om at fjerne sig fra det farlige dødsleie, forgjeves forenede kongen sine bønner med deres; prinsesserne holdt ud paa sin post.

Et brændende lys var stillet i et vindu paa slottet til tegn paa, at kongen levede endnu.

Den tiende mai mellem klokken fire og fem om eftermiddagen udaandede han endelig. Lyset slukkedes, og de udenfor ventende vidste, at Ludvig den femtende var død.

Alle, som kunde, flygtede ud af den konge-

lige bolig. Ceremonimesteren og et par hofembedsmænd var de eneste, som blev. Deres embedspligter paabød dem at sørge for, at herskerens levninger blev bragte til graven.

Liget blev hurtig svøbt i et lagen og kastet ned i en tredobbelt sink- og egetræskiste. To natmænd var de eneste, som kunde bevæges til at udføre dette hverv.

Trods alle forsigtighedsregler strømmede en saadan pestlugt fra kisten, at præsterne, der var tilstede, trængte religionens hele kraft for ikke at flygte ud.

Midt om natten blev det døde legeme paa en jagtvogn ført til kongegraven i Saint-Denis. Nogle forsinkede natteranglere, der kom fra vertshusene paa veien, hilste monarken med vittigheder og drikkeviser paa hans sidste gang.

„Ludvig den femtende,“ sagde en spottefugl, „betalte med papirpenge, da han fødtes: han gav os krigen, da han voksede til, hungersnød, da han blev gammel, og pesten, da han døde.“

Kong Ludvig XVI.

VII.

Tronbestigelsen. — Hofformerne. — Grevinde de Noailles. — Abbed Vermond.

Ingen konge af Frankrige har været mindre ærgjerrig end den velmenende yngling med de af smedehaandverket sværtede hænder, som besteg tronen efter Ludvig den femtendes død. Han betragtede storheden som en byrde, han ei formaaede at bære uden ved hjælp af kristelig resignation.

Ved hans faders død, da man første gang kaldte ham „Dauphin“, blegnede og besvimede han. „Stakkels Frankrige,“ sagde Ludvig den femtende ved samme leilighed, „du har en konge som er olding, og din kronprins er et barn.“

Da Ludvig den femtende havde udaandet, samledes kongefamilien i slottets kapel. Medens børn og børnebørn bad for den døde, brød et forfærdeligt uveir løs. Regnen pidskede mod

kirkens vinduer. Vindstød slukkede vokslysene. Tordenen overdøvede præstens stemme.

Grevinde de Noailles og abbed Vermond var de første, der trængte ind til kronprinsen og kronprinsessen efter den gamle herskers bortgang. De ilede med at hilse dem som konge og dronning af Frankrige, men mødtes af de unges taarer og angst.

„Aa, Gud!“ raabte de begge knælende, „vi er altfor unge til at regjere.“

Det var et hjerteskrig, men samtidig fornuftens stemme; thi den stilling, de skulde træde ind i, var de langtfra modne for.

Ludvig, der neppe var tyve aar gammel, var planmæssig bleven holdt borte fra regjeringens gang. Marie Antoinette, der ikke havde fyldt sit nittende aar. havde hverken lyst eller forstaaelse for statsforretninger.

Hoffet var splittet i fiendtlige partier; pengevæsenet var i uorden, agtelsen for kongemagten var brudt ned. Vanskeligheder taarnede sig op fra alle sider, og fra alle sider skreg man paa forandringer.

De første dage gik folket som i en glædesrus. Man lavede ironiske sørgevers over den konge, som var bleven kaldt „den høit elskede“. Man sang:

„Ci-git, Louis, le pauvre roi.
Il fut bon, dit on, mais á quoi?“

Samtidig hørte man over Ludvig den sekstende og hans henrivende livsledsagerinde kun velsignelser og ros. Paa fodstykket af Henrik den fjerdes statue skrev man: „Resurrexit“ (Gjenopstanden).

„Hvilket smukt ord,“ udbrød Ludvig den sekstende, da han saa det, „hvis det var sandt.“

En juveler skabte sig en formue ved at sælge sørge-daaser. Marie Antoinettes billede var stillet midt paa laaget af dem, og under billedet stod skrevet: „Trøsten i vor sorg.“

Efter Ludvig den femtendes bortgang tog kongeparret midlertidig bolig i det lille slot „La Muette“ i Boulogneskoven. Fra den tidlige morgenstund strømmede folkesværme sammen udenfor slottets gitterport. Skrigene: „Kongen leve!“ begyndte klokken seks om morgenerne og blev ikke afbrudte før solen gik ned. Man haabede meget af den unge konge, som man vidste var alvorlig, kundskabsrig og velvillig tiltrods for hans forlegne fremtræden; man haabede ikke mindre af den unge dronning, som man havde seet saa smuk og god.

Rænkerne, der til sidste øieblik havde krydset rundt Ludvig den femtendes dødsleie, gjenfandt

man imidlertid ikke mindre ivrige og ikke mindre paagaaende ved foden af hans sønnesøns trone. Medens den gamle konges forraadnede lig førtes bort i nattens mørke, hegyndte man at strides om ærestitler og stillinger.

Befolkningens mest paatrængende fordring blev tilfredssillet: dagen efter Ludvig den femtendes død blev hans elskerinde vist bort. Hendes svoger, grev Jean du Barry, der havde været leder af intrigerne rundt kongen, maatte skyndsomst flygte til England.

Men med den uoverlagte heftighed, der er et særkjende for franskmændene, ønskede man at se alle gaarsdagens mægtige forviste inden fire og tyve timer.

„Jeg er urolig over den franske begeistring,“ skrev Marie Antoinette hine første regjeringsdage til sin moder. „Det er umuligt at stille alle tilfredse i et land, hvor livligheden fordrer, at alt skal gjøres i et øieblik.“

Maria Theresia var end mindre tillidsfuld. „Jeg antager, at de gode dage er forbi,“ sagde hun, idet hun tii sine ministre omtalte tronskiftet. Og til kongen og dronningen skrev hun: „I er begge to meget unge, mine kjære børn. Byrden er tung; jeg er bekymret, o, saa bekymret for eder.“

Da keiserinden lod sin datter egte den franske kronprins, havde hun haabet at handle til fordel for sin egen politik. Men hun havde neppe kunnet vælge et redskab, der var mindre skikket til at gjennemføre hendes ønsker. Af alle Maria Theresias døtre var Marie Antoinette den, der havde mindst interesse for statsforholdene.

Prinsesse Adelaïde var bleven smittet ved sin faders sygeleie; men hun bekjæmpede de frembrydende lidelser for at fremme sine planer. Lige ved begyndelsen af hendes nevøs regjeringstid lagde hun aabent for dagen, at hun agtede at lede den unge konge og at bestemme hans ministervalg.

Hun talte til Ludvig i hans faders navn og fremholdt det politiske testamente, han havde efterladt til veiledning for sønnen.

Medens dronningen spadserede sin daglige tur, foranstaltede prinsessen et møde for lukkede døre, hvor man oplæste listen over de mænd, som hans fader havde ønsket at se som raadgivere for sin efterkommer.

Marquis Maurepas blev udseet til leder af ministerraadet; valget faldt paa ham efter prinsesse Adelaïdes ønske.

Dersom hans udnævnelse var mindre overensstemmende med Marie Antoinette's smag,

kan man ikke negte, at hun delvis kunde tilskrive sig det selv. Hun havde tilladt tanterne at slaa sig ned under samme tag som kongeparret, skjønt det fra først af havde været bestemt, at de skulde været skilte fra dem en tid. Hun havde været for frygtsom til at kjæmpe mod Adelaïde og hendes ministerliste; hun havde været svag nok til at støtte et par af de nye ministeres valg. Det synes, som om hun udelukkende havde for øie at faa Aiguillon fjernet, som hun hadede, og som hun kaldte „den stygge mand".

Personlig havde hun ganske vist ønsket at hædre Choiseul, der, som vi ved, var hendes ven og hendes egteskabs stifter. Hun gjorde imidlertid lidet for at afvæbne kongens fordom mod ham. Det eneste, hun udvirkede, var, at faa ham kaldt tilbage til et kort besøg ved hoffet.

Den unge dronning modtog ham paa den elskværdigste, mest forekommende maade.

„Hr. Choiseul," sagde hun, „jeg er henrykt over at se Dem igjen. Jeg vilde være meget glad, om jeg havde bidraget til Deres tilbagekomst. Det er Dem, som har skabt min lykke; det er ikke mere end retfærdigt, at De er vidne til den."

Ludvig var langtfra saa elskværdig; de hæs-

lige og løgnagtige historier, hvormed man havde forgiftet hans barndom, var ikke glemte.

„Hvor tyk De er bleven, hr. Choiseul,“ var det eneste, han havde at sige til den forhenværende førsteminister; „De har mistet Deres haar, de er bleven skaldet.“

Hertugen havde forøvrig ikke gjort sig illusioner med hensyn til reisen: han havde bestilt heste til at kjøre sig hjem igjen, før audiensen fandt sted.

* * *

Kongens civile hofholdning bestod af 1,400 embedsmænd. Dronningen havde 450 hofembedsmænd, der alle var forsynede med prunkende og latterlige titler.

Ludvigs og Marie Antoinettes liv var ikke uden lighed med et fangeliv; bevogtende blikke fulgte dem overalt. Deres embedsmænd var ikke uden lighed med fangevogtere; der herskede nemlig i slottet en disciplin som i en kaserne.

En af de ting, som plagede Marie Antoinette mest ved hendes tronbestigelse, var denne næsten grusomme bevogtning, en levning fra den gamle tid. Etiketten mødte hende overalt, hver time paa dagen; den hemmede hendes skridt, den

afbrød hendes fornøielser, den stillede sig mellem hendes venskaber. I sygdom og velbefindende, ved hoffester og i familielivet var hun underkastet strenge ceremonier. Aabenmundede hofbestemmelser fulgte hende lige ind i hendes egteseng.

Hver enkelthed i hendes intime liv, hver enhelthed i hendes paaklædning, hver baandsløifes form var bestemt af etikettens strenge love.

En af disse mange love bestemte, at dronningen skulde spise middag for folkets øine. Hun maatte da vise sig udelukkende omgivet af kvinder. Kongen spiste sammen med hende og maatte ligeledes lade sig betjene af kvinder.

Paa tider af dagen, hvor ikke alle hofdamer var hos herskerinden — bestemte en anden skik — skulde hun ufravigelig være fulgt af to damer i hofdragt. Marie Antoinette bortkastede denne skik som saa mange andre; hun optog den vane at lade sig ledsage kun af en tjener.

Æresdamen og hofdamen havde det hverv at klæde dronningen paa, hjulpen af en kammerfrue og to kammerpiger. Ogsaa mellem disse var der bestemte regler: Hofdamen trak majestætens underskjørt over hendes hoved og rakte hende kjolen; æresdamen hældte vand i fadet,

naar hun vilde vaske hænderne; den sidstnævnte trak desuden linnedet over hende.

Ligesaa mange ceremonier, som var bestemte for paaklædningen, maatte iagttages ved afklædningen. Selv natten havde sine fastslaaede former: Dronningen maatte beholde et livstykke, kniplingsærmer og et stort hvidt, trekantet tørklæde paa i sengen.

Fra tidlig om morgenen, naar hun drak sin chokolade, havde man adgang til hendes værelse, hvad enten hun laa i sin seng, eller hun var staaet op.

Den egentlige, store modtagelse fandt dog først sted klokken tolv. Prinser, officerer, hofembedsmænd og hvem andre, der vilde, kom da ind for at gjøre sin opvartning; og for deres øine klædte hun sig paa.

Bad Marie Antoinette om et glas vand, kom en tjener med vandet paa et presenterbræt. Men han kom ikke for at række det til dronningen. Tjeneren gik til kammerfruen, som modtog det først.

Kammerfruen rakte det til dronningens hofdame.

Naar en af Marie Antoinette's svigerinder var tilstede, rakte hofdamen det til prinsessen, fra hvis haand det endelig kunde naa frem til hendes majestæt. Intet blev rakt ligefrem:

lommetørklæde, handsker, alt, hvad hun havde brug for, blev lagt paa et præsenterbræt som maatte gaa gjennem flere hænder.

Ved at være omgivet af altfor mange tjenere opnaaede dronningen selvfølgelig at blive meget slet betjent.

En historie, som hendes kammerfrue, madame Campan, fortæller i sine erindringer, giver en forestilling om etikettens utaalelige tyranni:

En vinterdag hændte det, at Marie Antoinette stod afklædt; hun skulde have sit natlinned paa.

Kammerfruen holdt linnedet i haanden for at trække det over hendes hoved. I samme øieblik kommer hofdamen ind; hun tager sine handsker af og modtager linnedet.

Men atter banker det paa døren; man aabner for hertuginden af Orleans. Ogsaa hun trækker handskerne af og nærmer sig for at gribe dronningens natlinned.

Etiketten forbyder imidlertid hofdamen at række linnedet til hertuginden; hun giver det tilbage til kammerfruen, og kammerfruen rækker det videre.

Nu banker det igjen paa døren; denne gang er det grevinden af Provence.

Hertuginden af Orleans giver linnedet paanyt

tilbage til kammerfruen, som række det til Marie Antoinette's svigerinde.

Dronningen staar sammenkrøben af kulde, nøgen, med armene overkors; hun venter og fryser. Svigerinden ser hendes stilling og hvor forfrossen hun er. Med handskerne paa trækker hun endelig linnedet over hende.

Marie Antoinette ler for at skjule sin utaalmodighed; men hun kan ikke afholde sig fra at mumle mellem tænderne: „Denne etikette er ikke til at holde ud."

Livet i Wien og Schönbrunn havde været som livet i et storborgerhjem. Hendes vaner og den smag, som var bleven udviklet derhjemme, havde ikke i nogen maade forberedt hende paa ceremonierne i Versailles. Maria Theresias pligtopfyldende liv, hendes undersaatters respekt og kjærlighed støttede bedre tronen i Østerrige, end etiketten værnede den i Frankrige mod folkets velfortjente foragt.

Man tænke sig, hvad en fyrstinde af huset Habsburg, ung, livlig og ligefrem, maatte føle af utaalmodighed over disse tyranniske skikke, som ikke et øieblik tillod hende at være sig selv, kun overlod hende den ærefulde kjedsomhed at være dronning.

Istedetfor at lette etiketten, blev alt gjort

tifold tungere for hende af den kvinde, der som æresdame var stillet ved hendes side.

Grevinde de Noailles var gudfrygtig, velgjørende, af rene sæder, hun var, kort sagt, en i høi grad agtværdig personlighed. Men hun havde intet behageligt hverken i sit ydre eller i sit væsen. Hendes holdning var stiv, og hun saa overordentlig streng ud. Et smil udenfor reglerne betragtede hun som en betydelig forseelse; et kappebaand, der ikke sad, som det burde, gjorde hende utilpas. Saa stor var hendes kjærlighed til det regelbundne, at hendes beskjæftigelser fra aarets begyndelse og til dets ende ikke et minut afveg fra den forud afmaalte vei.

Da hun havde været æresdame hos Marie Lesczinska, den forrige dronning af Frankrige, var hun efter hofreglerne selvskreven til at indehave samme stilling hos Marie Antoinette.

Hun havde gjort hofformerne til en ren videnskab. Og Ludvig den femtendes gemalinde havde i alle sine vaner rettet sig efter det, hun foreskrev. Grevinden havde bestemt lige til kjoleskjørternes vidde, for at hindre dronningen fra at hoppe over den mindste bæk eller gjøre det mindste sprang, der var høiere end hendes værdighed.

Jo varmere Marie Lesczinska i sin sjæls indre havde takket Gud, fordi han havde sat hende op paa en saa mægtig trone, desto mindre havde hun ønsket at erindres om, at hun havde været en liden polsk prinsesse, før hun var bleven hævet saa høit. Hun havde derfor lagt største vegt paa respektformer og selv ønsket, at de overholdtes strengt.

Anderledes med hendes sønnesøns hustru: Naar æresdamen trættede hende med etikettespørgsmaal, kunde det hænde, at hun svarede heftig og livlig:

„Frue, bestem alt dette som de vil. Tro ikke, at en dronning, der er født erkehertuginde af Østerrige, lægger samme vegt paa slige ting, som den polske prinsesse, der blev dronning af Frankrige."

Hvor liden vigtighed Marie Antoinette tillagde de forældede ceremonier, — at hun bortkastede dem, indesluttede ikke destomindre en spire til ondt.

Bortseet fra nogle latterlige overdrivelser var etiketten berettiget ligeoverfor et saa ubesindigt og regjeringsfiendligt folk som det franske. Det hemmelighedsfulde slør, hvormed hofformerne omgav det kongelige hus, hjalp til at bevare

hint trylleskjær, som var nødvendigt for den tids konger.

Grevinde de Noailles burde lært dronningen at forstaa, at hendes værdighed forlangte, at hun holdt fast ved de gamle former. Hun burde have vist hende, hvor farligt det var for den fremmede, for den, paa hvem alle blikke hvilede, at indføre nye skikke ved det gamle hof. Hun burde endelig have fremstillet etiketten som et bolverk, bag hvilket dronningen kunde forskanse sig.

Istedet derfor trættede hun hende med idelige tilrettevisninger. Her — sagde hun — burde dronningen have hilst paa én maade, der paa en anden maade. Hist havde majestæten smilet, hvor det ikke var passende; ved en fjerde leilighed havde hun nikket, hvor hun burde have neiet.

Æresdamens idelige overvaagen havde plaget Marie Antoinette, medens hun var kronprinsesse. Hun fandt den utaalelig i tronens glans.

Da hun en dag havde sat sig op paa et æsel, kastede dyret dronningen af. Hoffolkene ilede til i forskrækkelse. Marie Antoinette laa i græsset og lo.

„Løb hen og faa fat paa fru Etikette,“ raabte hun, „for at hun kan undervise mig om, hvordan

dronningen af Frankrige har at opføre sig, naar et æsel sparker hende af.“

Spottenavnet „fru Etikette“ er fra den dag bleven klæbende fast ved den adstadige æresdames navn.

* * *

Maria Theresia tilraadede sin datter saavidt muligt at frigjøre sig fra de gamle former. Ludvig den sekstende opmuntrede sin gemalinde til at afryste et aag, som han ikke yndede selv. Ved siden af hendes moder og hendes egtefælle fandtes der desuden en tredie person, som uafladelig opfordrede hende til at udrydde de gamle ceremonier.

Denne tredie var hendes lærer, abbed Vermond. Han var en merkelig personlighed ved den indflydelse, han havde forstaaet at tilegne sig over dronningen, — en indflydelse, som han øvede uden bram, men som han ikke havde vundet uden klogskab. Abbeden havde været lærer ved „Sorbonne“ og bibliothekar ved Mazarins kollegium, før han blev anbefalet til det østerrigske hof.

Søn af tarvelige forældre fødtes og næredes hans forfængelighéd i Wien, hvor Maria Theresia

tillod ham at tilbringe aftnerne i den keiserlige familiekreds.

Inden den tid var han aldrig kommen i berøring med denne verdens store. Han berusedes af den modtagelse, der mødte ham ved det østerrigske hof; og han beundrede senere i livet intet saa høit, som de bramfrie sæder i denne hofkreds.

I sin hele fremtræden var abbeden en original. Han foragtede æresbeviser og syntes kun at leve og handle som Marie Antoinette's raadgiver og ven. Folk i de høieste stillinger behandlede han som jevnlige, næsten som underordnede; naar ministre eller biskopper søgte ham, modtog han dem undertiden siddende i sit badekar.

I Versailles var Vermond baade frygtet og hadet. Da Ludvig den sekstende blev konge, haabede man, at han vilde blive vist bort. Man gjorde stormløb mod herskerens svage vilje for at faa ham til at fjerne ham. Men abbeden blev; og ikke et øieblik rokkedes dronningens tillid til ham.

Kongen kunde ikke udstaa sin hustrues privatsekretær og talte aldrig til ham. Følgende lille træk er betegnende for deres forhold: Da Maria Theresia var død, sendte Ludvig bud til Vermond og lod denne anmode om at over-

bringe sørgebudskabet til dronningen. Da han havde udført dette hverv, sagde kongen til ham:

„Jeg takker Dem, hr. abbed, for den tjeneste, De har gjort mig."

Det var den eneste gang i løbet af henved tyve aar, hvor herskeren henvendte en stavelse til sin gemalindes fortrolige.

I tvivlsomme anliggender havde Marie Antoinette den vane at gjøre abbed Vermond til sin voldgiftsmand.

Det er sandsynligt, at han ofte bestemte eller ialfald søgte at overtale hende til skridt, hvis rækkevidde hun ikke forstod. Han bestræbte sig aabent for at faa hende til at afryste hofformernes trykkende lænker og smigrede i saa henseende hendes naturlige tilbøielighed.

Traadte han ind til hende, naar hun skulde ud, sagde han spottende:

„Hvorfor denne opstilling af krigere i gaarden? Kanske en eller anden general skal mønstre sine tropper? — Er det nødvendigt for en dronning, der er elsket af sine undersaatter, at omgive sig med en sterk militærvagt?"

Fraraadede man Marie Antoinette at spadsere om morgenerne, tilraadede man hende ikke

at vise sig uden i den dragt, som hofceremoniellet foreskrev, raabte abbeden:

„Vil De, at dronningen bestandig skal være presset ind i en rustning? Skal hun ikke have tilladelse til at indaande den friske luft uden at trække efter sig et regiment ryttere og fodfolk lig en feltherre, der reiser ud for at erobre en fæstning? — Lad hende faa lov til gaa i en tarvelig kjole. Lad hende frit indaande morgenduggen tiltrods for gamle dumheder. Det har stedse været hendes vane; det er keiserinde Maria Theresias skik.“

Han greb deslige leiligheder til at gjenkalde for hende moderens ligefremme tarvelighed, til at erindre hende om, at keiserinden pleiede at gaa tilfods, uden følge og vagt. Han gjorde sig lystig over det Bourbon'ske hus's etikette og forstod ikke, at dronningens værdighed nødvendiggjorde fastholden ved den gamle skik.

VIII.

Fiendtligheder inden familien. — Udflugter til Paris. — Operaballerne. — Marie Antoinette's spottelyst.

Efter tronbestigelsen havde Ludvig og Marie Antoinette næsten øieblikkelig mødt modbør og skinsyge inden sin familie. Greven og grevinden af Provence, greven og grevinden af Artois negtede at gjøre sin opvartning hos kongen og dronningen hver morgen, som det havde været skik og brug i den forrige konges tid.

Ludvig, der var godheden selv, vilde ikke, at hans brødre skulde kalde ham: „Deres majestæt". Marie Antoinette, der ligeledes var godmodig, undertiden altfor godmodig, tillod samme frihed.

Keiserinden af Østerrige misbilligede dette forhold. „Man bør blive paa sin plads," skrev hun til datteren, „man maa forstaa at spille sin rolle; derved gjør man det bekvemt for sig og andre. Det er godt nok at være forekom-

mende og hensynsfuld. Men sky fortrolighed og unødig snakken, derved undgaar du splid.“

Ved offentlige leiligheder, hvor den kongelige familie var samlet, var der mellem kongen og hans brødre tilsyneladende en slig ligestillethed, at fremmede ei formaaede at skjelne, hvem der var herskeren. Greven af Artois lagde især en saa paagaaende familiaritet for dagen, at alle, som saa det, følte sig stødte deraf. Han puffede den ældste broder, traadte ham paa hælene og afbrød ham uafladelig for at modsige ham. Greven af Provence var mere forsigtig og stillede sig ikke saaledes i forgrunden; men han var mindre oprigtig og blev snart en af Marie Antoinette's hemmelige fiender.

Om prinsesse Adelaïde ved vi, at hun var fuld af galde og bitterhed. Hendes søster Louise, der fra sit nonnekloster i Saint-Denis blev ved at kige over til hoffet, var ikke blidere stemt mod den unge dronning. Og grevinden af Provence skadede sin svigerinde, hvor leilighed fandtes.

Marie Antoinette lod paa sin side de to prinsesser af Savoyen forstaa, at hendes dobbelte overlegenhed som erkehertuginde af Østerrige og dronning af Frankrige stod hende klart for øie. Svogernes hustruer besvarede deslige

ytringer i mindre velopdragen tone. De kastede hende i ansigtet, at hoffet i Turin stod ligesaa høit som hoffet i Wien. Der fulgte bitre ord snart fra den ene, snart fra den anden side.

Herskerinden, der var behagesyg og i høi grad uforsigtig, blotstillede sig mere for kritik end modstanderinderne. Takket være tanters og svigerinders ivrige omsorg snøredes bagtalelsens net fra de forskjelligste kanter rundt hendes person.

Ludvig den femtendes sidste regjeringsaar havde været sørgelige. Holdt borte fra hoffets fornøielser paa grund af sin modbydelighed for kongens elskerinde, levende mellem grætne, lunefulde og forbitrede tanter paa den ene, og en æresdame paa den anden side, der, for hvert skridt, hun tog, prækede for hende om etikettens strenge love, havde hun maattet modarbeide sin naturlige livlighed og sin ungdommelige trang til glæde.

Da hun i saa ung en alder steg op paa tronen og fik frihed til at gjøre, hvad hun vilde, synes det, som om hendes sammensatte natur har undergaaet en omveltning, som om egenskaber hos hende, der før havde været mindre tilskue, pludselig sprudlede frem.

Gjennem fire aar fordømt til officiel kjed-

somhed. viste hun sig nu aldeles forsulten efter fornøielser. Uheldigvis fandtes der ved hoffet folk nok, som delte hendes smag.

Marie Antoinette elskede Paris, og en af hendes bedste glæder var at besøge theatrene; hun kjørte derfor ofte til sin hovedstad.

I begyndelsen morede pariserne sig over hendes hyppige besøg. Men da hun begyndte at besøge private baller og maske-baller, fandt man det upassende for en dronning.

Rigtignok var de saakaldte opera-baller det gode selskabs mødested; rigtignok tillod kongen, at hun gik did. Selv gik han imidlertid kun en eneste gang derhen. Hun viste sig næsten altid alene med sin svoger, snart forklædt som amazone, snart i en tarvelig domino, som fjernede respekten og tiltrak nysgjerrighed. Hun dansede paa disse baller til den lyse morgen og vendte sjelden tilbage til Versailles før klokken nærmede sig syv den næste dag.

Selvfølgelig sparede man hende hverken for ondskabsfuld kritik eller for ligefremme hentydninger. En aften tog en maske sig den frihed at gaa hen til hende og bebreide hende, at hun tilsidesatte sine egteskabelige pligter.

„En god hustru,“ sagde masken, „bør blive

hjemme hos sin mand og ikke løbe alene paa baller."

Snart begyndte man at udslynge historier om, at hun førte et letfærdigt liv. Folket troede først ikke disse historier. Men hoffet, der yndede skandaler, og som levede for letsindigt til at tro paa andres dyd, slugte dem med stor begjærlighed.

Al denne hvisken fandt tilsidst ogsaa vei til kongens øre. Hans fremfusende sind kom i kog, og heftige bebreidelser regnede ned over hans hustru.

Sandsynligvis var hun ikke halvparten saa let, som hun havde ord for. Efterverdenen ved, at adskillige af de historier, som var i omløb, var usandfærdige, og at andre var overdrevne. Den iver, den berusning, hvormed hun kastede sig ud i fornøielser, der vel ikke var fuldt saa ryggesløse, som man har villet gjøre dem til, men som ikkedestomindre var farlige, gav imidlertid hendes samtid nok af vaaben i hænde mod hende. Maria Theresia havde ret i at sige:

„Der trængtes endnu et halvt dusin aar for at styrke hos dronningen den mere alvorlige smagsretning, som begyndte at fødes og gjøre fremskridt de sidste maaneder, hun var kron-

prinsesse. Denne altfor tidlige tagen magten i besiddelse tilintetgjør den gode begyndelse."

Med ubegribelig sorgløshed bemerkede Marie Antoinette ikke engang, at hun vakte forargelse; hun anede ikke, at hun skaffede det lærred tilveie, paa hvilket rygtebærere og rimsmede kunde male et urent billede af hendes liv. Operaballerne betragtede hun som en uskyldig fornøielse, der ei kunde drage følger efter sig. Og dog er det sikkert, at netop disse balbesøg skadede hende i høieste grad.

Med sin naturlige livlighed gik hun om og talte til alle under masken. Der var i hendes væsen en utvungenhed, som var uforenlig med hendes værdighed og virkede som et koldt bad paa folkets følelser. Dronningen syntes ikke at huske sin høie stilling; det var da ikke unaturligt, at ogsaa andre begyndte at overse den. „Altid nærmere sit kjøn end sin rang," siger en af hendes samtidige, „glemte hun, at hun var skabt til at leve og dø paa en virkelig trone. Hun vilde for ivrig nyde skjønhedens indbildte og kortvarige herredømme, der er skjænket hverdagslivets smukke kvinder, og som kun skaber dronninger for en dag."

Mellem de mange bebreidelser, hoffet rettede mod Marie Antoinette, var den ringe bedrøvelse,

hun skulde have vist ved Ludvig den femtendes bortgang, en af de første.

Vi ved, at hun som kronprinsesse havde vakt forargelse paa grund af sin spottelyst. Hun havde sat spottenavne paa hoffets ældre, anseede damer; „pakkerne“, „aarhundrederne“, „de opstaaende kraver“ havde hun kaldt dem.

Nogle dage efter bedstefaderens bisættelse havde det unge kongepar modtaget de høieste stænders kondolence-besøg. Og Marie Antoinette havde ved denne leilighed straks skabt sig en række fiender blandt den gamle adel.

Midt under sørgevisitterne havde hun begyndt at le af nogle adelsdamers forældede dragter. De gamle damer, der var komne fra de adelige klostere og slottene rundt om i riget, taalte ikke denne latter og vendte fulde af bitterhed tilbage til sine hjem. De fortalte, at Marie Antoinette havde gjort nar af alle agtværdige personer, der havde skyndt sig at bringe hende sin hyldest; de tilføiede, at hun havde tilsidesat velanstændighedens former, og at ingen af de, hun havde spottet, agtede at vise sig mere ved hendes hof.

Den ovennævnte, utidige lystighed gav anledning til den første smædevise mod hende, der begyndte saa:

„Petite reine de vingt ans,
Vous que traitez si mal les gens,
Vous repasserez la Bavière.“

Det fremgaar af verset, at det var hendes fienders hemmelige ønske at faa hendes egteskab opløst og hende selv sendt tilbage til det land, hun var kommen fra.

Ikke længe efter blev nye viser satte i omløb, fordi dronningen skulde have sagt, at hun ei forstod, hvordan man kunde vise sig ved hoffet, naar man var over tretti aar, og fordi hun paa ballerne foretrak de herrer, der dansede godt, fremfor de, der dansede daarligt.

Den unge dronning følte sig ikke lykkelig paa tronen og mere end nogensinde fremmed i det nye land.

Modtagelses-ceremonierne trættede og kjedede hende i saa høi grad, at hun endog ved de høitideligste anledninger undlod at lægge merke til folk, som ønskede hensyn, og som kunde fordre det paa grund af rang, betydning eller fortjenester.

Snart stillede den mere alvorlige del af hoffet sig fiendtlig ligeoverfor hende; hver dag fandt man nye, nedsættende ord om hendes liv.

Hun saa sig nødsaget til at danne et eget parti; men ligeoverfor dette parti var hun altfor meddelsom. Hun sendte vittighedspile mod

kvinder, som ikke var muntre, mod mænd, som hverken var smukke eller unge. Hun omgav sig med mænd, hvis optræden udenfor hofsalen vakte offentlig skandale, med kvinder, der beskyldtes for at føre et uregelmæssigt liv. Hendes raadgiver var ikke kongen, over hvis egenheder hun morede sig ofte og gjerne, men greven af Artois, som fulgte hende tidlig og silde, tilhest og tilvogns.

Alt, hvad man kunde samle af herskerindens fortrolighed, blev fordreiet af hendes omgangskreds og med iver spredt ud; hendes stilling blev derved endmere vanskelig.

Modstanderne fandt en mægtig forbundsfælle i grevinde Marsan, kongens tidligere guvernante; hendes mening havde betydning paa grund af den agtelse, hun nød, og den stilling, hun længe havde indtaget.

I grevindens øine lignede Marie Antoinette's gang en kurtisanes. Hendes lette, lyse paaklædning mindede den ældre dame om en theaterprinsesse, der søger at pirre sanserne ved sin dragt. Saa dronningen op, fandt fru Marsan, at blikket var en udlært kokettes; talte hun med sin naturlige livlighed, var det indholdsløs snakkesalighed. Lagde der sig et udtryk af sympati over herskerindens ansigt, syntes

grevinden, at hun gav sig en utaalelig mine af at forstaa alt. Lo hun med sin glade latter, var det fremtvungen munterhed.*)

Den gamle dame mistænkte hende og bagtalte hende overalt. Marie Antoinette hævnede sig ved spot og vid og glemte, at fru Marsan var hendes mands og hans søskendes opdragerinde, hendes tanters fortrolige og en stormagt ved hendes hof.

---

*) Supplément historique et essentiel à l'état nominatif des pensions 1789.

IX.

Marie Antoinettes skjønhed. — Dronningens værelser i Versailles. — Modehandlerinden frøken Bertin. — Modens naragtigheder.

Det er af foregaaende kapitel fremgaaet, at Marie Antoinette manglede flere egenskaber, ønskelige for en dronning. Ydre betingelser eiede hun imidlertid i høieste grad: Hun var dronning i Frankrige, dronning i skjønhedens rige.

Som kronprinsesse havde hun været indtagende, men langtfra en fuldendt skjønhed. Grevinde du Barry havde haanende kaldt hende „den lille rødhaarede“, da hun saa hende første gang. Andre havde hun bedaaret ved et lyst smil om et par friske læber, en femtenaarig og dog udviklet figur, et deiligt profil og et par store, talende øine, der havde saa let for at le, men som ligesaa pludselig kunde skyde lyn af foragt eller vrede.

De fire aar, der laa mellem hendes ankomst og Ludvig den femtendes død, havde overraskende udviklet hendes ydre fortrin. Hun forenede ved tronbestigelsen kvindens skjønhed med herskerindens imponerende værdighed.

Om hun havde tilhørt den aller laveste samfundsklasse, vilde hendes personlighed vendt beundrende blikke mod den plet, hvor hun stod. Den begeistring, hun vakte, er let at forstaa, naar man husker, at hun var en kongehustru og en keisers datter.

Traadte hun ind i en sal, fulgtes hendes indtræden af langvarig beundrings-mumlen. Viste hun sig i teatret, vendtes alle kikkerter og lorgnetter øieblikkelig mod Marie Antoinette. Hun indgjød følelser hos det andet kjøn, der for enkeltes vedkommende grænsede til vanvid.

Fru Vigée Le Brun, der 1779 første gang malede hendes billede, beskriver hendes ydre paa denne tid. „Dronningen,“ siger hun, „stod midt i glansen af ungdom og skjønhed; hun var fire og tyve aar.

Hun var høi, udmerket velskabt, fyldig uden at være det for meget. Hendes arme var overordentlig smukke, hendes hænder smaa, fuldkomment formede, og hun havde nydelige fødder.

Ingen kvinde i Frankrige havde en smukkere gang. Hun bar sit hoved meget løftet, med en majestæt, der gjorde, at man, naar hun stod omgivet af hoffet, øieblikkelig saa, hvem der var herskerinden. Denne majestæt borttog dog ikke i ringeste maade det milde og velvillige, der hvilede over hendes person."

Kunstnerinden vedbliver:

„Jeg saa dronningen i hendes største pragt (i Fontaineblau); bedækket med diamanter forekom hun mig blændende, som en sol. Det løftede hoved, der hvilede paa hendes smukke græske hals, gav hende et saa imponerende udseende, at man trode at se en gudinde blandt sine nymfer. Ved den første audiens, jeg havde hos dronningen efter hendes reise, tillod jeg mig at tale om mit indtryk og at sige til hende, hvorledes hendes hoveds reisning forhøiede hendes udseendes adel. Hun svarede spøgende:

„Dersom jeg ikke var dronning, vilde man sige om mig, at jeg saa uforskammet ud — ikke sandt?" —

„Selv i de øieblikke," siger en af hendes pager, grev Tilly, „hvor hun bestræbte sig for ikke at være andet end en smuk kvinde, saa Marie Antoinette ud som dronning af Frank-

rige. Aldrig har en kvinde gjort en bøining med mere ynde, hilsende ti personer, naar hun neiede en eneste gang. Som man byder andre kvinder en taburet, følte man sig fristet til at rykke tronstolen hen til hende."

Fru Vigée Le Brun beundrer mest hendes hud, grev Tilly kalder hendes øine det smukkeste i hendes ansigt. „Viljen, modbydeligheden, ømheden," siger han, „malede sig vekselvis i hendes blik, meget tydeligere end jeg har set det hos nogen anden kvinde." — — —

Sommeren efter Ludvig den femtendes død havde det unge kongepar tilbragt afvekslende paa lystslottene Choisy, la Muette, Marly og Compiègne. Først i begyndelsen af september maaned havde de med hele hoffet holdt indtog i Versailles.

Den leilighed, Ludvig den sekstende havde benyttet som kronprins, blev fra nu af overladt til greven af Provence. Det værelse, hvori Ludvig den femtende havde udaandet, tog ogsaa den nye konge til soverum; han beboede det lige til den 6te oktober 1789.

Dronningen beholdt de samme rum, hun havde benyttet som kronprinsesse, og hvor tidligere dronninger af Frankrige havde holdt til.

Imbert de Saint-Amand har beskrevet disse

værelser i sit verk: „Les femmes de Versailles“:

„Vi gaar op ad en marmortrappe,“ siger han; „i første etage finder vi en dør. Vi gaar ind og er i dronningens saloner.

Den første sal er forbeholdt hendes livgarde.

Det værelse, som ligger indenfor, kaldes vekselvis „dronningens forværelse“ og „den store taffelsal“. Det er her Ludvig den sekstende spiser offentlig sammen med sin gemalinde. For dronningen er dette maaltid kun en forestilling, hun giver; hun spiser senere i sine private værelser. Kongen spiser derimod med glubende appetit.

I samme sal holdes det høitidelige galataffel, hvortil prinserne kun har adgang paa sin bryllupsdag. Taffelmusiken spiller, der anrettes paa kronens pragtfade og tallerkener. Adskillige damer af høieste rang er tilstede for at holde herskerparret med selskab; men de spiser ikke. Prinsesser og hertuginder sidder paa stole, skamler eller taburetter rundt bordet. Alle andre damer staar.

I det derpaa følgende rum holder dronningen sine store modtagelser. Hun viser sig her paa en forhøining med tronhimmel over. Her

forestilles fremragende mænd og kvinder for hendes majestæt.

Ved siden af sidstnævnte sal finder vi Marie Antoinettes sovekammer. Før hendes tid var der bleven født femten prinser og prinsesser paa samme sted. To kronprinsesser og to dronninger var døde inden disse fire vægge; og her fødte Marie Antoinette alle sine børn.

Inderst i dette værelse fandtes en næsten usynlig dør, der gik ud til en smal gang, kaldet „kongeveien“. Gjennem denne gang naaede man Ludvig den fjortendes sal, raadssalen og Ludvig den sekstendes sovekammer. Den benyttedes af Marie Antoinette morgenen den 6te oktober 1789, da hun halvnøgen flygtede for sine mordere.

Rækken af dronningens store værelser afsluttes med den prægtige fredssal, der fører ud til speilgallerierne.“

Den største del af dagen tilbragte dronningen dog ei i disse sale, men i fire beskedne, mangelfuldt oplyste smaaværelser, som hun havde ladet indrette udelukkende til sit private brug. De bestod af en salon, to bibliotekværelser samt et forværelse, der stod i forbindelse med hendes sovekammer.

Før tronbestigelsen havde Marie Antoinette

været forholdsvis tarvelig i sin paaklædning. Hun havde pleiet at gjøre sine formiddagsvisitter i en lys, klar kjole, hvilket — som antydet i et tidligere kapitel — havde mishaget de franske prinsesser, der var i stiveste hofdragt fra de stod op om morgenen, indtil de lagde sig igjen.

En dameskrædderinde, den berømte frøken Bertin, omformede i saa henseende Marie Antoinette's smag. Hun var det første medlem af borgerklassen, som nød den ære at trænge ind i Frankriges kongers palads; det var hende, som fremkaldte dronningens overdrevne ødselhed i paaklædningen.

Hertuginden af Chartres — senere hertuginde af Orleans — omtalte denne dame; og Marie Antoinette fik lyst til at raadføre sig med hende med hensyn til sin dragt. Flere maaneder gik imidlertid hen efter det første møde, uden at hun vovede at modtage hende andre steder end i sit eget lille kabinet.

Frøken Bertin, der var fordringsfuld og bestemt, fik betydelig magt over sin herskerinde. Hun optraadte paa en altfor fortrolig maade ligeoverfor hende og iklædte sine modeforandringer befalingens form. „Hun er min pynteminister,“ sagde Marie Antoinette om skrædderinden, „hun holder intriganterne borte fra mig.“

Denne velvilje gjorde frøken Bertin saa indbildsk, at hun mente, den plads, hun indehavde, var vigtig som en kongelig raadgivers.

„Her skal De faa se prøver paa det sidste arbeide, som dronningen og jeg har udført sammen,“ sagde hun til en dame, der kom for at faa syet en kjole hos hende.

Vi har i et tidligere kapitel hørt nogle regler for majestæternes paaklædning. Marie Antoinette fulgte disse regler den første tid.

Da frøken Bertin blev hendes paaklædningsdame, afkastede hun dog de gamle skikke, ifølge hvilke hun, saa at sige, klædte sig paa for offentlighedens blik. Man indfandt sig som før i hendes soveværelse; men herskerinden hilste og trak sig tilbage. Og frøken Bertin var fra nu af den eneste, som fik adgang til hendes lille værelse, den eneste, som hjalp hende med hendes dragt.

Naar toilettet var næsten fuldendt, gik hun tilbage til den fra gammel tid bestemte paaklædningssal; alle begav sig derhen, som ønskede at overrække hende bønskrifter.

Did kom samtidig hoffrisøren for at ordne dronningens hovedpynt.

Det skyldtes frøken Bertin, at haarpynterne antog utrolige former.

Marie Antoinette og hendes damer bar hele taarne af flor, blomster, fjær, med kreppet haar, forlorne krøller og fletter indimellem.

De besynderligste sager fandt plads paa damernes hoveder. Haarpynterne, der ofte var tretti—firti tommer høie, blev anvendte til at fremstille hele biografier, en botanisk have, levende billeder, idyller, mythologien, kort sagt de utroligste ting.

I én dames haar saa man en eng med to smaa lam, en hyrde og en bæk, veirmøller og meget andet. En anden dame viste sig med en hovedpynt, der fremstillede de fem verdensdele samt sol, maane og stjernerne. I en tredie var der anbragt en parasol, som aabnede eller lukkede sig, eftersom der var sol eller skygge. En fjerde dame bar i haaret en fugl af diamanter, som slog med vingerne over en udsprungen rose.

Man opfandt haarpynter af alle navne og til alle anledninger. Hertuginden af Chartres viste sig ved en hoffest med et krigsskib med master og seil paa hovedet; en anden aften havde frisøren i hendes haar allegorisk fremstillet hendes lille søn Ludvig Philip sovende paa ammens knæ.

Hoffrisøren Léonard lod sig kalde „acadé-

micien de coiffures et de modes". Da alle damer ønskede at benytte denne kunstner, maatte de ofte lade sig frisere tidlig om morgenen eller aftenen før en festdag. De maatte finde sig i at sidde ventende paa en stol hele natten for ikke at forrykke det herlige kunstverk.

De stilladser, man bar, lettede ikke spadsereture og endmindre reiser. Man saa sig nødsaget til at gjøre dørene høiere, for at damerne kunde komme gjennem dem. Vognene var ikke heller høie nok: man saa damer sidde krumbøiede i sine ekvipager. Andre pleiede at kjøre med hovedet stikkende ud af vognvinduet; atter andre knælede i vognen for at skaane sin hovedpynt.

Gik man tilfods, hagedes man fast i buskvekster og træernes grene. Da forfatterinden fru de Genlis aflagde besøg hos Voltaire i Ferney, gik det hende som Absalon: hendes haar blev hængende i træerne i parken, da hun vilde ile frem og hilse den store mand.

Var man paa bal, kunde man neppe gjøre et skridt uden at støde mod lysekroner og lamper. I theatrene vankede der sammenstød og vrede ord i anledning af haarpynterne, der skjulte skuespillerne og scenen. Spotten og vittighedsbladene angreb moderne, men uden at

være istand til at forandre dem. I et vittighedsblad saa man, eksempelvis, en utrøstelig enke, som forlangte en smagfuld ligkiste opstillet i haaret; og mange karikaturtegnere forsynede sine figurer med dronningens ansigtstræk.

Frøken Bertin stansede ikke paa halvveien; hver maaned, undertiden hver uge, lod hun Léonard forhøie hovedpynten.

Da Marie Antoinette en morgen traadte ind i sit paaklædningsværelse, kom en tjener med en træfod, hvis nytte hun ikke forstod.

„Hvortil er denne skammel?“ spurgte hun sin kammerfrue.

Frisøren nærmede sig, bukkede og forestillede hendes majestæt i underdanighed, at det var ham umuligt at fæste hendes haar uden at benytte en stige, dersom han skulde naa op til haarpyntens top.

Dronningen forærede sin moder et billede, hvor hun var fremstillet med hin høie hovedpynt, prydet med en halv alen lange fjær.

Maria Theresia sendte portrættet tilbage med følgende ord:

„Min datter! Jeg tilbagesender den gave, du havde tiltænkt mig. Din sendelse maa bero paa en feiltagelse; jeg fandt ikke portrættet af dronningen af Frankrige, men af en skuespiller-

inde. Jeg tilstiller dig altsaa atter billedet i forventning om at faa det virkelige."

Hendes moders forestillinger vedrørende hendes dragter gjorde ringe virkning paa den unge herskerinde; hun betragtede dem som et udslag af slet humør, en følge af keiserindens tiltagende sygelighed.

Modefarverne var ikke gjenstand for færre omskiftelser og overdrivelser end haarpynten.

En dag viste herskerinden sig i en lys, gul kjole. „Det er dronningens haarfarve," sagde greven af Provence. Straks begyndte man ved hoffet at bruge denne farve. Lokker af Marie Antoinette's haar blev sendte til silkefabrikanterne i Lyon, der lavede tøier og baand nøiagtig efter samme.

En anden gang kom hun i en mørkebrun dragt. „Den kjole minder om en loppe," raabte kongen.

Lopperne begyndte nu at spille en betydelig rolle. Man fik tøier, der kaldtes „gammel loppe", „ung loppe", „loppemave", „loppelaar", „loppehoved" og „lopperyg".

„Lad mig veilede Dem," sagde en hofmand til en fremmed, der ønskede adgang til kongens hus; „klæd dem i loppe-frakke og i loppe-vest og

træd ind med selvtillid. Det er alt, hvad der for tiden behøves for at gjøre lykke."

Lige ved siden af ødselheden og overdrivelserne fandt man en søgt tarvelighed. Hofmændene klædte sig den ene dag i fløielsdragter med guldbroderier; næste dag gik de klædte som tarvelige borgerfolk. Kvinderne af den store verden klædte sig den ene dag prægtig lig dronningen af Saba; den næste dag efterabede de en bondekones dragt.

— — —

Marie Antoinette kastede sig med uhørt iver over alle modespørgsmaal. Der var tider, hvor man ikke kunde faa hende til at tale om andet end om kjoler og pynt. Grevinde de la Marck, som beskriver hoffet i Frankrige paa den tid, siger om hende: „Dronningen løber uafladelig i operaen, i skuespilhuset, gjør gjæld, jager fra det ene til det andet, majer sig ud med smaapynt og fjær og gjør nar af alt muligt."

Eksemplet, der blev givet af hende, virkede skadeligt paa alle stænder. Kvinder, tilhørende de forskjelligste samfundsklasser, efterabede hende. Man vilde paa øieblikket have samme slags hovedpynt som hun, samme slags fjær, de samme blomsterkranse.

Damernes udgifter blev derved uhyre forøgede. Egtemænd og fædre klagede; mange styrtede sig i gjæld. Der opstod uhyggelige familiescener. Splid og uenighed brød ud mellem egtefolk, som tidligere havde levet i god forstaaelse, men nu besluttede at skilles. Og den offentlige mening udpegede Marie Antoinette som den, der ødelagde sit kjøn ved sit slette eksempel.

Marie Thérèse Louise af Savoyen-Carignan,
Prinsesse af Lamballe.

X.

Marie Antoinette's venskaber. — Prinsesse Lamballe. — Fyrstinden af Guéménée. — Grevinde Polignac.

Marie Antoinette havde livet igjennem en svaghed for at slutte venskaber med smukke kvinder. Men saa let, som hun kunde fanges i et net af skjønhed eller vid, saa let kunde hendes hjerte tabes; thi var det ikke vanskeligt at interessere hendes livlige natur, søgte hendes overfladiske bevægelighed paa den anden side stadig efter det nye, det overraskende næste.

Hendes opblussende følelser flagrede fra gjenstand til gjenstand. Før hendes forbindelse med grevinde Polignac sagde man ei uden grund, at sandt venskab var fremmed for Marie Antoinette's hjerte.

Saasnart en ny stjerne dukkede op inden hendes kreds, kostede det hende ikke ringeste anstrengelse at rive sig løs fra den, hun dagen før havde overøst med ømhedsytringer og kjær-

tegn. Og medens den nye veninde badede sig i naadens sol, havde forgjængerinden intet andet igjen end ubehagelighederne ved den svundne gunst og bitterhed over den lidte tilsidesættelse.

Som kronprinsesse havde Marie Antoinette en kortere tid følt sig draget mod hertuginden af Picquigny, den yngste dame ved hoffet. Hertugindens smag for at efterabe de ældres eiendommeligheder, havde hos kronprinsessen opmuntret hin spottelyst, der skaffede den senere dronning utallige fiender.

Paa fortroligheden med hertuginde Picquigny fulgte tilbageholdenhed: fra tilbageholdenheden var skridtet ikke langt til ligegyldighed.

Kronprinsessen vilde mores, og hun skiftede venskab: Fru de Saint-Mégrin blev hertugindens efterfølgerinde.

Efter fru de Saint-Mégrin fulgte hofdamen, fru de Cossé. Efter fru de Cossé kom endelig marquisen af Langeac.

Aaret før Ludvig den femtendes død gjorde en ung skuespillerinde, frøken Raucourt, stormende lykke i Frankrige. Kronprinsessen interesserede sig for hendes sjeldne talent og for hendes person. Hun indbød hende til Ver-

sailles, smigrede hende, betalte hendes gjæld og overøste hende med kjærtegn.

Marquisen af Langeac, som paa den tid stod høit i Marie Antoinette's naade, optændtes af skinsyge ved synet af hendes ømhed for frøken Raucourt. Hendes bebreidelser og hede taarer havde imidlertid ikke anden virkning, end at hendes egen venindetid sluttedes brat, medens afstanden i rang syntes glemt mellem kronprinsessen og Thalias præstinde.

I et selskab hos grevinde Noailles blev prinsesse Lamballe forestillet for den vordende dronning. Marie Antoinette havde neppe faaet øie paa denne yndige skikkelse, før hendes tidligere venskaber blegnede.

Marie Therese Louise af Savoyen-Carignan var født i Turin den ottende september 1749; hun var datter af prins Ludvig Victor af Carignan og prinsesse Kristine Henriette af Hessen-Rheinfeldt-Rothenburg. Sytten aar gammel var hun kommen til Frankrige for at indgaa egteskab med prins Lamballe, eneste søn af den for sin godgjørenhed og ædle karakter høit anseede hertug af Penthievre.

Forbindelsen havde været kort og ulykkelig. Forledet af sin svoger, hertugen af Chartres, havde prinsen snart efter brylluppet kastet sig

ind i udsvævelser; han døde efter et aars egteskab som følge af sit usædelige liv.

Hans enke er en af det franske hofs mest sympatetiske skikkelser. Man har kaldt hende „vaaren i hermelinsdragt“, „rosen under sneen“.

Utallige beretninger er blevne opfundne og bragte rundt for at skade alle andre kvinder, der levede i Marie Antoinette's nærhed. Men ingen skygge har nogensinde hvilet paa denne venindes rygte, ingen fiende har vovet at drage hendes renhed i tvivl.

I den første sorg over sin egtefælles bortgang havde hun lukket sig inde i et kloster; senere boede hun hos sin svigerfader, der elskede hende som sit barn.

Da hun i anledning af festligheder blev kaldt til Versailles, vakte hendes skjønhed almindelig beundring. Ludvig den femtende blev bedaaret af hendes personlighed; grevinde du Barry og hendes parti begyndte at frygte, at prinsesse Lamballe vilde blive dronning i Frankrige, og at elskerindens tid var forbi.

Hun viste imidlertid ingensomhelst imødekommenhed mod den gamle konge. Hendes ungdoms prøvelser havde gjort hende sørgmodig; hun vilde helst leve i fornem afstand, udenfor det pulserende liv.

Hendes sorg og egteskabelige ulykke gjorde hende i kronprinsessens øine dobbelt interessant. Alt nærmede dem til hinanden: deres alder, der passede, en skjønhed, som de gjensidig beundrede, og at de begge var af høi herkomst og var stolte deraf.

Kronprinsessens hengivenhed fødte tillid, og med tilliden fulgte fortrolighed.

I slutningen af Ludvig den femtendes regjeringstid saa man dem stadig sammen. Tronbestigelsen knyttede baandet end fastere mellem dem.

Hos prinsessen kunde venskabet ikke være uden en understrøm af alvor. Hun skjænkede den unge østerrigerinde hin ømhed, hendes egtefælle havde forsmaaet, og som siden havde ligget gjemt bag hendes kjølige ydre. Hun gav hende følelser blandede af respekt, taknemmelighed, beundring og den varmeste hengivenhed.

Selv modsætninger i deres karakter blev til foreningspunkter mellem disse to: Dronningens livlighed opmuntrede prinsessens sørgmodige sind; prinsessens ro blev en hvile for dronningens bevægelighed.

Marie Antoinette havde neppe besteget tro-

nen, forinden hun udtalte ønsket om at knytte sin veninde til hoffet.

Ved sin høie byrd var prinsessen hindret fra at modtage en plads som æresdame. Stillingen som øverste intendantinde var den eneste, der passede for hendes rang.

Hertugen af Bourbons datter, prinsessen af Clermont, havde indehavt denne værdighed under den forrige dronning af Frankrige; men posten var bleven nedlagt 1741 ved hendes død; og man havde ikke tænkt paa at gjenoprette den siden.

Det vakte misfornøielse, da det rygtedes, at Marie Antoinette ønskede den optaget paanyt og til fordel for fru Lamballe, en udenlandsk prinsesse. Kongen vilde heller ikke høre tale derom; den daværende finansminister, Turgot, fraraadede det paa det bestemteste.

Man gav dog sluttelig efter for hendes ustanselige bønner. „De kan ikke forestille Dem, hvor lykkelig jeg er," skrev hun til grev Rosenberg; „jeg gjør min kjære veninde glad, og selv vil jeg faa mere glæde deraf end hun."

Udnævnelsen fandt sted i september 1775. Prinsesse Lamballe var da seksogtyve aar.

Hendes indtræden i den nye stilling vakte

storm ved hoffet. Fra alle kanter brød modstanden ud.

Fru de Cossé — den forhenværende veninde — søgte afsked og fik den. Flere andre hofdamer vilde ikke staa under intendantinden og negtede at aflægge lydighedsløfte. Grevinde Noailles havde hverken glemt spottenavnet „fru Etikette“ eller tilgivet hin latterliggjøren af de gamle former, som dronningen havde gjort sig skyldig i: hun søgte afsked fra sin stilling i samme øieblik, som fru Lamballe traadte ind i sin. Ved sin tilbagetræden tog hun med et sind fuldt af bitterhed mod sin kongelige herskerinde, og hendes opbragte sindsstemning udartede senere til had.

Prinsesse Lamballe var en ærlig, men en smule indsnevret natur. Hvor megen respekt man maa have for hendes trofasthed, der førte hende ind i martyrdøden, kan det ikke negtes, at hun havde smaafeil, som man kunde fæste sig ved.

Hjulpen af dronningen skaffede hun sin broder, prinsen af Carignan anførselen over et infanteri-regiment samt en indtægt af 30,000 francs. Hun tiltvang sig en aarlig løn af 150,000 francs som intendantinde. Ved disse

og lignende fordringer satte hun hoffet i en misstemning, der ikke var uden grund.

Det maa paa den anden side erkjendes, at det ei var hendes tanke at benytte sine indtægter til egen fordel. Folket burde ikke have klaget over hendes indtægter; thi den trængende almue fik det meste deraf. Faldt hendes blik paa lidelsen, vaagnede denne statuelignende skjønhed til liv, hun blev varm og umiddelbar. Og aldrig nærmede en fattig sig forgjeves til hende.

Marie Antoinette pleiede at sige:

„Hvor de trængende er lykkelige, som har dig; det er umuligt for mig at afslaa noget, som du beder om, kjære veninde. Mon det ikke er for de fattiges skyld, du bliver hos mig?“

Prinsessen var i høi grad ceremoniel og opfyldte sine hofpligter med største iver. Jo mere hun merkede, at der var folk, som nødig vilde anerkjende hendes stilling, desto fastere klamrede hun sig til de forrettigheder, hun troede sig i besiddelse af.

Hendes kongelige veninde, som hadede ceremoni-spørgsmaal, havde ved udnævnelsen ladet omfanget af hendes pligter og rettigheder staa ubestemte hen. Dette fremkaldte uenighed mellem intendantinden og hoffets øvrige damer

Hvert øieblik opstod der vanskeligheder vedrørende etiketten. Hoftjenesten udførtes slet; der var misnøie overalt.

Dronningen maatte uafbrudt høre paa klager og afgjøre stridigheder; hun blev ærgerlig paa sin veninde, og hendes hengivenhed afkjøledes lidt efter lidt. Uden foreløbig ganske at slippe prinsessen, gjenoptog hun sin tidligere jagen fra venskab til venskab. Men de nye veninder, som morede hende for en tid, var saa ivrige efter at drage fordel af herskerindens naade, at hun meget vel indsaa, at fru Lamballe var den bedste og ærligste ven. „Hun er den eneste kvinde, jeg kjender,“ sagde hun, „som ikke har vrede i sin sjæl. Hos hende findes hverken had eller skinsyge.“

Blandt veninderne fra hin periode fortjener kun en eneste omtale, nemlig fyrstinden af Guéménée. Hun var en niece af den tidligere omtalte grevinde de Marsan og begyndte sin løbebane ved hoffet som guvernante for prinsesse Elisabeth.

Fyrst Guéménée og hans hustru levede et overmaade muntert liv, og dronningen fandt fornøielse i at tilbringe aftnerne hos dem.

Deres kreds bestod udelukkende af yngre kvinder og mænd; og man opførte sig i fyrst

Guéménée's saloner paa en saa upassende maade, at det vakte almindeligt anstød. Man spillede høit, og der førtes slibrig tale. Man opførte theaterstykker, som, ifølge en samtidigs udsagn, „kun kunde spilles for fyrster og uanstændige kvinder.“ Saa letfærdig var tonen i dette hus, at de fleste indbudne damer en dag fandt sig foranledigede til at gaa sin vei.

Men dronningen blev. Hun besøgte aarevis fru Guéménée's hus hver aften og morede sig kostelig i et selskab, som andre fandt upassende.

Kongen delte ikke hendes smag. Da hans hustru en gang havde overtalt ham til at følge med derhen, blev han alvorlig vred over, at man vovede at byde ham saadant.

Forlystelsessyge mere end smag for vertindens personlighed drog Marie Antoinette til denne dames saloner. Hjertet alene bandt hende til hendes næste veninde, grevinden af Polignac.

Fru Polignac's tilsynekomst var ligesaa uheldsvanger for dronningen, som fordelagtig for hende selv og alle hendes slegtninge.

Da prinsesse Lamballe var bleven udnævnt til intendantinde og fru Noailles havde trukket sig tilbage fra sin post, havde der, som vi ved, ogsaa fundet andre personal-forandringer sted i

dronningens nærhed. Blandt disse kan nævnes, at grevinde Diana de Polignac var bleven forelæserinde ved hoffet.

Marie Antoinette var i begyndelsen kjølig ligeoverfor denne dame, som hun med rette fandt egenkjærlig og koket. Diana forstod ikke destomindre at skaffe sig adgang til herskerindens smaa aftenunderholdninger, hvor hun var frygtet paa grund af sin spottelyst.

Det var hende, som forestillede sin svigerinde for dronningen.

Gabrielle Jolande Claudine Martine Polastron var født 1749; hun havde 1767 egtet grev Julius Polignac, en fattig adelsmand fra Auvérgne.

Før sin fremtræden i Versailles havde hun ført en ubemerket tilværelse paa landet. Hun havde søgt sin ære i at være en flink husmoder; det synes, som om intet havde været fjernere fra hendes tanke, end at blive snyltegjest i en konges palads.

Dronningen saa grevinde Polignac og udmerkede hende straks paa den mest paafaldende maade. Her mente hun endelig at finde det, hun saa længe havde søgt: et hjerte, der forstod hende og som fuldstændig kunde sympatisere med hende.

Hun forundrede sig over, at hun ikke tidligere havde mødt hende paa sin vei. Grevinden svarede, at da hun og hendes mand ei var formuende, havde de ingen anledning til at leve ved hoffet.

Svaret var naivt, men samtidig klogt. Hendes indtagende væsen havde behaget; hendes fattigdom øgede hendes tiltrækningskraft. Det syntes for dronningens øine, som om skjebnen her havde begaaet en uret, som det laa nær for hende at sone.

Der siges, at hverken greven eller grevinden fra begyndelsen var synderlig ærgjerrige. Sikkert er det, at Julius Polignac var ligesaa blottet for fremtidsudsigter som for formue, da hans hustru vandt dronningens yndest.

Ligesom nogle aar tidligere i forholdet til fru Lamballe ønskede Marie Antoinette ogsaa at fastholde den nye veninde ved sit hof. En plads som æresdame var ledig; uden at bryde med traditioner kunde man imidlertid ikke give denne plads til en ganske ung, ubekjendt dame. Grevinden sagde desuden, at hun ingen stilling ønskede.

Marie Antoinette begyndte da med simpelthen at gjøre hende til sin veninde. Hun og hendes mand flyttede ind i et hus i Versailles, hvor

dronningen gav dem midler til at leve, forelobig ret beskedent.

Men det varede ikke et aar, inden stillingen forandredes fuldstændig. Naadesbeviser af alle slags regnede ned over grevinden og hendes mand; uhørte pengesummer blev øste ud over dem begge. I sammenligning med hvad dette egtepar modtog, havde gunstbeviserne mod prinsesse Lamballe været for intet at regne.

Polignac og hans hustru fik først 400,000 francs til at betale sin gjæld. Saa fik de 800,000 francs til at udstyre en tolvaarig datter, den senere hertuginde af Gramont.

Men det var ikke nok: De forlangte afbenyttelsen af et kongeligt gods, hvis aarlige indtægter løb op til 100,000 francs; de udbad sig direktionen over postvæsenet, som var meget indbringende, og de fik altsammen! Det er da ikke underligt, at man begyndte at finde naadesbeviserne overdrevne og familien Polignacs fordringer umaadelige.

Grevinden var ikke nogen meget aandrig dame, og hun var langtfra en dame med kundskaber. Men hun var en verdensdame. Forbindtlig og taktfuld, af et behageligt ydre og udrustet med en sindsligevegt, der end ikke forlod hende i vanskelige øieblikke, skjulte hun under

sin tilsyneladende uskyldighed ganske vist mere paatrængenhed og snuhed, end hun gav sig mine af.

Af naturen rolig, for ikke at sige doven, vant til et frit og fredeligt liv i sin families og sine venners skjød, var hun sikkert ofte træt af Marie Antoinette's overvældende kjærlighed. Det tør være tilladt at tro, at hun egentlig ikke ønskede den hende paatvungne stilling som en dronnings yndling, og at hun gjerne vilde seet dens afslutning jo før jo hellere, om hun og hendes slegtninge ei havde havt saa store fordele deraf.

Marie Antoinette fandt hos denne kvinde ingenlunde en hengivenhed, der stod i forhold til de følelser, hun gav, eller en taknemlighed, der stod i forhold til hendes godhed.

Dersom grevinden havde været overladt til sig selv, vilde hendes indflydelse ikke have været saa farlig; hun vilde da sandsynligvis have ladet sig nøie med nogle æresposter og forøgede indtægter for sin mand og hans nærmeste. Neppe merkede man imidlertid ved hoffet, at vinden blæste fra den kant, før der rundt den ny yndling samlede sig en kreds af mænd og kvinder, som betjente sig af hendes gunst og udnyttede hendes indflydelse.

Grevinden modtog uafladelig nye velgjerninger. Idet hun lod, som om hun intet ønskede, øvede hun daglig den kunst at bringe dronningen til at tilbyde hende mere; og hun og hendes talrige venner nød godt deraf i en udstrækning, som næsten synes utrolig.

Marie Antoinette's forkjærlighed for fru Polignac havde i begyndelsen ingen merkbar forandring frembragt i forholdet til prinsesse Lambatte. Kanske haabede den sidste, at en tilbøielighed, der var kommen pludselig, vilde svinde saa pludselig, som mangen tidligere af dronningens venskabsforbindelser havde gjort.

Men herskerindens heftige tilbøielighed for grevinden opirrede de gamle adelsfamiliers skinsyge. Og da fru Lamballe indsaa, at Marie Antoinette's fiender brugte den nye kjærlighed som vaaben mod hende, betragtede hun det som pligt at advare hende mod de farer, hun udsatte sig for.

Dette skridt var mere end tilstrækkelig til at gjøre grevinde Polignac til prinsessens erklærede modstander.

Udfaldet af striden mellem de to rivalinder var ikke tvivlsomt: Den aabne prinsesse kunde intet udrette ligeoverfor grevinden, hvis personlighed havde nyhedens interesse, og som havde

sin families og sine venners hoferfaringer at støtte sig til.

Fru Lamballe hørte til Frankriges høie selskabs bedste kvinder. Men ved hoffet tiltroede man hende ligesaa lidt store handlinger, som en sterk karakter. Man fandt hende ubetydelig og aandløs. Og det kan ikke negtes, at man i sidste henseende havde nogen ret; hun var virkelig en smule kjedelig i længden.

Forfatterinden fru de Genlis dømmer hende strengt. Hun traf hende hyppig hos hertugen af Orleans, og erklærer, at prinsessen var intetsigende og blottet for evnen til at føre en samtale. Hun paastaar endvidere, at hun var kjedelig at være sammen med paa grund af nervøse anfald og besvimelser, som hun ofte overfaldtes af.

Grevinde Polignac og hendes tilhængere drog fordel af prinsessens svagheder. De, som fordrede saa meget, talte uafladelig om hendes fordringer. De dadlede hendes skinsyge og hendes aabenhjertighed, som de kaldte dumhed.

I begyndelsen søgte dronningen at forsone rivalinderne, der begge gik til hende med klager. Men lidt efter lidt blev hun kjed af prinsesse Lamballe. Uden at hun merkede det, vænnede hun sig til at undvære hendes selskab.

Familien Polignac latterliggjorde prinsessen, og de lokkede dronningen til at le af sin forhenværende veninde. Efter en tid at have været stillet i skyggen, faldt hun i unaade hos hendes majestæt.

Fru Lamballe var vel ikke en dame med overlegen aand; men hun havde tidlig vundet modgangens erfaringer. Hun var for stolt til at vise, hvad hun led. Øieblikkelig kunde hun ikke unddrage sig de pligter, som hendes høie stilling paalagde hende; men hun viste sig sjeldnere og sjeldnere og trak sig endelig fuldstændig tilbage fra hoffet.

Hun gjorde vel deri: hun havde mistet dronningens gunst, og ingen søgte at holde hende tilbage.

Prinsessen flyttede tilbage til sin svigerfader, hvis ensomme liv hun delte, indtil faren atter kaldte hende tilbage til herskerinden.

Hendes hengivenhed havde ikke været uden fordringer i lykken; men da næsten alle forlod Marie Antoinette, bevarede hun sin trofasthed. Hun elskede hende meget høiere, end hun blev elsket og gav hende meget mere, end hun fik igjen.

*　　*　　*

Grevinde Polignac havde naaet sit maal, hendes modstander havde fjernet sig frivillig.

Snart kunde dronningen ikke længer undvære sin nye veninde. Paa alle steder, til alle tider viste hun hende hjertelighed.

Istedetfor, som den gamle hofskik paabød, at spise sammen med kongen i folkets paasyn, spiste hun — fraseet søndagene — alene med grevinden. Hun vilde ikke forstyrres i sit samvære med hende, men sendte sin hofdame bort og forbød alle adgang til det værelse, hvori hun og fru Polignac opholdt sig.

Om aftnerne tog hun hende under armen og spadserede fortrolig med hende. Naar grevinden reiste paa landet, skrev hun uafladelig til hende og fortalte hende løst og fast fra Versailles. Var grevinden syg, besøgte hun hende og overøste hende med kjærtegn.

Grevinden fik mæslinger; dronningen smittede dem. Grevinden ventede sin nedkomst; og hele hoffet maatte flytte til Marly, for at dronningen kunde være nær hende. Grevinde Polignac var det eneste menneske, ligeoverfor hvem det var umuligt at aabne hendes øine. Ellers kunde hun ganske godt og ganske strengt bedømme de personer, som omgav hende; men

om denne veninde taalte hun ikke, at man sagde et eneste nedsættende ord.

Det heftige venskab, der bandt herskerinden til fru Polignac, gav hendes mindre gode egenskaber sol og vekst.

Grevindens selskaber kunde ikke være udvalgte, dertil saa hun for mange mennesker i sit hus. Anledningen fristede hende desuden til at udfolde en ødselhed, der skadede hendes eget saavelsom dronningens rygte.

Ved idelig at sørge for nye fornøielser holdt hun sin kongelige veninde fast. Marie Antoinette var munter, livlig og behagesyg. Hun udsatte sig for slet omtale uden at forstaa det selv; og daglig at besøge grevinden blev fra en vane til en nødvendighed for hende. „Alle Marie Antoinette's bestræbelser," bemerker træffende Goncourt, „gik ud paa at lade fru Polignac stige op til dronningen og at sænke dronningen ned til fru Polignac."

Den varmeste kjærlighed — især hos de store — støder ikke sjelden op til ligegyldighed. Man vidste, at prinsesse Lamballe ikke havde været herskerinden stort mindre kjær; og dog var den yndest, hvori hun havde staaet, svunden hen som dug for solen. Fru Polignac's venner havde seet det og tænkte derpaa; de

ilede alle som en med at varme sig ved denne brændende ømheds straaler.

En regn af naadesbeviser dalede vedblivende ned over den Polignac'ske kreds: Grevindens svigerfader, en i enhver henseende middelmaadig mand, blev udnævnt til gesandt i Schweiz, en stilling, der var meget eftertragtet, og hvortil der havde meldt sig langt værdigere ansøgere. Diana de Polignac blev udnævnt til prinsesse Elisabeth's guvernante. Grev Julius blev øverste hofstaldmester og fik ved denne leilighed sine indtægter igjen forøgede med 80,000 francs. Han fik titelen af hertug for sig og sine efterkommere. Man paastod, at egteparret Polignac inden lang tid havde tilvendt sig en aarlig indtægt af en halv million. „Der findes i historien faa eksempler," siger i den anledning grev Mercy-Argenteau, „paa, at kongegunst i løbet af saa kort tid har været saa nyttig for en enkelt familie."

De, som stod udenfor kredsen, fandt gunstbeviserne uhørte. En slig fortrolighed mellem en herskerinde og hendes undersaat var desuden udenfor hofskikken i Frankrige. Versailles og hele Paris blev forbitret; høit og lydeligt gav man tilkjende, hvor meget man misbilligede denne partiskhed og upassende fortrolighed.

Det besynderlige, i sandhed lidet passende venskab blev betragtet som en usund overskriden af naturens love. Dronningen og grevinden blev i forening gjorte til gjenstand for karrikatur-tegninger, smudsige viser og skamskrifter.

Marie Antoinette's virkelige venner saa stormen reise sig og vilde aabne hendes øine for farerne ved den unaturlige ømhed, som hun lagde aaben for alles blik. Prinsesse Lamballe havde først forsøgt det; hun havde mistet dronningens venskab derved. Abbed Vermond fulgte i prinsessens fodspor. Men dronningen lod, som om hun ikke forstod ham og undgik enhver alvorlig udtalelse om denne sag.

Ogsaa abbeden forlod hoffet. Han vendte imidlertid snart tilbage og undgik fra nu af omhyggelig at berøre det pinlige emne.

XI.

Trianon.

Før hun blev dronning havde Marie Antoinette ofte ytret ønsket om at eie et hus paa landet; hun elskede det rolige landliv, skovenes ensomhed, fuglenes sang.

Kongen kjendte dette ønske. Ikke ret længe efter tronbestigelsen sagde han til hende:

„Nu kan jeg tilfredsstille din smag. Jeg beder dig modtage Trianon og benytte det til eget brug. Det har fra gammel tid været opholdssted for kongernes yndlinge, følgelig bør det være dit."

Marie Antoinette var sjæleglad og svarede spøgende:

„Jeg modtager gaven paa betingelse af, at du aldrig indfinder dig der, uden naar du bliver indbuden."

Lille Trianon er en to-etages bygning. Rundt hovedbygningen laa i gamle dage otte smaahuse, hvis tage var tækkede med straa, og som var indrettede til tarvelige familier; til hvert af disse smaahuse hørte et havestykke. Blandt meget andet fandtes desuden en veirmølle og en skolebygning i nærheden af Trianon.

Etiketten mistede sin ret i dette tilbagetrukne landliv. Om morgenerne forlod Marie Antoinette Versailles tilfods. Hun skyndte sig til sit landsted, løb gjennem haverne, plukkede hænderne fulde af blomster.

Hun tilsaa arbeiderne, hæklede eller syede under træerne, som hun havde ladet plante. Hun kjernede smør og syltede frugt. Hun havde sine yndlingskjør, som hun leilighedsvis malkede selv; hun havde sine duer og høns. som hun gav mad, og sine blomster, som hun pleiede.

Det var landlivet i al sin hygge og frihed, saadan som det under Maria Theresias herredømme blev gjennemført i Habsburgernes patriarkalske hus.

Aftnerne tilbragte man i salonen; men vinduer og døre stod aabne mod haven. Naar hun havde gjester, bød dronningen theen om.

Man gik, man kom, man satte sig, man gik ud igjen, man passiarede; man gjorde overhovedet, hvad man vilde.

Pianofortet stod aabent; snart satte en sig derhen, snart en anden. Grevinde Polignac spillede harpe. Marie Antoinette sang smaasange, som hun havde digtet selv.

Jeg hidsætter et vers af dronningen:

„Sylvandre est ton vainqueur;
Elle a pris d'autres chaînes
Elle fait ma douleur.
Elle rit de mes peines.
Hélas! mon faible coeur
Regrettant l'infidèle
Trouve encore son bonheur
à soupirer pour elle."

Versene udmerkede sig ikke ved skjønhed, og dronningens sangstemme var meget svag. Men hendes franske tilhørere var ikke saa oprigtige som Gustav den tredie af Sverige, der sagde til hende: „Til en dronning at være synger De ikke saa ilde."

Om søndagene lod hun alle velklædte folk faa adgang til Trianons haver. Hun tillod dem at danse paa græsplænerne eller under et telt,

og hun dansede med for at opflamme deres iver.

Ildesindede kaldte hendes lyststed „dronningens lille Wien“. Hun følte sig ikke mindre saaret herover end over sit eget tilnavn: „Østerrigerinden“. Naar man bad om lov til at bese hendes lille Wien, negtede hun tilladelsen.

Kongen spadserede ganske alene til Trianon. Prinsesse Elisabeth gik did temmelig ofte. Grevinde Polignac og hendes kreds var dog de hyppigste gjester.

Man kom i formiddagsdragter, samledes ved bordet. Man spadserede, legede, strakte sig i græsset. Traadte dronningen hen til dem, blev damerne rolig siddende; og ingen herre afbrød sit billardspil, fordi om hun nærmede sig.

Man legede blindebuk og sortemand i haven, sprang over blomsterkvarterer, hoppede over hække. Man løb gjennem værelserne, saa møblerne rystede og figurer og porcellainsvaser faldt ned og sloges sønder. Da prinsesse Lamballe en gang beklagede sig over ikke at have været buden til Trianon den foregaaende aften, svarede dronningen:

„Du tabte ikke noget ved ikke at være der; intet blev slaaet itu.“

Ondskaben, som ikke holdt op at forfølge Marie Antoinette, saa længe hun befandt sig paa Frankriges jord, som klamrede sig fast ved alle hendes ord og alle hendes handlinger, angreb især Trianon.

Da hun sad paa anklagebænken, fremholdt hendes dommere som et punkt til at fælde hende, de summer, hun havde bortkastet derude.

Man paastod, at hun havde ødslet mange millioner paa dette sit yndlingssted.

Da revolutionen var paa vei til at bryde løs, og rigsforsamlingen skulde mødes, kom man fra alle dele af Frankrige med sterke fordomme mod dronningen paa grund af hendes ødselhed og formentlig usædelige liv.

Hvermand ønskede at se det lille Trianon.

Man fandt ikke den pragt, man havde ventet; men ingen troede paa den tilsyneladende tarvelighed.

Rigsdagens medlemmer havde hørt tale om rum, hvor væggene var besatte med diamanter. Da de ikke fandt dem, indbildte de sig, at man stængte dem ude fra de prægtigste værelser.

Bygningerne var langtfra elegante, og udgifterne var langtfra saa store, som kongeparrets fiender tvang sig og andre til at tro. Det

smukkeste og det som kostede mest var parkanlægene rundt huset.

Man har beviser for, at dronningens forbedringer, samt udgiften ved at holde huset og haverne istand, ei overskred to millioner, fordelte paa tolv aar. Det var visselig meget i forhold til den herskende nød, men lidet i forhold til hoffets øvrige udgifter og de utrolige summer, som bortødsledes paa andre omraader.

Har ondskaben forstørret beretningen om udgifterne i Trianon, saa indesluttede livet derude dog sine farer. Scepteret og hyrdestaven passer ikke sammen. Det er uklogt, om end kun for stakket tid, at ombytte guldkronen mod en krans af markblomster.

„Privatlivet og dets behageligheder," siger Goncourt, „er forbudt de kongelige personer. Man vil, at deres fornøielser skal være kongelige, at deres venskaber skal være uden fortrolighed, at deres smil skal være offentligt og deles ud til alle. Ikke engang deres hjerte tilhører dem selv: det er ikke tilladt dem at hengive sig til følelser. Stiger en dronning ned til sin egen smag, til den smag, der er forenlig med hendes kjøn, hendes alder, hendes sjæls enfold, hendes hjertes tilbøielighed, opnaar hun ligesaalidt hofmændenes overbærenhed som

onde tungers taushed eller historiens barmhjertighed."

Denne erfaring blev lang og smertelig for Marie Antoinette.

Lille Trianon, hvor livet saa saa uskyldigt og fredeligt ud, var nærmere beseet en intrigekreds, hvor man gjorde stormløb mod hende for at faa gunstbeviser, og hvor hun havde vanskeligere for at modstaa sine venners paatrængenhed end i det ceremonielle Versailles. De behagelige kvinder, de livlige, underholdende mænd turde i Trianon rive maskerne af og vise frem sin ærgjerrighed og sine fordringer.

En af herrerne, som spillede firhændig med dronningen, tragtede efter at blive minister. En anden, som morede hende med sine vittigheder, ønskede at blive gesandt. En tredie gjorde sig umage for at opnaa en høiere hofstilling. Af samværet med herskerinden ventede man lykke, embeder; man ventede, kort sagt, ad privatlivets smale trappe at naa op til æresposterne i det kongelige slot.

Grevinde Polignac viste sig som et særdeles brugtbart redskab i disse menneskers hænder. Ledet af dem blandede hun sig i alt muligt: i dronningens hofholdning og i kongens politik.

Hun søgte tilmed at afsætte og indsætte ministerier.

Hendes svigerinde Diana levede saa aldeles for sine venner, at hun glemte, at hun stod i prinsesse Elisabeths tjeneste. Kongens unge søster gik næsten altid alene omkring og flygtede en vakker dag til et kloster; Ludvig den sekstende maatte i egen person hente hende hjem igjen.

Hvor frit for bebreidelse forholdet mellem dronningen og grevinde Polignac i visse henseender kan have været, sikkert er det, at yderst faa troede derpaa. Men samtidig, som man i hin overdrevne ømhed saa en unaturlig forvildelse, udpegede man alligevel snart en, snart en anden herre ved hoffet som i besiddelse af Marie Antoinette's særlige gunst.

Skjønt ildesindet bagvaskelse ustanselig fulgte dronningen, kan det ikke bestrides, at rygterne, der spredtes, undertiden havde sin grund.

Hendes uforsigtighed var grænseløs.

Da hun, efter at have besøgt den syge fru Polignac, blev angreben af mæslinger, havde hun det underlige indfald at vælge fire herrer, som skulde være hos hende i Trianon, hvor hun laa tilsengs. Blandt disse var grev Valen-

tin Esterhazy, som onde tunger dengang udpegede som hendes elsker.

Kongen, der i regelen føiede sig efter sin hustrus luner, tillod, at herrerne trak sig tilbage med hende i Trianon, medens han blev i Versailles; thi han var bange for smitten.

De fire sygepleiere gjorde nar af kongens smittefrygt: de vilde blive hos dronningen baade nat og dag. Marie Antoinette's gamle ven grev Mercy maatte opbyde hele sin overtalelseskunst for at formaa dem til at gaa fra hende klokken elleve om aftnerne og ikke komme ind igjen før næste dag.

Ved hoffet og i byen talte man ingenlunde overbærende om dronningen og hendes sygepleiere; man morede sig med at udpege fire damer, der burde pleie kongen, dersom han blev sengeliggende.

Hendes uforsigtigheder var talløse. Her følger endnu kun en af dem:

En aften dansede hun med grev Dillon, — „den smukke Dillon", som man kaldte ham.

Pludselig stansede hun midt i balsalen og sagde til ham:

„Føl hvor mit hjerte banker."

Danseren ønskede ikke bedre end at faa lov

til at undersøge det; han lagde haanden paa hendes hjerte.

„Hør her," raabte kongen over til ham, „De maa lade Dem nøie med at tro hendes majestæt paa hendes ord." —

Kom der besøg til Ludvig den sekstendes hof, udgjorde en udflugt til Trianon en del af det festprogram, man bød de høie gjester.

Den fremmede fyrste, der hyppigst indfandt sig, var Gustav den tredie, konge af Sverige, som senere med saa megen varme og ridderlig iver tog sig af det ulykkelige kongepars sag.

Han opholdt sig tidt og længe ad gangen i Paris under navnet „greve af Haga". Ludvig modtog ham stedse forekommende, og Gustav pleiede at kjøre til Versailles uden at lade sig melde, hvilket satte hoffet i forlegenhed.

En dag, da han pludselig dukkede op, var kongen paa jagt. Han blev kaldt hjem i største hast.

Men tjenerskabet var ikke underrettet om Ludvigs ankomst; da han traadte ind i sine værelser, fandt han ingen til at hjælpe sig med omklædningen.

Saa hjalp han sig selv saavidt muligt: Han hængte sine ordener paa brystet; men han hængte dem med vrangen ud. Han ombyttede

sine jagtstøvler mod hofsko; men da han ikke kunde finde par, trak han en sko med sølvsløife og rød hæl paa høire ben, en med guldsløife og sort hæl paa venstre ben. Dronningen var ikke meget fornøiet, da hun fik se sin mand; hun spurgte vred, om han havde klædt sig til maskerade, eller om det var hans hensigt at give kongen af Sverige et begreb om den franske smagfuldhed.

En anden dag kom kong Gustav uventet til Trianon, hvor han indbød sig til middag hos dronningen. Hun sendte sin kammerfrue ud i kjøkkenet for at undersøge, om man havde mad, passende at byde en kongelig gjest.

„Bryd Dem ikke derom," raabte Gustav leende; „hvor der findes mad til to mennesker, har man saamen ogsaa mad nok til tre."

Marie Antoinette følte sig ikke tiltalt af hans ligefremme væsen; og Gustav synes heller ikke at have følt sig synderlig tiltrukken af hendes person. Han kriticerede aabent hendes sang og spil, foregav at kjede sig ved hendes musikalske underholdninger. Og da dronningen en aften afslog at danse og sagde, at hun var for gammel, spurgte han spøgende, om hun havde likt at danse i sin ungdom, et spørgsmaal. der ikke behagede den dengang neppe otteogtyve-aarige majestæt.

Spisesalen i Trianon.

XII.

Dronningens ødselhed. — Spille-skandalerne ved hoffet. — Marie Antoinette's forhold til kunst og literatur. — De kongelige skuespillere i Trianon.

Dersom sæderne i Frankrige havde været de samme, Marie Antoinette kjendte hjemmefra, vilde hun have været begunstiget af omstændigheder. Hendes smag hældede oprindeligt til et husligt liv: hun vilde da sandsynligvis søgt sin glæde i sin familiekreds.

I den stilling, skjebnen havde ført hende ind i, som middelpunktet for et fordærvet hof, forladt og fremmed for sin egtefælle, uden alvorlige interesser, men med heftig trang til kjærlighed, nødedes hun til at søge lykken udenfor sig selv.

Som kronprinsesse havde hun ikke vist ringeste smag for ødselhed; hun havde tvertimod i den tid været en god økonom. Da hun steg

op paa tronen, kunde hun rose sig af aldrig at have gjort gjæld.

Som dronning syntes hun i begyndelsen ligeledes bestemt paa at undgaa overflødige udgifter.

Men blændet af sin nye storhed, draget afsted af sine venner, kastede hun sig, som vi har seet, inden føie tid ind i en hvirvel af forlystelser, der slugte uhyre summer; og hun overfaldtes af en lidenskab for at eie smykker og diamanter.

I januarmaaned 1776 kjøbte hun, eksempelvis, et par diamant-ørenringe, som kostede 400,000 francs. Neppe et halvt aar senere kjøbte hun et armbaand til en værdi af 250,000 francs.

Hun kjøbte utallige andre smykker, og hun gjorde det paa en tid, hvor tusinder af hendes undersaatter skreg efter brød og manglede tag over hovedet.

Beskyldningerne mod Marie Antoinette har været overdrevne i mere end én henseende; hendes værdighed i ulykken fortjener sympati. Men hendes ødselhed under hungersnøden er en plet paa hendes minde, som aldrig vil kunne vaskes ren.

„Historierne, jeg hører om dig, skjærer mig

i hjertet," skrev Maria Theresia: „beretningen om dine diamanter har ydmyget mig. Min datter, min kjære datter, min første dronning, hvad vil dette føre til? Tanken er mig uudholdelig."

Mange af hofkavallererne var henfaldne til spil. Man lokkede ogsaa dronningen til at spille, og hun tabte umaadelige summer.

Først spillede hun hemmelig sammen med sine veninder. Men en dag i Fontainebleau bad hun kongen om tilladelse til at sende bud efter en pengemand fra Paris, der kunde holde bank for hende og hendes selskab, naar de spillede.

Ludvig gjorde først indvendinger, men svag som altid gav han efter „for denne ene gang".

Man tog ham paa ordet. I løbet af halvandet døgn forlod ikke spillerne sit spillebord; en nat, den følgende dag og natten derpaa blev dronningen ved at spille ustanselig.

Fra nu af spillede man stadig ved hoffet. Marie Antoinette blev tilsidst aldeles henfalden dertil. Naar hun den første i maaneden havde modtaget sine fem hundrede guldstykker — sine lommepenge, som hun kaldte dem — spillede hun dem som oftest bort den samme aften.

En dag i Marly tabte hun syv tusind guldstykker (140,000 francs) paa en eneste gang.

Naar hun og hendes damer vendte tilbage fra spillepartierne. var forbredden paa deres kjoler tidt saa sværtet af den mængde guld, de havde havt i sit skjød, at de maatte trække sig tilbage og klæde sig om, før de kunde vise sig.

Spillepartierne endte hyppig med tumult og spektakler. Greven af Artois skreg af glæde, naar han vandt, og af raseri, naar han tabte. Flere af hoffolkene tabte saa store summer, at deres stilling blev uholdbar.

En dag fandt man, at terningerne var merkede, at der altsaa bevislig spilledes falskt. En anden dag forsvandt en pose pengesedler, og der var tale om at gjennemsøge de tilstedeværende fornemme herrers og damers lommer. Mere end én industri-ridder, mere end én ung ødeland gjorde rig høst ved det kongelige spillebord.

En englænder, der var vendt tilbage fra Indien i besiddelse af stor formue og liden agtelse, lod melde, at han havde to hundrede tusinde guldstykker at sætte paa spil.

Han fik foretræde hos dronningen og spillede med hende, prinserne og hoffolket. Paa kort

tid vandt han fra dem over femten hundrede tusinde guldstykker, det vil sige: over tretti millioner francs.

En slig spillesyge kunde ikke andet end tilsmudse kronen. Grev Mercy dadler i sine breve dronningen strengt. Men han dadler med rette ikke mindre kongen, der tillod hende og hoffet en fornøielse, der var saa stridende mod kongelig værdighed.

Hasardspillet var forbudt af politiet i Frankrige, medens det frit og i saa sørgelig udstrækning blev drevet i det kongelige hus.

Det er selvsagt, at dette maatte have betænkelige følger: det var til skandale for verden, fremkaldte lydelig mishagsmumlen i Paris og forstyrrede freden i talrige familier.

* * *

Gjennem det, vi har seet, har det skimtet frem, at Marie Antoinette skyede selskab med mere erfarne kvinder, og at hun foretrak det andet kjøns beundring og smiger fremfor sit eget kjøn, naar de kom med formaninger eller raad. Hun manglede langtfra aand; men hun gjorde intetsomhelst forsøg paa at glimre ved

hjælp af den. Og vi ved, at hendes kundskaber var mangelfulde i høieste grad.

Det er historisk bekjendt, at hendes bibliothek i Versailles saavelsom det i Trianon næsten udelukkende var fyldt med verker af usædeligt indhold. Bøgerne var valgte af hendes hoffolk og læstes af dem. Med undtagelse af enkelte slibrige romaner og de theaterstykker, hvori hun ønskede at figurere, aabnede Marie Antoinette som dronning neppe en eneste bog.

Hun søgte ikke en gang den udvikling, selskabslivet byder. Vilde man fordybe sig i et alvorligt emne, prægede kjedsomhed sig i hendes ansigtstræk. Hendes maade at føre en samtale paa var springende og afbrudt. Hun hoppede fra gjenstand til gjenstand, fornøiede sig over dagens smaabegivenheder; hvad der morede hende allermest var sladder og skandaler, der blev forebragte med vid.

Literaturen beskyttede hun end ikke saa meget, som skinnet fordrer det af dronningen i et mægtigt rige. Hun manglede al forstaaelse for sit lands storheder inden filosofi og digtekunst; hun havde intet øre for tidens stemmer.

Voltaires besøg i Paris var en begivenhed i

hendes mands regjeringstid og fængslede hele Paris's opmerksomhed.

Denne konge af geniets naade, som døde kvalt af laurbærkroner og af folkegunst, var neppe ankommen, før han udtalte ønsket om at blive modtaget af Ludvig og Marie Antoinette. Hin store spotter, hvis forfængelighed er næsten ligesaa kjendt som hans navn, tørstede endnu som otti-aarig efter hofsmil og gunst af konger. Han havde kaldt Frankriges unge dronning „den guddommelige Antoinette“ og udtalte, at „han følte den mest levende beundring for hende“.

Men Ludvig saa i ham kun en fiende af kristendommen og især af katholicismen.

Marie Antoinette nærede ligesaalidt interesse for hans forfattervirksomhed som frygt for hans nedbrydende virksomhed. Hun blev bestormet med bønner om at modtage ham i Versailles; denne ene gang viste hun sig imidlertid bestemt ligeoverfor sine venner. Hun erklærede, at hun ikke ønskede at se ham, og hoffets porte forblev lukkede for den store mand.

Voltaire var skuffet. En af hans venner trøstede ham med følgende ord:

„Tillad mig at fortælle Dem, hvad De vilde have oplevet i Versailles: Kongen vilde med sæd-

vanlig taktfuldhed have leet Dem lige i ansigtet. Dronningen vilde have talt om theatret. Greven af Provence vilde have udspurgt Dem med hensyn til Deres indtægter; hans gemalinde vilde have citeret et af Deres vers. Grevinden af Artois vilde ingenting have sagt; hendes mand vilde have underholdt Dem om „la Pucelle"*)"

Parisernes jubel bragte ham til at glemme kongeparrets tilbageholdenhed.

„I nogle uger," siger greven af Ségur, „fandtes der to hoffer i Frankrige: den gode Ludvigs i Versailles, hvor der var bleven stille, og Voltaires i Paris, hvor der dag efter dag lød larmende hyldest."

Filosofen fra Ferney var ikke gjenstand for begeistring, men tilbedelse. Dronningen hørte gjenlyden af de stormende hyldningsraab. De vakte hendes nysgjerrighed; men hun forstod dem ikke. Medens man i „Théatre français" satte laurbærkransen paa digterens hoved, og han grædende af bevægelse mumlede: „I vil kvæle mig under roser", sad Marie Antoinette i operasalen i nærheden. Hun havde ikke agtet det umagen værd at besøge skuespilhuset denne aften.

---

*) Berømt satirisk digtning af Voltaire.

Naturalismens repræsentant Jean Jacques Rousseau formaaede ikke at aftvinge hende mindre ligegyldighed end den bidende satires fyrste havde seet sig istand til.

Grim fortæller, hvordan hun en dag besøgte Ermenonvilles haver fulgt af hoffet.

Hun opholdt sig længe paa poppel-øen, hvor Rousseau laa begravet; man haabede, at det var tanken paa den hedengangne filosof, der havde drevet hende til valfarten did.

Men saa megen hæder var ikke hin dag forbeholdt Rousseau's minde.

Dronningen betragtede graven, fandt arkitekturen smagfuld og stedet smukt. Saa begyndte hun pludselig at tale om alt muligt andet; hun viste ikke skygge af interesse for den mand, til hvis ære monumentet var opreist. —

Musiken var det eneste talent, Marie Antoinette besad, og omtrent den eneste interesse, hun i hine aar eiede; den er den eneste kunst, hun med sandhed kan siges at have beskyttet. Midt i hendes forlystelsessyge, i al hendes ustadighed paa andre omraader var musiken hende stedse kjær. Hun fortsatte som dronning at tage musik- og sangundervisning. Hun lærte at spille harpe; og hun gav meget hyppig koncerter i sine værelser. Vel lærte hun aldrig at

behandle et instrument med færdighed, men hun spillede let fra bladet. Hun likte at tale som kjender om musik, skjønt hun egentlig ei forstod den saa godt, som hun troede.

„Jeg ynder ikke den franske musik,“ havde hun sagt en dag som kronprinsesse; „den har noget tomt ved sig, som forbauser mig.“

Direktøren for den store opera, der ønskede at behage hende, havde ladet Gluck komme fra Wien for at lede forestillingerne i Paris.

For Marie Antoinette var Gluck ikke blot den store komponist, han var et minde om hendes fødeland og hendes barndom.

Gluck's „Iphigenia i Aulis“ blev indstuderet og opført. Og kronprinsessen sad i hoflogen, raabte bravo og klappede for sin gamle lærer.

Men det franske publikum delte ikke ubetinget hendes smag. Gluck's mesterverk blev modtaget med kulde.

Opførelsen fandt sted i begyndelsen af aaret 1774. Grevinde du Barry sad dengang inde med hele sin magt, og hun beskyttede den italienske komponist Piccini.

Snart kom det til aaben kamp mellem tilhængerne af den tyske og tilhængerne af den italienske skole. Familiemedlemmer blev uenige, venner skiltes. Grevinde du Barry's modstandere skreg: „Leve

Gluck! Leve kronprinsessen! Ned med grevinden! ned med Piccini!"

Det gik saavidt, at man i theatrene greb hinanden i haaret.

„Det var et raseri og en skrigen," fortæller fru Oberkirch i sine erindringer, „saa man undertiden var nødsaget til at skille folk ad."

Piccini's beundrere fandt det stemmende med god tone at holde for ørerne ved lyden af Gluck's musik. Gluck's tilhængere betragtede det som pligt at græde af begeistring, naar de hørte sin mesters melodier.

Kampen mellem de to musikretninger fortsattes gjennem Ludvig den sekstendes første regjeringsaar. Da Marie Antoinette blev dronning, lod hun Gluck tilstille en aarlig pension af seks tusinde francs; og hun gav ham adgang til sine formiddagsmodtagelser.

Da hans næste opera, „Alceste", blev opført, og publikum paanyt viste mangel paa forstaaelse for ham, var hun atter i sin loge og stillede sit bifald op mod de andres ligegyldighed.

Forbitret og modløs besluttede mesteren efter fem aars forløb at forlade Frankrige. Men han maatte love sin kongelige elev at komme igjen, og hun lod ham tildele titelen af musiklærer for de kongelige børn.

Fru Saint-Huberti var den første sangerinde, som paatog sig at udføre titelrollen i Gluck's „Armida“. Hun var tysk af fødsel, men betragtedes som den franske operas mest fremragende kunstnerinde.

Gluck indstuderede selv Armida's rolle med hende, og Marie Antoinette beundrede i høi grad hendes talent. Hun var mere rundhaandet mod hende end mod de fleste andre. Frøken Bertin fik befaling til at sørge for alle sangerindens dragter, og Marie Antoinette betalte gjentagne gange hendes betydelige gjæld.

En paa hin tid europæisk berømt danser, August Vestris, stod ligeledes høit i dronningens naade.

„Dansens gud“, som man kaldte ham, fandt tidt for godt at behandle sit publikum paa en hoffærdig maade, og undertiden negtede han at optræde ganske uden grund.

En aften, da dronningen var i teatret, havde den unge mand atter det indfald ikke at ville spille.

Han blev øieblikkelig arresteret.

Forskrækket over følgerne af sønnens ubesindighed bønfaldt hans fader — i sin tid en ikke mindre berømt danser — om dronningens tilgivelse for ham.

„Min søn vidste ikke,“ sagde han, „at Deres majestæt hædrede forestillingen ved Deres nærværelse. Hvis han havde vidst det, hvordan havde han vel da kunnet afslaa at danse for sin høie beskytterinde? Jeg er fortvivlet over denne misforstaaelse mellem huset Vestris og huset Bourbon, der stedse har levet i saa god forstaaelse.“

Marie Antoinette morede sig kostelig over den gamle dansers hovmod; hun sendte en af sine pager ned med befaling om at løslade sønnen. August Vestris viste sig igjen paa scenen og udfoldede hele sit talent. Marie Antoinette applauderede livlig.

I det øieblik, da hun forlod kongelogen, trængte den gamle Vestris og hans søn frem for at takke hende.

„Hr. Vestris,“ sagde dronningen til faderen, „De har aldrig danset saa godt, som Deres søn dansede iaften.“

„Det er meget naturligt, Deres majestæt,“ sagde den gamle; „thi jeg har aldrig havt en Vestris til lærer.“

Fra sin første ungdom havde Marie Antoinette havt megen smag for theatret. Vi har i et tidligere kapitel seet, at hun som kronprinsesse i smug spillede komedie sammen med

sine svigerinder og svogre. I de fleste slotte Frankrige fandtes paa den tid et lidet theater; og det snes aar, hun sad paa tronen, var privat komedie mere end nogensinde i mode.

Dronningen, der stadig var paa jagt efter nye adspredelser, ønskede ogsaa at have sit eget theater og sine egne skuespillere. Hun lod indrette en overordentlig smuk theatersal i Trianon.

Dette lille theater, hvor skuespillere fra Paris den første tid kom ud for at optræde, fristede snart herskerinden til at optræde selv.

Det var egentlig bestemt, at hendes selskab skulde bestaa udelukkende af damer samt af greven af Artois, der vilde være med overalt, hvor der var fornøielse at vente. Ingen andre skulde faa adgang til tilskuerpladsen end kongen, greven af Provence samt de af de kongelige prinsesser, der ikke spillede.

Disse bestemmelser varede imidlertid ikke. Tilskyndet af sin egtefælle afslog grevinden af Provence at deltage, idet hun lod skimte frem, at hun fandt det langt under sin værdighed at betræde bredderne. Til gjengjæld spillede allerede ved førte forestilling adskillige hofkavallerer med; og dronningens hofdamer, deres søstre og døtre fik lov til at se paa spillet.

De første gange naaede tilskuertallet dog ikke høiere end til firti personer. Senere fik ikke blot hofdamerne, men gardeofficerer og mange andre lov til at komme ind. Antallet steg til mindst to til tre hundrede hver aften.

Man begyndte med smaastykker, men forsøgte sig snart i større opgaver; skuespillerne fra Paris instruerede.

Det var Marie Antoinette's ungdom og friskhed, der lagde smilet over disse aftener. Skjønt hun ellers viste afgjort ulyst for læsning, lærte hun nøiagtig sine roller.

Hun spillede alt muligt: forpagterkoner, elskerinder, kammerpiger — kun ikke dronninger. Hendes rige, fuldtonende talestemme havde af naturen saa megen vellyd, at hun ikke behøvede at lægge megen følelse ind deri for at behage.

Tiltrods for at skuespillerne ei var øvede, synes det, som om de gjennemgaaende spillede ret godt. Prinsen af Ligne siger rigtignok, at Marie Antoinette spillede „kongelig slet“. Grim beretter derimod, at „hun spillede med det skjær af ynde, som hun forstod at brede over alt, hvad hun foretog“. Han tilføier, at „spillet i Trianon var bedre end dilettant-komedie i almindelighed.“

I en mere alvorlig periode af sit liv beklagede Marie Antoinette, at hendes lyst til theatret havde lokket hende til at omgaaes skuespillere, til at lytte til deres raad og spille deres roller.

Det var uforenligt med kronens majestæt, at landets dronning forvandlede sig til theatersubrette. Ligeoverfor folket var forestillingerne desuden dobbelt uheldige; thi folket var udelukkede fra dem.

Man tilgiver udgifter, om de er overdrevne, saafremt man faar godt af dem; men hvor man ikke har anledning til at være med, bliver man altfor let tilbøielig til dadel og overdrivelse. Da man ei havde adgang til dronningens theaterspil, betragtede man forestillingerne i Trianon som ruinerende ødselhed og som en fornærmelse mod nøden, der herskede i landet.

En uendelighed af historier fra disse forestillinger fortaltes og fandt tiltro overalt. Man paastod, at dronningen spillede saa slet, at kongen skulde have pebet ad sin høie livsledsagerinde; vred over dette skulde Marie Antoinette have raabt til ham fra scenen:

„Ti stille, barbar!“

Andre paastod, at kongen pleiede at sove under forestillingerne.

Atter andre berettede, at herskerinden skulde

have tilsagt en afdeling soldater til at møde frem i theatret, da hun fandt, at hun ei havde tilskuere nok til at beundre sit spil og sin person.

Hun skulde have forglemt sin værdighed i den grad, at hun umiddelbart efter forestillingen skulde være traadt frem for lamperækken og have raabt til soldaterne:

„Jeg har gjort, hvad jeg kunde for at more eder. Jeg vilde ønske, at jeg havde kunnet spille bedre, saa I havde havt mere fornøielse.“

Denne sidste historie var uheldigvis sand.

XIII.

Marie Antoinette's hemmelige kummer. — Keiser Josefs besøg. — Dronningen bliver første gang moder. — Maria Theresias død. — Kronprinsens fødsel.

Skjønt det har udseende af, at forlystelsessyge aldeles beherskede Marie Antoinette, tør man ikke ubetinget tro det uden at dømme hende for lavt. Det er let at se hendes feil; men man har ikke ret til at overse, at ogsaa feil laa paa hendes egtefælles side.

Ludvigs kulde havde været kronprinsessens skuffelse; kongens tilbageholdenhed var dronningens sorg.

En barnløs hustru føler altid savn. En dronning uden børn føler savnet saameget større. Dynastiets tilhængere betragter sig forurettede; om man ikke udtaler det høit, tænker man som regel, at denne kongehustru ikke udfører den rolle, hun er sat til at spille her paa jord.

Marie Antoinette, der elskede børn mere end

de fleste, befandt sig aar efter aar i hin ydmygende stilling. At hun var barnløs, var hendes store kummer, var den sørgelige tomhed i hendes tilsyneladende glimrende liv; det var den største bebreidelse, man gjorde hende paa den tid.

Grevinden af Artois, der havde giftet sig aar efter hende, var for længe siden moder. Naar Marie Antoinette saa svigerinden omgivet af sine børn, maatte hun med magt trænge sine taarer tilbage.

„Skaf tronen arvinger," raabte fiskerkjærringerne efter hende paa gaden.

Hun led under frygten for, at denne tilstand skulde vare ved. For at glemme sin hemmelige sorg, berusede hun sig i selskabslivet. Hun søgte fornøielsen i mangel af lykken.

Dronningen blev ikke sterk i dette liv; hun greb ikke opgaver, der havde kunnet styrke hendes kræfter. Men medens hun med usund iver jagede efter at være festernes dronning, opdagede man blegheden bag sminken, mismodet bag overgivenhedens smil.

Den lidenskab, hvormed hun styrtede sig i forlystelser, sprang for en stor del ud fra hendes trang til at glemme. Fornøielsen var kun et slør, som hun kastede over sine savn. Hun

følte, at saa længe hun ikke havde børn, betragtede man hende som fremmed i Frankrige.

Saaret i hjertedybet over kongens ligegyldighed, tabte hun taalmodigheden, og der undslap hende bitre ord. Da en af hendes hofdamer en dag bad hende om ikke at ride ud, raabte hun heftig:

„Lad mig i ro og vid, at jeg ikke derved sætter nogen fremtidig tronarving paa spil.“

Hun var ærgerlig paa sin mand, hvis apati og kulde idelig skuffede hendes forhaabninger. Hun naaede til at betragte ham som et væsen uden energie og uden karakter, et væsen, ligeoverfor hvem det var unødvendigt at vise hensyn, fordi hun mente at kunne beherske ham ved at indgyde ham frygt. Det var en feiltagelse fra hendes side, der mindre skrev sig fra hendes hjerte end fra hendes overanspændte nervesystem.

De hjertelige følelser, hun trængte til, fandt hun ikke hos sin mand,; hun søgte dem da hos sine veninder. Vel valgte hun ikke disse med forsigtighed. Vi har seet, at hendes venskaber ledede hende til partiskheder og feilgreb, man har anklaget hende for. Men ung, alene i et fremmed land, kan man ikke undres over, at hun klamrede sig til hengivenhed, hvor

hun troede at møde den, og at hun gjorde feilgreb i sin søgen efter kjærlighed.

Maria Theresia kunde ikke forsone sig med den tanke, at hendes datter ei skulde føde børn. Moderstoltheden forenede sig med herskerindens interesser. Saalænge hun var barnløs, kunde Marie Antoinette vanskelig komme i besiddelse af magt; og den østerrigske politik trængte, at hun erhvervede indflydelse.

Langt fra at mildne datterens savn, støder keiserinden stadig dolken i saaret. Hun fortæller om sine andre døtres og svigerdøtres barnefødsler. Hun vender med særlig forkjærlighed atter og atter tilbage til dette emne, som hun øiensynlig benytter som spore for Marie Antoinette.

Maria Theresias og grev Mercy's hemmelige brevveksling vrimler af enkeltheder vedrørende dronningens barnløshed, enkeltheder, der i høi grad mangler finhed, og som i ethvert tilfælde ikke egner sig til offentliggjørelse. Og dog forstaar man denne gamle moder, naar man tænker paa, af hvilken vigtighed det var for Frankriges dronning at faa børn.

Datteren modtog ydmygt sin moders bebreidelser, hvor uretfærdige de i dette tilfælde end var. Kun en gang undslap der hende et ord,

der viste savnets dybde. Hertuginden af Chartres nedkom med et dødfødt barn, og dronningen misundte hende. „Hvor sørgeligt det maa være, vilde jeg dog gjerne være i hendes sted,“ udbrød hun grædende.

Trods sin sky for den østerrigske erkehertuginde begyndte Ludvig i aarenes løb at føle sig mere og mere draget mod hende.

Det første tegn paa hans varmere følelser var et kraftigt haandtryk, han gav hende hver aften, naar han trak sig tilbage; haandtrykket var saa sterkt, at dronningen tidt følte sig fristet til at skrige af smerte.

Til hendes overraskelse begyndte han senere at kysse hende paa panden, før han gik til ro. Dronningen bebreidede sig mange aar efter, at hun havde manglet mod til at beklage sig for ham over sin forladte stilling. Kanske vilde hun derved have sparet sig for kummeren over hans tilsyneladende kulde; kanske havde hun ogsaa derved kunnet stanse de bagvaskelser, som ødelagde hendes rygte skridt for skridt.

Trods kongens tilbageholdenhed var han langtfra uvenlig mod hende. Hvad enten han troede paa hendes aands overlegenhed, frygtede hendes heftighed, eller længst var forelsket i

hende, som mange troede, er det sikkert, at han gjerne gjorde hende til behag.

Henvendte hun sig til ham, viste der sig i hans ansigt og holdning stor iver for at opfylde hendes ønske. Hun opnaaede i mange henseender et saadant herredømme over ham, at han næsten syntes hendes træl.

Marie Antoinette's hede tørst efter lykke passede alligevel ikke til Ludvigs kolde, frygtsomme, forlegne kjærlighed.

Det er ikke usandsynligt, at de var blevne ved at vandre som fremmede side om side, dersom hendes ældste broder ikke havde besøgt sin søster og svoger i Versailles. Ham lykkedes det endelig at bryde isen og ved sine forestillinger at formaa kongen til at nærme sig sin hustru og træde ind i sin egteskabelige ret.

Keiser Josef kom til Frankrige 1777 under navnet grev Falkenstein.

Det var det næstførste besøg, Marie Antoinette modtog af slegtninge. Hendes yngste broder, den indskrænkede Maximilian, havde været der nogle aar før; han havde ærgret hoffet, vakt folkets spot og beredt sin søster forlegenheder ved sin dumhed og taktløshed.

Josef var derimod som skabt til at gjøre lykke i Frankrige. Han henrev salonerne ved sin aands

originalitet. Kunsten, filosofien, videnskaberne og literaturen feirede den borgerlige unge keiser.

Tante Adelaïde, der, som vi ved, var fyldt af bitterhed mod Habsburgerne, blev aldeles indtaget i ham; da de en dag befandt sig alene i et værelse, tog hun ham om halsen og kyssede ham.

Endog sælgekonerne fra Hallerne sagde ham smigrerier.

„Kongen, dronningen og vi," raabte de efter ham paa gaden, „glæder os meget over at se Dem. Deres søster er vor moder, følgelig er De vor onkel."

Marie Antoinette's glæde var stor ved at gjense sin kjæreste broder.

Syv aar laa mellem hendes afsked fra hjemmet. Det uskyldige barn fra Burg og Schønbrunn var bleven Versailles glimrende herskerinde.

Josef var henrykt over hendes ydre fortrin, skjønt han ikke var blind for hendes feil.

Han var hende en raadgiver og ven; men han kritiserede hende altfor aabenlyst. Istedetfor at hviske hende sine bebreidelser i øret, skreg han dem ud saa høit, at hele Frankrige hørte dem.

En morgen, da han kom ind til sin søster, saa

han paa hendes hoved et taarn af blomster og fjær, et kunstverk, som Léonard havde udført.

Marie Antoinette spurgte ham, om hun ikke var smukt friseret.

„Jo," svarede han tørt.

„Synes du ikke min haarpynt klæder mig?" spurgte hun videre.

„Oprigtig talt," svarede broderen, „finder jeg din haarpynt altfor let til at bære en krone."

Han ønskede i sin søsters liv mere læsning og mindre letsind, men fremfor alt en dybere forstaaelse af hendes kongelige værdighed.

Han bebreidede hende gjentagne gange hendes uforsigtighed. Saavel gjennem ham som gjennem sin gesandt fik Maria Theresia vide, at hendes yngste datter var altfor forlystelsessyg, at hun holdt altfor meget luksus, og at hun var henfalden til spil.

„Et er sikkert," sagde den unge keiser, „at dersom dette bliver ved, vil hoffet i Frankrige synke ned til at blive en spillebule."

Tiltrods for uoverensstemmelser var søskendeparret gjensidig fortvivlet, da de maatte skilles ad.

„Jeg forlod Versailles med smerte og min søster

oprigtig hengiven," skrev Josef til Maria Theresia. „Hun er elskværdig og henrivende: jeg tilbragte time efter time sammen med hende uden at merke, at tiden løb. Hun var meget bedrøvet ved min afreise, men hun bevarede fatningen. Jeg maatte samle hele min kraft for at finde mod til at reise afsted . . . ."

* * *

Den femte august 1778 underrettedes hoffet om, at dronningen kunde vente sin nedkomst. I Frankrige var man ude af sig selv af glæde over budskabet.

Marie Antoinette var fuld af fryd.

„Jeg skal dog blive moder," raabte hun gang paa gang.

Hun lod efterretningen tilkjendegive for folket og afsendte breve derom til alle slegtninge. Hun talte stadig om den ømhed, den omsorg, med hvilken hun vilde omfatte sin lille.

Fra den følelsesløse egtemand, som hvilken Ludvig tidligere havde vist sig, blev han nu en lidenskabelig beundrer af Marie Antoinette. For ham begyndte hvedebrødsdagene midt i egteskabet. Den ventede begivenhed drev ham

til at udfolde storartet gjestfrihed. Overdaadige festmaaltider blev givne for alle, der var knyttede til hoffet.

Begeistringen, hvormed efterretningen blev modtagen, skadesløsholdt dronningen for de bebreidelser, hun før havde maattet høre paa. Endnu havde bagtalelserne ikke ret fæstet rod blandt de lavere klasser. Ved den forventede nedkomst forstummede de et øieblik helt.

Pressen, literaturen, poesien og kunsten hædrede forud det længselsfuldt ventede barn. Alle klostre, kirkeraad, universiteter, adels- og officersforeninger lod læse høitidelige messer. Man bad for dronningen i alle Frankriges kirker og mange timer hver eneste dag. Folket løb til slottet; deputationer forebragte gode ønsker. Storartede festligheder fandt sted i alle dele af riget.

Begeistringen var saa almindelig, at fædre og mødre i de familier, der ikke kunde gjøre mere, ei drak sin vin uden at tømme det første glas for herskerindens vel.

Dog var der enkelte, som ikke delte folkets og kongeparrets glæde.

Efter en saa lang, forgjeves venten, og efter de fornærmelser, hendes forladte stilling havde udsat hende for, var Marie Antoinette's lykke-

stemning fuldtud berettiget; men kongens tanter fandt den forargelig. Da hun talte til dem om sine forhaabninger, svarede prinsesse Adelaïde skarpt:

„Jeg vil indskrænke mig til at gjentage et ord af min fader: en klog fyrstinde mangler aldrig arvinger.“

Kongens brødre og svigerinder bevarede tilsyneladende en passende holdning; men i fortrolige kredse lod de undslippe ytringer, der viste, at de var langtfra at dele den almindelige glæde. Ministrene, der hidtil havde behersket kong Ludvig, begyndte at frygte Marie Antoinette's magt. De af hoffolkene, som ikke hørte til fru Polignacs venner, var fornærmede over at blive stillede i baggrunden netop nu.

I det øieblik, da det syntes, som om hun skulde sætte sig rigtig fast paa tronen, omdeltes i Versailles og Paris ondskabsfulde vers, der behandlede dronningens liv. Faa dage før hendes nedkomst kastedes et bind fuldt af smædeviser om hende og hendes veninder ind i slotshaven, lige foran hendes dør.

Ved hoffet knyttedes talløse intriger i anledning af det lille kongebarn. Mere end hundrede personer i fremragende stillinger, som ellers boede i Paris, flyttede til Versailles for hurtigere

at faa vide, om det blev en prins eller prinsesse. Byen var overfyldt af mennesker. Det var næsten ikke muligt at faa husrum, og fødevarerne var tre gange saa dyre som ellers.

En af de mange besynderlige hofskikke i Frankrige forlangte, at dronningens nedkomst skulde ske i folkets paasyn. Ved denne leilighed misbrugte man fuldstændig hin gamle skik.

Begivenheden, der var ventet saa utaalmodig, fandt sted den tyvende december 1778.

Fra den tidlige morgen fyldte nysgjerrige menneskeflokke haverne og slottets gallerier.

Kongens og dronningens hofstab stod pakket i de kongelige sale. Men i det afgjørende øieblik styrtede folket med frygtelig tummel ind til dem og derfra frem til dronningens sovekammer. Det var, som om man befandt sig paa en offentlig plads paa en markedsdag. Saa fuldt var det derinde, at man ikke kunde bevæge sig; to savoyarder hoppede op paa et bord for bedre at se det hele.

Et broderet skjærmbræt stod foran sengen. Ludvig havde havt den omtanke at lade det fæste med en snor; uden denne forsigtighedsregel vilde det utvivlsomt være bleven væltet over sengen.

Ved middagstid kom barnet til verden. Det var en datter, den senere hertuginde af Angoulême.

Man bar hende ind i sideværelset; og næsten hele mængden styrtede efter ammen og det lille barn.

Prinsessens fødsel var nærved at koste dronningens liv. Varmen, folkemængden, støien, kanske ogsaa skuffelsen over ikke at have faaet en søn, fremkaldte en pludselig besvimelse.

„Luft, varmt vand," raabte fødselshjælperen; „dronningen maa aarelades."

Prinsesse Lamballe, der for anledningen var kommen tilbage, faldt afmægtig om og maatte bæres ud.

Vinduerne kunde ikke aabnes, man kunde ikke skaffe luft; kongen styrtede hen og slog en rude ud. Mængden, som atter trængte ind, blev puffet ud af kammertjenere og gardister. Der herskede den frygteligste forvirring og skræk.

Efter næsten en times besvimelse vaagnede Marie Antoinette. Hendes liv var reddet.

Hun havde ventet en kronprins, og haabet var bleven skuffet. Men hun var moder til et deiligt barn, der struttede af sundhed.

„Stakkels lille," sagde hun, da hun trykkede

den førstefødte til sit hjerte, „du er ikke den længselsfuldt ventede; men du skal derfor ikke være mig mindre kjær. En søn vilde have tilhørt staten. Du vil dele mine glæder og mildne min sorg."

Kongen hengav sig uden bagtanke til lykken over sit barn; han var opfyldt af stolthed over sin nye værdighed.

Nu vidste han pludselig ikke nok, hvordan han skulde give beviser paa sin kjærlighed. Han løb fra sin hustru til sin datters vugge, tog den lille paa sine arme, lagde hende ned igjen, bar hende ind til moderen og forjog ved sin ømhed Marie Antoinette's skuffelse.

For at slippe at fjerne sig fra hende gav han afkald paa sine jagtudflugter, en af de faa adspredelser, paa hvilke han satte pris. Om morgenerne var han den første ved hendes seng. Han tilbragte eftermiddagene og aftnerne hos hende. Han gik hvert øieblik ind for at se til sin datter og blev ikke træt af at betragte og kjærtegne hende.

Prinsessen fik ved daaben navnene: Marie Therese Charlotte.

Daabshøitideligheden foregik i Paris. Hovedstaden var illumineret. Man uddelte pølse.

brød og vin til de fattige. Der blev givet gratisforestillinger i theatrene.

Men folkets glædesytringer var mindre talrige, end man havde ventet. Der var dyrtid i landet, skatterne var trykkende. Overhovedet var man ikke fornøiet med, at det var et pigebarn.

Dagen efter Marie Antoinette's nedkomst skrev en af hoffets damer: „Vi haaber, at dronningen vil opføre sig bedre næste gang.“ Og keiserinden af Østerrige skrev i et fortroligt brev:

„Denne lille Maria Theresia er overflødig.“

Hun var nu mere end nogensinde før utaalmodig efter at faa en dattersøn i Frankrige. Som politiker vidste hun, at dette maatte til for at grundmure hendes datters stilling. Som moder ønskede hun det ivrig: hun haabede at en kronprins's fødsel vilde krone moderens huslige lykke.

Hun vendte i sine breve stadig tilbage til dette ønske, der tilsidst næsten blev til en fiks idé hos hende. „Vi maa absolut have en kronprins,“ gjentog hun uafladelig.

„Utaalmodigheden betager mig,“ skrev hun til Marie Antoinette. „Min alder tillader mig ikke at vente. Hidtil har jeg været tilbagehol-

dende; men i længden bliver jeg paatrængende. Det vilde være stor skade ikke at føde flere børn af denne race."

Træt af at blive skuffet skriver hun en maaned senere:

„Endnu ingen udsigter? — Det gjør mig fortvivlet. Vi maa endelig have en kronprins. Vi maa have det."

Ønsket skulde opfyldes, men ikke i Maria Theresia's levetid.

Hendes helbred gik synlig nedad, overanstrengt som hun var af bekymringer og statssorger.

Den 24de november 1780 blev hun alvorlig syg. Lægen gav hende intet haab; hun modtog alterets sacramente.

Den sjælssterke kvinde vilde ikke lægge sig tilsengs, da døden nærmede sig. Hun blev oppe til sidste øieblik.

„Jeg har altid ønsket at dø saaledes," sagde hun; „men jeg frygtede, at det ikke vilde være mig forbeholdt. Jeg ser nu, at man kan alt ved Guds naade."

Hun behandlede endnu forskellige politiske spørgsmaal med sin søn Josef, traf forordninger med hensyn til sin begravelse, beskjæftigede sig med sine fraværende og nærværende børn og

med sine undersaatter. Hun ordnede enkeltheder vedrørende bestyrelsen af sine riger og bevarede overhovedet aandens klarhed og karakterens styrke til sin dødsstund.

Straks før sin død udtalte keiserinden en sidste velsignelse over sine børn.

Hendes stemme blev blød og hendes øine fyldtes med taarer, da hun kom til navnet Marie Antoinette; visselig følte hun i denne sin afskedstanke, at sorger og farefulde timer forestod hendes yndlingsbarn.

Dødsbudskabet naaede Versailles den 6te december. Datterens sorg var ubeskrivelig. Tolv dage holdt hun sig indestængt. Hun talte ikke om andet end om sin moder, om hendes dyder, hendes raad og hendes eksempel.

Denne gang stod hun ikke alene med sin kummer. Trods fordommene mod det østerrigske keiserhus hørtes overalt i Frankrige udtryk for respekt og beklagelse.

I Tyskland var sorgen og bevægelsen umaadelig ved Maria Theresias død.

Endog Frederik den anden, hendes haardnakkede modstander, var med til at hylde hende.

„Jeg har grædt oprigtige taarer ved hendes død,“ skrev han til en fortrolig. „Hun gjorde

sit kjøn og tronen ære. Jeg har ført krig mod hende, men hun har aldrig været min fiende."

* * *

Et aarstid efter keiserindens død fødtes en kronprins i Frankrige.

For at undgaa en gjentagelse af uroen ved hendes ældste barns fødsel var det bleven bestemt, at kun de nærmeste denne gang skulde faa lov til at komme ind, og at dronningen ikke skulde faa vide, om det var en søn eller datter, før faren var forbi.

Tidlig om morgenen den 22de oktober 1781 blev den kongelige familie samt grevinde Polignac underrettet om, at Marie Antoinette følte sig syg.

Hoffets damer og herrer løb til i største skynding, men maatte blive staaende udenfor. Ivrige og utaalmodige sluttede de sig sammen i grupper og havde blot den trøst og adspredelse at more sig over hverandres skrøbeligheder; thi i hastverket havde ingen af dem givet sig tid til at klæde sig paa.

I sideværelset fødte Marie Antoinette en søn.

De omstaaende paatog sig saa alvorlige

miner, at den stakkels dronning troede, det atter var en prinsesse.

„De ser, hvor forstandig jeg er," sagde hun: „jeg spørger ikke om noget."

Kongen kunde ikke holde sin glæde tilbage. Med taarer i øinene sagde han:

„Kronprinsen beder om tilladelse til at hilse paa sin moder."

Et overmaal af jubel brød ud over det hele land.

Man lo og græd af glæde. Folk, som ikke kjendte hinanden, faldt hinanden om halsen; selv de, der var fiendtlig stemte mod dronningen, blev revne med i den almindelige begeistring.

I løbet af en hel maaned regnede lykønskninger ned: daglig holdtes fester til ære for den lille.

En taler henvendte sig til vuggebarnet i følgende ord:

„Deres fødsel er vor glæde. Til Deres opdragelse sætter vi vort haab. Deres dyder vil skabe vort held."

Dersom noget menneske kan fremstilles som et billede paa jordisk lykke, maa det være dronningen af Frankrige i denne tid. Hun syntes at have alt, hvad man kunde ønske sig.

Nu fandt hun pludselig den mængde beundrere og venner, som følger en, naar lykken gaar med. Høie og lave styrtede frem mod hendes trone og bragte lykønskninger og gaver. Kjendte og ukjendte trængte sig om hende for at se hendes smil og føle hendes haandtryk. Tilsyneladende velvillige blikke fulgte hende overalt. Marie Antoinette's drøm var virkeliggjort: hun var moder til en kronprins. Hun var kommen sin egtefælle nær; hun troede at være kommen nærmere til sit folk. Hun syntes elsket af alle; hun var den første i Europas første land.

Om fremtiden var kjendt for os, hvem kunde vel da føle stolthed i lykken? — Magt, rigdom og ære, alt, hvad vort hjerte hælder til, er legetøi, hvormed en lunefuld skjebne morer sig et øieblik og uformodet bryder istykker.

XIV.

Kronprinsen døbes. — Marie Antoinette's formentlige elskere. — Greven af Artois. — Baron Besenval. — Lauzun. — Grev Fersen. — Castelnaux.

Dronningens lykke ved kronprinsens fødsel var for stor til at kunne vare ved.

Denne fødsel, der fjernede kongens brødre og søstre fra tronen, vakte bitter misnøie hos dem, midt under jubelen blandt folket.

En samtidig fortæller. at grevinden af Provence var i et „hunde-humør."

Greven af Artois havde taget sin ældste søn med til slottet for at se kronprinsen.

„Hvor liden min fætter er," udbrød gutten, da han fik øie paa vuggebarnet.

„En dag vil komme," svarede faderen bittert, „hvor du vil finde, at han er mere end stor nok."

Kronprinsen blev døbt i slutningen af januar 1782.

Kongen var den dag i slet lune. Ved

festen om aftenen gabede han uafladelig af kjedsomhed. Under maaltidet klagede han over, at fisken var daarlig kogt og at kjødet var seigt. Han afslog koldt, hvad hans hustru bad ham om.

Hertugerne og andre tilstedeværende høie herrer klagede ligeledes over den daarlige mad; de paastod, at de ikke havde faaet andet at spise end redikker og smør. Folket brummede over, at man under dyrtid øste penge ud til unyttige illuminationer.

Værre end Ludvig den sekstendes daarlige humør, værre end den smaalige misfornøielse, der fandt udtryk, var et frygteligt smædeskrift, fyldt med afskylige løgne om dronningen, som daabsdagens morgen fandtes opslaaet paa kirkeporten, hvor barnet blev døbt.

I egteskabets begyndelse, medens Ludvig holdt sig borte fra hende, havde hans hustru ønsket at turde nærme sig til ham. Utvivlsomt nærede hun endnu venlige følelser for ham; men meget hjertelige var de ikke. Medens kongen fra den ligegyldige egtemand var bleven en fyrig elsker, havde andre følelser fæstet rod hos Marie Antoinette. Hun havde for længe været overladt til sig selv; et dyb var hulet ud mellem hende og hendes egtefælle.

Hvad der maatte ske, var skeet: hun var bleven heftig, nervøs og utilfreds. Da de endelig blev forenede, havde kvindevenskaber bemægtiget sig hendes kjærtegn. Mænd, der var smukkere og mere indtagende, havde bemægtiget sig hendes fantasi. Den uformelig tykke Ludvig, der rokkede rundt i hofsalen, sortsmudset og uden at sige et ord, havde modtaget legemet, men ikke hjertet.

Det havde ikke været en let sag for dronningen at modstaa den uafladelige virak, der østes ud, hvor hun gik og stod. Det mindste af hendes ord eller blikke, hvert tegn, hun viste paa opmerksomhed, blev udlagt som yndest eller bevaagenhed fra hendes side. Hun var ung og bedaarende skjøn, hun havde om sig blot smigrere og hofmænd. Hun maatte havt erfaringer og mere forstand, end hun var i besiddelse af, for ikke at lade sig blænde og beruse.

Uanseet alder, familiebaand, forskjel i rang, har ingen mand kunnet nærme sig Marie Antoinette uden at bagvaskelsen har talt om hans held og beklaget kong Ludvig. Da hun stod for folkedommens skranke, havde man tilveiebragt en liste over personer, med hvilke hun

skulde have havt usædelige forbindelser; den omfattede tyve mænd i forskjellige aldre og stillinger.

Den, som har skadet hendes rygte mest, er greven af Artois, hendes egen svoger. Hans tøilesløse liv bedømtes strengt overalt. At dronningen saa altfor hyppigt saaes i selskab med ham, gav de onde tunger et frugtbart samtaleemne.

Hele Frankrige har talt om det utilladelige forhold mellem hende og svogeren. Man har paastaaet, at Marie Antoinette ikke lod nogen leilighed gaa hen, der kunde tjene til at fjerne grev Artois fra hans godmodige og beskedne lille hustru.

Skjønt kongen ikke lagde tilstrækkelig vegt paa rygterne om det upassende forhold, kunde han ikke spare sin gemalinde for forestillinger med hensyn til denne sag. Men vant som hun var til at beherske sin fredelskende livsledsager, synes hans formaningstaler ikke at have gjort skygge af indtryk; hun vedblev at lege og danse og kokettere med svogeren.

En nat meget sent kjørte greven af Artois og dronningen alene til slottet. Ved porten erklærede skildvagten, at man ikke kunde komme ind.

„Hvad behager,“ raabte prinsen, „kjender du mig ikke?“

„Undskyld, min prins, men befalingen udelukker Dem ikke.“

„Heller ikke mig?“ spurgte dronningen og stak hovedet ud af vognen.

„Heller ikke Deres majestæt,“ svarede vagten; „jeg er ulykkelig over at maatte underrette Deres majestæt derom.“

„Lad den vagthavende officer komme,“ raabte dronningen heftig.

„Vi handler efter befaling,“ svarede den hidkaldte officer, idet han bøiede sig til jorden.

„Send bud efter gardens chef,“ sagde Marie Antoinette, denne gang vred for alvor.

Den høie herre kommer, bukker om muligt endnu dybere end sin forgjænger og undskylder sig saa godt han kan. Men ogsaa han har sin ordre at følge: befalingen er givet af kongen selv.

Dronningens bønner og trusler, hendes svogers eder og forbandelser formaar ikke officererne til at omgaa kongens bestemte bud.

Marie Antoinette og hendes ledsager nødes til at vende tilbage til hoftheatret, hvorfra de var komne, og hvorfra dronningen i mulm og

mørke og under mange gjenvordigheder endelig naar frem til sine værelser.

Næste morgen indfandt hun sig hos kongen.

„Er det muligt, at jeg skal være fange i mit eget palads?“ spurgte hun med den stolthed, der som grundtone laa paa bunden af hendes væsen. „Er det meningen, at jeg skal være udsat for den ubehagelighed ikke at kunne komme hjem, naar jeg vil?“

„Jeg er herre i mit hus,“ svarede kongen. „Jeg forlanger, at alle husets beboere skal være hjemme, naar jeg gaar i seng.“

Med disse ord vendte han hende ryggen og gik sin vei, uden at give hende tid til at sige et ord.

Det er sandsynligt, at han var mere forbitret over Marie Antoinette's tilsyneladende letsind, end han lod hende og broderen forstaa.

Greven af Artois var i hine aar saa gjennemtrængt af, hvad han oplevede af fornøielser, han var fyldt af et saa ungdommelig godt humør, at han smittede svigerinden ved sin overstrømmende livslyst. Uadskillelige, som de var, og skjønt en hofmand har kaldt svogeren „et sikkert thermometer for dronningens yndest“,

havde hendes hjerte og hendes sanser vel ingen del i deres fortrolighed.

Men Marie Antoinette tog feil, naar hun troede. at hendes virkelige uskyld var nok til at forebygge skandale.

Greven af Provence, der var tronens naturlige beskytter, hadede sin svigerinde. navnlig efter at hun var bleven moder. Midt i „Nôtre Dame-kirken“, ved den lille Marie Thereses daab, kastede han den fornærmeligste beskyldning mod hende:

Han var stedfortræder for den fraværende fadder, kongen af Spanien. Kardinalen spurgte ham, hvilke navne man ønskede at give det lille barn.

„Det er ikke dermed, man begynder,“ svarede den kongelige prins; „det første er at vide, hvem der er barnets fader og moder.“

Den spodske tone, hvormed han ledsagede ordene, understregede kun altfor tydelig hans mening. Ytringen faldt i frugtbar jord; man troede og gjentog ved hoffet. at greven af Artois var faderen.

Rygtet cirkulerede en tid, inden det naaede udenfor de høieste kredse. Men da folkehadet reiste sig mod Marie Antoinette. greb den

offentlige mening beskyldningen, som greven af Provence havde slynget ud, og fastholdt den med krampagtig iver.

— — —

Blandt de herrer, hvis selskab Marie Antoinette fortrinsvis yndede, fortjener baron Besenval en plads. Han havde nemlig flere aar adskillig magt over hendes vilje.

Han tilhørte en gammel adelig schweizerslegt. Efter med ære at have tjent Frankriges konge i syvaars-krigen, var han bleven feltmarchal og anfører for schweizer-garden i Versailles.

Besenval var ikke længer ung, skjønt han syntes at være det. Han havde bevaret schweizerens tarvelige sæder og var tilsyneladende fri for ærgjerrighed; men han likte at optræde som andres beskytter for derigjennem at vise sin magt. Yndet paa grund af sin livlighed var han frygtet paa grund af sit bidende vid; han tillod sig nemlig at sige sin mening om alt og til alle.

Hans personlige mod grænsede til dumdristighed. Under et af de slag, han deltog i, kommanderedes tilbagetog. Han lystrede ordren, men vendte pludselig om og kastede sig paanyt ind i fiendernes ild.

„Hvad gjør De der?“ raabte kameraterne til ham; „vi andre har sluttet at kjæmpe.“

„Det er som paa opera-ballerne,“ svarede baronen, munter midt under kugleregnen. „Man kjeder sig, men man bliver, saa længe man hører violinernes lyd.“

Dronningen satte pris paa hans aandfuldhed og laante ham et saameget villigere øre, som han aabent erklærede sig for tilhænger af exministeren Choiseul og i sit forhold til den faldne storhed lagde hele schweizerens trofasthed for dagen.

Man tør forøvrigt ingenlunde paastaa, at hans indflydelse var heldig. Hans ondskabsfulde bemerkninger opildnede uafladelig Marie Antoinette's tilbøielighed til spot. Og hun drev sin tillid til ham saa vidt som til at betro ham sit egteskabs hemmeligheder og til sammen med ham at gjøre nar af sin mand.

Man sang paa gaderne:

„La Reine dit imprudemment
à Besenval son confident:
„Mon mari est un pauvre sire.“
L'autre répond d'un ton léger:
„Chacun le pense sans le dire.
Vous le dites sans y penser.“

Besenvals indflydelse svækkedes en dag, da et af herskerindens varme smil og et straaleblik fra hendes smukke øine havde bragt schweizeren i feberglød. Glemmende sine femti aar, glemmende fremforalt, at hun var dronning, kastede han sig for hendes fod og fremstammede en kjærlighedserklæring.

„Staa op, Besenval,“ sagde Marie Antoinette; „kongen skal ikke faa høre om en forvildelse, som vilde skaffe Dem hans unaade for bestandig.“

Hun følte sig saaret som dronning, men kvinden i hende saa ingen større krænkelse deri. Kjærlighedserklæringer er fornærmelser, som en kvinde i dybet af sit hjerte næsten altid har let for at tilgive.

Marie Antoinette's tillid var rokket; men hendes fortørnelse varede ikke længe. Hun forblev i et venskabeligt forhold til ham ogsaa efter denne dag.

Ikke uden smerte saa Besenval det franske monarki falde i stumper. Han forsvarede det med sværdet i haanden indtil kort før dets fald og døde to aar før dronningen.

*   *   *

Hertugen af Biron, kjendt under navnet Lauzun, har efterladt erindringer, der har skadet Marie Antoinette i efterverdenens øine.

Lauzun havde gjort sin indtræden i den store verden udrustet med alle fortrin: han havde et tiltalende ydre, aand og en behagelig fremtræden. Hertuginden af Choiseul var hans moster. Nitten aar gammel havde han egtet den smukke frøken de Boufflers, marechallen af Luxenburgs barnebarn og arving; men skjønt hans hustru var ligesaa dannet og elskværdig som smuk, beskjæftigede han sig lidet med hende.

Dronningen traf ham først hos fyrstinden af Guéménée og modtog ham med godhed: han var jo en slegtning af hendes ven, den tidligere minister Choiseul. „To maaneder," fortæller Lauzun, „var jeg hendes yndling."

Han reiste udenlands, men vendte snart tilbage. Efter hans eget sigende steg nu dronningens gunst til den høieste grad.

Uden dadel var Marie Antoinette neppe i dette forhold. Maaske var hun ikke forelsket i ham; sikkert viste hun ham en imødekommenhed, der var altfor synlig. Lauzun paastaar, at naar hun ikke blev hans elskerinde, var det, fordi han ikke ønskede det selv.

Hvilke hendes følelser kan have været, saa varede de imidlertid kort. Hendes velvilje afkjøledes; men den smukke adelsmand blev ufortrødent ved at bære en fornærmelig lidenskab tilskue.

For at gjøre sig bemerket af herskerinden iførte han sig en kongelig tjeners dragt.

Dag efter dag fulgte han hende som en skygge; natten igjennem blev han siddende som en vagthund paa tærskelen til hendes soverum.

Alle hans anstrengelser forblev ubemerkede; og dog blev Lauzun ikke træt af sin tjenerskikkelse.

Da Marie Antoinette en dag vilde sætte sig i sin vogn, havde han det indfald at knæle for at faa hende til at benytte hans person som vogntrin.

Herskerinden, der var nærsynet, betragtede forundret den formentlige tjener gjennem sin lorgnette. Da hun saa, hvem det var, lod hun, som om hun ikke kjendte ham, og kaldte paa en af sine pager.

„Sørg for, at denne tjener faar afsked," sagde hun; „det er en klodrian, som ikke kan aabne en vogndør."

Faa aar før revolutionens udbrud døde den gamle hertug af Biron. Lauzun, der var arving

til hans navn og titeler, gjorde efter ham fordring paa anførerposten for den franske garde; men en anden blev foretrukken, fordi dronningen ønskede det.

Lauzun sluttede sig nu til hertugen af Orleans parti og blev Marie Antoinette's forbitrede fiende.

1792 var han demokraternes yndling og general i den republikanske armée. Tre maaneder efter dronningens henrettelse besteg imidlertid ogsaa han skafottet.

Efter sigende raabte han i sin dødsstund:

„Jeg har været troløs mod min Gud, mod min stand og mod min konge; jeg dør fuld af tro og anger.“

Han havde i livet tilsølet sin dronnings rygte, og han har sørget for at fortsætte forfølgelsen efter sin død: Lauzuns memoirer, der offentliggjordes 1818, er et ondskabsfuldt anklageskrift mod den kvinde, han havde foregivet at elske saa høit.

* * *

Der er i livet timer, som tilsyneladende har ringe betydning, men som ikkedestomindre kan øve indflydelse paa skjebnens gang.

Den tiende januar 1774 forestillede den svenske gesandt, grev Creutz, sin unge landsmand, Johan Axel Fersen for den daværende kronprinsesse; ingen af de angjældende anede, at skridtet var gjort mod et venskab, der skulde blive af indgribende betydning for begge.

Fersen var kun nitten aar gammel, da han kom til Paris. Kronprinsessen og han var af samme alder; de var begge næsten børn, da de mødtes første gang.

Marie Antoinette var ivrig for at behage og modtog venlig den svenske greve, bæreren af et velkjendt gammelt navn. Fersen var allerede dengang tiltrækkende ved sin mandige holdning, ved sine smukke, rolige, lidt kjølige ansigtstræk. Det allerførste indtryk, han gjorde paa kronprinsessen, var dog maaske mere livligt end egentlig dybt.

Nogle dage efter forestillingen sørgede tilfældet for et nyt møde: Marie Antoinette og greven traf hinanden paa et maskebal.

Vi ved, at operaballerne dengang var et mødested for det høie, skjønt ei for det alvorlige selskab. Og som udlænding havde Fersen lyst til at se og besøge alt.

Den svenske adelsmand gik mellem maskerne,

betragtede og beundrede, da en kvindelig domino nærmede sig og begyndte at tale til ham.

Hun saa elegant ud, stemmen var smuk. Han indlod sig paa eventyret, og den fremmede blev staaende længe i samtale med ham.

Rundt om begyndte man at stikke hovederne sammen og hviske. Hvem var hans ubekjendte?

Man tænke sig hans overraskelse, da den kvindelige maske gav sig tilkjende som kronprinsessen, idet hun trak sig tilbage fra ham.

Fersen blev en tid i Paris, hvor han færdedes i de høieste kredse. Inden sin hjemreise var han paa hofbal i Versailles og havde for tredie gang anledning til at se kronprinsessen, dog uden at hun denne gang nærmede sig til ham.

Han forlod Frankrige faa uger efter Ludvig den femtendes død.

Tre aar senere vendte han tilbage.

Det er ikke sandsynligt, at han smigrede sig med at være erindret: ialfald ventede han ikke den modtagelse, som blev ham til del.

Han reiste til Versailles for at lade sig forestille for den nye konge og dronning.

Da præsentationen skulde finde sted, raabte en stemme, hvis klang han havde bevaret i minde:

„Det er jo en gammel bekjendt."

Marie Antoinette havde kjendt ham i samme øieblik, som han traadte ind i salen.

Hans glæde over dette tegn paa kongelig sympati forhøiedes, da han overbeviste sig om, at det ingenlunde skyldtes et øiebliks lune. Dronningen fandt synlig fornøielse i hver dag at skjænke ham nye beviser paa gunst.

Den unge greve skrev til sin fader:

„Dronningen, som er den smukkeste og elskværdigste fyrstinde, jeg kjender, har havt den godhed oftere at spørge efter mig. Nylig spurgte hun Creutz, hvorfor jeg ikke pleiede at indfinde mig paa hendes spilleaftener om søndagene. Da hun hørte, at jeg havde været der en dag, hvor intet spil fandt sted, gjorde hun mig en slags undskyldning derfor."

Han modtog stadig indbydelser til lille Trianon og var en af de gjester, som behandledes bedst derude. Baller, skuespil, fester afløste hinanden, og Fersen tog del i dem alle. Han havde, naar han talte med damer, en ynde i sine bevægelser, en blødhed i stemmen, en blanding af forekommenhed og respekt, som erobrede hjerter. I Trianon kaldte man ham „Zephir" eller „smukke Fersen"; alle var enige

om, at han var en af de mest fuldendte kavallerer, man paa længe havde seet ved hoffet.

Uden tvivl læste dronningen kjærlighed i hans blikke. Lidt efter lidt blev fortroligheden paafaldende mellem Marie Antoinette og ham. Tusinde smaa tegn forraadte, at man stod ligeoverfor en gjensidig tilbøielighed.

I et af aftenselskaberne i Trianon satte dronningen sig til pianoet og sang med synlig bevægelse et af de smukke vers i operaen „Dido“, der begynder:

„Ah! que je fus bien inspirée
Quand je vous reçus dans ma cour!“

Medens hun sang, hvilede hendes følelsesrige blik paa den undselige Fersen, som neppe vovede at tilstaa for sig selv det indtryk, han havde gjort.

Han havde for megen iagttagelsesevne til at undlade at fatte, at Marie Antoinettes velvilje kunde blive farlig for dem begge ved den skinsyge agtpaagivenhed og de bagtalelser, den gav anledning til. I modsætning til franske hofmænd, der forfængelig stillede den yndest tilskue, de mente sig i besiddelse af, vilde den ridderlige Fersen frelse hendes rygte, om det end kostede et offer.

Et eneste middel kunde bringe onde tunger

til taushed: han maatte fjerne sig fra dronningen og det franske hof.

Omstændighederne bidrog til at fremme hans hensigt.

Den nordamerikanske frihedskamp var brudt ud. De oprørske koloniers sag havde i Frankrige vundet største sympati. Fra franske søhavne sendtes vaaben og krigsforraad til Amerika.

Ønsket om at forringe Englands magt drev Ludvig den sekstende til at tage de amerikanske frihedskjæmperes parti ligeoverfor deres oprindelige fædreland; og unge franskmænd drog i skarer til denne krig, som førtes hinsides Atlanterhavet.

Axel Fersen sluttede sig til dem. Han udbad sig tilladelsen til at træde ind i et af de regimenter, der dannedes af Lafayette og Rochambau.

Marie Antoinette opnaaede ikke bedre at skjule sorgen over hans afreise, end det var lykkedes hende at skjule sin tilbøielighed for ham. Mod hendes vilje styrtede taarerne frem i hendes øine, hver gang hun betragtede ham, før han reiste bort.

Hendes yndling bevarede sin ærbødige til-

bageholdenhed. I anledning af hans afreise sagde en gesandts hustru til ham:

„Hvorledes, hr. greve, — De opgiver Deres erobring?“

„Dersom jeg havde gjort en erobring, vilde jeg ikke opgive den,“ svarede den taktfulde Fersen. „Jeg reiser fri for alle baand og desværre uden at efterlade savn.“

Efter fredsslutningen vendte han tilbage til Frankrige.

Den yndest, hvori han fra den dag atter stod, var ikke langtfra at gjenopvække de formodninger, som hans reise til Amerika havde havt til maal at oprykke. Dronningen blev ved at modtage ham i sin private kreds; han blev, om muligt, mere udmerket end tidligere.

Dersom greven havde havt en elskerinde, vilde han have kunnet vildlede mistanken, der søgte at bevise, at der bestod et ømt forhold mellem ham og Marie Antoinette. Men han havde for megen respekt for sin kjærlighed til at indlade sig i hverdagslige elskovshandler. Hans fader saavelsom den svenske gesandt søgte gjentagne gange at indlede en passende egteskabsforbindelse for ham. I begyndelsen lod den unge mand høflig, som om han agtede at gaa ind paa faderens eller gesandtens plan; men før

det afgjørende øieblik trak han sig ufravigelig bort fra forbindelsen.

Han var tilbageholdende ligeoverfor sit hjertes dame; og Marie Antoinette var for stolt til at hengive sig til ham. Fra den ene side var det et platonisk sværmeri; det var tillid og venskab med en tilsætning af erotiske længsler fra den anden.

Tiltrods for dronningens flagrende letsind har man imidlertid grund til at tro, at Fersen var hendes virkelige kjærlighed. Man tør udpege hendes ivrige hjælper og forsvarer i nødens stund, som den, der eiede Marie Antoinette's hjerte.

* * *

Efter at have dvælet ved enkelte af de mænd, der blandt hendes samtid bar mistanken for at have været den ulykkelige dronnings elskere, vil vi endnu stanse ved én, der var bekjendt som „den mand, der led af ulykkelig kjærlighed til Marie Antoinette.“

Hans navn var Castelnaux; hans hjemsted var Bordeaux.

I løbet af samfulde ti aar fulgte han sit ideal som en skygge.

Han gjorde alle hoffets reiser med. Hvor

dronningen viste sig, stod han uden at røre sig ligeoverfor hendes plads. I kirken stillede han sig under hendes øine; han undlod aldrig at være tilstede, naar kongeparret spiste i nærvære af folket.

I theatret tog han plads saa tæt som muligt ved den kongelige loge. Naar Marie Antoinette holdt offentlige spille-partier, der pleiede at vare to timer, stirrede han ufravendt paa hende fra hun kom, til hun gik.

Han reiste til Fontainebleau, til Saint-Cloud og andre lystslotte, naar han vidste, at den kongelige familie vilde komme did. Saasnart hendes majestæt naaede bestemmelsesstedet, var han det første menneske, hun mødte, idet hun steg ud af sin vogn.

Castelnaux talte aldrig til nogen; han fordybede sig udelukkende i beskuelsen af sin herskerindes træk. Mager og gusten, taus, med store sværmeriske øine, gjorde han nærmest indtryk af at være lidt sindsforvirret.

Man kunde ikke hindre ham fra at møde frem og forfølge dronningen med sine brændende blikke uden ved at fængle ham. Men det vilde Marie Antoinette ikke.

I begyndelsen indgjød han hende skræk, senere medlidenhed. Sluttelig vænnede hun sig

til ham; berøvet sin frihed endte hun med at savne ham.

Da hun førtes i fængsel, stængte Castelnaux sig inde i et værelse i Paris.

Han ønskede ikke at overleve Marie Antoinette's ulykke, men søgte og fandt døden for egen haand.

XV.

Marie Antoinette og politiken.

Siden Anna af Østerriges dage havde ingen kongehustru i Frankrige beskjæftiget sig med politik. Traditionen holdt landets dronninger borte fra statens anliggender; Ludvig den fjortendes og Ludvig den femtendes gemalinde beklæder ingen plads i historien.

Marie Antoinette havde ingensomhelst interesse for statsanliggender. Selv om hun havde havt betingelserne, vilde det forøvrigt have faldt hende vanskeligt at skaffe sig tilladelse til at benytte sine evner i Ludvig den sekstendes første regjeringsaar.

Maurepas, der var bleven statsminister ved hendes egtefælles tronbestigelse, var en gammel levning fra Ludvig den fjortendes hof. Han forstod tilfulde kunsten at gjøre sig gjældende

og havde indblæst tre konger paa rad tro paa sin store dygtighed.

Ludvig den sekstende ansaa ham for uundværlig som leder. Folket betragtede ham derimod som en veirmølle, der larmer og slaar med vingerne, men gjør lidet gavn.

Han var hverken ond eller opfyldt af slette hensigter. Fra begyndelsen var han neppe fiendtlig stemt mod Marie Antoirette. Men han vidste, hvormeget hun troede at skylde Choiseul, og at det var hendes ønske igjen at se ham ved kongens raadsbord. Han frygtede, at exministeren vilde vende tilbage til sin gamle stilling, om dronningen fik indflydelse; forholdene gjorde det derfor nødvendigt for ham at tage plads blandt hendes fiender.

Han var dog kun i hemmelighed Marie Antoinette's modstander; naar han stod ligeoverfor hende, spillede han den ærbødige undersaat. Da hun en dag lod skimte frem, at hans magt over kongen var hende mindre behagelig, svarede han i sin sukkersøde hofmandstone:

„Dersom jeg mishager Deres majestæt, behøver De blot at opfordre kongen til at give mig afsked. Mine heste staar færdige; jeg kan reise naarsomhelst."

Dronningen lod sig afvæbne af hans komedie-

spil; og Maurepas blev ved at være førsteminister til sin død.

Hvor forelsket Ludvig den sekstende begyndte at blive i sin hustru, viste han sig ingenlunde ivrig for at indvie hende i sin politik. Hvad ministeren angaar, saa beretter troværdige kilder, at han opmuntrede hendes forlystelsessyge og glædede sig over hendes uforsigtighed, fordi den skadede hende i folkets øine og holdt hendes tanker borte fra vigtigere ting.

Følgende brudstykke af en skrivelse fra Marie Antoinette til hendes broder viser kortelig hendes stilling til den franske politik i de lange aar, Maurepas sad inde med magten. Brevet er skrevet, medens Josef den anden trængte ind paa hende for at faa hende til at benytte sin indflydelse til fordel for sit fødeland:

„Kongen er af naturen meget lidet imødekommende," hedder det; „det hænder tidt, at han ikke taler til mig om vigtige anliggender, selv hvor han ei netop har til hensigt at skjule dem for mig. Han svarer, naar jeg spørger ham: men frivillig underretter han mig ikke om noget. Faar jeg vide en del af en sag, maa jeg bruge al min list for at faa ministrene til at meddele mig resten, idet jeg lader dem tro, at kongen

har fortalt mig det hele. Naar jeg bebreider kongen, at han ei har omtalt disse ting for mig, bliver han ikke vred; han ser enten lidt forlegen ud, eller han svarer ligefrem, at han ikke har tænkt paa at gjøre det. Jeg kan godt tilstaa, at politiken er det, jeg har mindst indflydelse paa. Før mit bryllup blev kongens naturlige mistænksomhed opegget af hans hovmester. Hr. Vauguyon indblæste ham frygt for det herredømme, en hustru vilde tilegne sig. Hans sorte sjæl behagede sig i at skræmme eleven med alle spøgelser, opfundne for at nedsætte huset Østerrige. Skjønt hr. Maurepas er mindre bestemt og mindre ondskabsfuld, har han troet det af virkning for sin magt at holde kongen fangen i de samme forestillinger. Hr. Vergennes følger ligeledes denne plan; maaske betjener han sig af sin brevveksling vedrørende de udenlandske anliggender for at fremme træskhed og løgn. Mere end en gang har jeg talt tydelig derom til kongen; mere end en gang har han svaret mig vredt. Da han ikke er istand til at føre en samtale, har jeg ikke kunnet overbevise ham om, at hans ministre bliver førte bag lyset eller bedrager ham. Jeg er ikke blind, hvad min indflydelse angaar; jeg ved, at navnlig lige-

overfor politiken er min magt over kongen ringe nok. — — —“

Keiser Josefs tidligere omtalte besøg havde ikke udelukkende havt til maal at gjense søsteren og at lære Frankrige at kjende. Nogle gamle rettigheder, huset Habsburg troede sig i besiddelse af, havde vakt hans ønske om at tilvende sig Nedre-Bayern. Øjeblikket syntes ham gunstigt til at opnaa Frankriges hjælp.

Skjønt man skiltes under indtrykket af gjensidig sympati, imødekom ikke Ludvig sin svogers politiske planer. Østerriges forsøg paa at udvide sine besiddelser krydsedes desuden af kongen af Preussen, der tilsikrede nærmere berettigede sin bistand. Da mæglingsforsøg mislykkedes, rykkede Fredrik den anden sommeren 1778 ind i Bøhmen med sin hær.

Marie Antoinette's egen moder, som hun dog elskede, kunde ellers vanskelig bringe hende til at beskjæftige sig med politik. Men denne gang henvendte Maria Theresia sig ikke forgjeves til dronningens datterlige følelser. Keiserinden skrev til hende, ikke længer som til et barn, man skjænder paa, men som til en forbundsfælle, man sætter pris paa; hun formelig tryglede hende om at tage Østerriges sag i sin

haand, om at vaage over huset Habsburgs redning.

I Frankrige vilde man vel ikke bryde med Østerrige; men man havde heller ikke lyst til at støtte denne sag. Tre maaneder gik hen i angst fra Maria Theresias side, med bønner om „at frelse en moder, som ikke kan mere“. Det tryk, hun øvede, hendes fortvivlede breve gjorde datteren tilsidst ganske syg. Marie Antoinette havde scener med kongen, trængte ind paa ministrene, græd, søgte at omstemme dem til fordel for den østerrigske politik.

Maria Theresia, der skyede blodsudgydelser i sine sidste dage, gjorde samtidig paa andre sider anstrengelser for at standse den paabegyndte arvefølgekrig. Ved Frankriges og Ruslands mellemkomst kom de stridende parter til enighed, dog uden at Josef naaede sine ønskers maal.

Ovennævnte tilfælde er det eneste, hvor moderens indtrængende forestillinger vides at have overvundet dronningens personlige ulyst til at blande sig i politik.

Mere indflydelsesrig end Maria Theresia drev fru Polignac hende derimod flere gange til skjebnesvanger indblanden i Frankriges indre forhold.

En af Marie Antoinette's første og store feil var at slutte sig til den retsindige Turgots fiender. Han mishagede hende; thi han modsatte sig udnævnelser, hun ønskede. Letsindig, som hun var, opmuntrede hun hoffets kabaler mod ham. Hun overtalte kongen saa længe, til han modvillig sendte ham bort.

Malesherbes fulgte Turgot. Og folket, som begyndte at ane Ludvigs ubestemthed, gav dronningen skylden for de hæderlige og afholdte ministeres afskedigelse.

Maurepas døde en maaned efter kronprinsens fødsel. Kongen, der havde besøgt ham flere gange under hans sygdom og givet ham beviser paa oprigtig hjertelighed, var meget bedrøvet over tabet. Men paa gaderne sang man:

„O France, applaudis —toi de ton sort,
Un dauphin vient de naître et Maurepas est mort.“

Efter den gamle ministers bortgang blev Marie Antoinette's indflydelse mere betydelig end før.

Uden at erholde titelen blev Vergennes ministeriets egentlige leder. Han havde støttet sin forgjænger i bestræbelsen for at holde den unge dronning udenfor al befatning med politik;

og han var visselig tilsinds at stævne videre ad samme bane.

Men den Polignac'ske vennekreds viste sig mægtigere end statsmanden. Kloge og magtbegjærlige hofkavallerer drev hende til indblanden i sager, hvis forstaaelse laa hende fjern. Hun manglede saavel indsigt som erfaringer. Altfor modtagelig for sine venners forestillinger, altfor let overbevist eller overtalt af dem, indsaa hun for sent, at de optraadte som hendes ledere.

Hendes politiske virken blev hverken til fordel for hende eller til gavn for staten. „Ak," sagde hun en dag til sin kammerfrue, fru Campan, „der findes ikke lykke for mig mere, siden man har gjort mig til rænkesmed. Ja, i sandhed, en kvinde, som blander sig i ting, hun ikke forstaar sig paa, ting, som ligger udenfor grænserne for hendes magt, er ikke bedre end en rænkesmed."

Et hovedpunkt, man dadlende har fæstet sig ved, er Calonne's udnævnelse til finansminister („Contrôleur général"), som almindeligvis er bleven tilskrevet Marie Antoinette.

Fra begyndelsen havde hun ingensomhelst forkjærlighed for Calonne. Den snedige hofmand havde derimod forstaaet at skaffe sig velyndere blandt rigets pengemænd, blandt adelen

og de kongelige prinser. Greven af Artois og grevinde Polignac var begeistrede over de reformplaner, han foregav at sidde inde med. Andre indflydelsesrige mænd og kvinder udbasunerede, at han og ingen anden vilde være istand til at lede landets pengevæsen tilbage til et ordnet spor.

Fru Polignac gik til dronningen og bad hende virke for Calonne, som man trode i besiddelse af overlegne evner; og Marie Antoinette lod sig forlede til atter denne gang at lytte til veninden s røst.

Hun angrede det dog snart og skjulte ikke sin misfornøielse. „Jeg er bange for," sagde hun i et selskab hos fru Polignac, „at rigets finansvæsen fra en ærlig, men talentløs mands hænder, er gaaede over i en begavet intrigants."

Ved at optage nye laan saa Calonne sig en tidlang istand til at udfolde en storartet ødselhed. Han gjorde alt for at vinde dronningens og de høiere klassers yndest. Lidt efter lidt blev han en stadig gjest i Trianon.

Marie Antoinette's mistro svandt. Hun ønskede at tro, at en saa udmerket selskabsmand maatte være en ligesaa duelig statsmand. Saa

snart hun fremsatte et ønske, pleiede Calonne at sige med sit fine hofmandsmil:

„Dersom det, Deres majestæt ønsker, er muligt, saa er det allerede udført: dersom det er umuligt, vil det blive udført.“

Den amerikanske krig havde dengang nylig fundet en hæderfuld afslutning, det seirrige kongedømme stod tilsyneladende trygt og fast. Hundrede tusinder af guldstykker rullede fra den rundhaandede finansministers hænder over i dronningens, naar hun blot udtalte, at hun havde brug for dem.

I Marie Antoinette's egteskabskontrakt var det fastslaaet, at der af staten skulde indkjøbes et slot, der skulde være hendes private eiendom. Hun troede nu at turde forlange opfyldelsen af dette løfte og kastede sine øine paa slottet Saint-Cloud, som tilhørte familien Orleans.

Paa hendes forespørgsel erklærede Calonne, at statskassen uden savn kunde tillade denne udgift.

Slottet blev kjøbt for seks millioner francs. Men istandsættelserne, møbler, som maatte skaffes tilveie for værdig at udstyre den nye kongebolig, haveanlægene, som herskerinden interesserede sig for, øgede udgiften op mod det dobbelte.

Calonnes stjerne dalede; og et vredesskrig brød ud i landet over Marie Antoinette's ødselhed. Paa samme tid, som man fik øinene op for hofministerens mislykkede planer, gjorde man dronningen ansvarlig for, at han var bleven valgt. Greven af Provence satte spottenavnet „fru Deficit“ paa sin forhadte svigerinde. Det var et skjebnesvangert navn; thi det fandt ekko blandt folket og opretholdt troen paa, at hun var skyld i al pengenød.

Choiseul var død, inden Calonne blev fjernet. Under hans sygdom havde dronningen daglig sendt bud for at høre til hans befindende. Hun tabte ved hans bortgang en gammel ven, som hun til sidste øieblik havde ønsket kaldt tilbage til ministerraadet.

Otte dage efter Calonne's afsættelse betroedes finansvæsenet (1787) til Brienne, erkebiskop i Toulouse.

Abbed Vermond, der var bleven udseet til lærer for Marie Antoinette efter anbefaling af denne mand, havde allerede flere gange søgt at skaffe ham plads inden ministeriet. Kongen havde liden lyst til at se ham blandt sit raad; men dronningen, der takket være Vermond, havde en høi mening om erkebispen, havde

vænnet sig til at betragte ham som fremtidig leder.

Blandt geistligheden kjendte hans indflydelse ingen grænser. Han var medlem af det franske akademi. Hertugen af Choiseul havde anbefalet ham til Ludvig den femtende. Den offentlige mening hævede ham til den plads, som tidligere en Fleury, en Mazarin, en Richelieu havde havt.

Marie Antoinette talte gjentagne gange til kongen og overbeviste ham sluttelig om nødvendigheden af at tilkalde Brienne. Begge troede, at det handlede om intet mindre end om rigets frelse.

Erkebispen viste sig dog ingenlunde som den, der kunde føre landet tilbage til indre fred og lykke. Skuffelsen over hans udygtighed var stor; han maatte nedlægge sit embede, efter at neppe et aar var forløbet.

Rosen over ham havde været overdreven, før han blev minister; satiren var overdreven efter hans fald.

Brienne's udnævnelse var den sidste regjeringshandling, Marie Antoinette øvede indflydelse paa, før folkehadet brød løs over hende i hele sin styrke.

Først i den anden del af sit liv, medens kongeskibet omtumledes af revolutionens taarnhøie bølger, nødedes hun til for alvor at støtte den svage rorgjænger, kongen, med sin veiledning og sine raad.

Ludvig, Dauphin af Frankrige,
Ludvig XVI's og Marie Antoinettes' ældste Søn
Født 1781, død 1789.

XVI.

Marie Antoinette som moder. — Fru Polignac som kongebørnenes guvernante. — Beaumarchais og hans komedier.

Marie Antoinette følte, at moderværdigheden paalagde hende nye pligter. Hoflivets uvirkelighed havde længe plaget hende. Efter at hun var bleven moder, begyndte dets indholdsløshed at pine hendes higende aand.

Hun gav afkald paa flere af de fornøielser, der før havde fyldt hendes tid. Vel begik hun endnu uforsigtigheder — syv-otte aars vaner kunde ikke aflægges paa en dag — men det var tydeligt at se, at hun bestræbte sig for at slaa ind paa andre veie. „Jeg har begaaet feil," skrev hun efter sin første nedkomst til keiserinden af Østerrige; „det var barnagtigt og letsindigt af mig. Nu er jeg bleven mere fornuftig."

Hun vidste, at hendes egen opdragelse

havde været mangelfuld, og hun ønskede ligeoverfor sine børn at undgaa de feil, Marie Theresia havde gjort sig skyldig i i forholdet til hende. Hun blev en øm, men samtidig streng og forstandig moder. Eftersom revolutionsbølgen rullede nærmere og nærmere, lagde hun mere og mere alvor ind i sit opdragelsesverk; hun følte ansvaret ved at opdrage arvinger til denne undergravede franske trone.

Tre aar efter kronprinsens fødsel (1784) skjænkede hun kongehuset atter en prins, den senere saakaldte Ludvig den syttende, der fik titelen hertug af Normandiet. Aaret derefter fødtes igjen en liden prinsesse, Sofie Beatrice, der kun levede et aar.

Det synes, som om hertugen af Normandiets fødsel kastede det egentlige alvor over dronningens sind.

I sin forlystelsessyge havde hun sjelden glemt sine religiøse pligter. Nu begyndte hun at skrifte meget oftere end før; og hun havde lange samtaler med sin skriftefader og andre geistlige.

Omtrent samtidig sendte hun bud efter sin modehandlerinde.

„Jeg er snart tretti aar gammel,“ sagde hun til frøken Bertin. „Det er ikke sandsynligt,

at nogen agter at underrette mig derom; men jeg har ikke glemt det."

Hun lod foretage en fuldstændig reform med hensyn til paaklædningen. De taarnhøie frisurer forsvandt. Blomster og fjær blev fjernede fra haarpynten.

Hendes fortrolige omgangskreds blev forskrækket over denne forandrede smag. De begyndte at frygte, at vennernes magt var forbi, og at præsternes tid stod for døren.

Ingen fødselsstolthed fik lov til at fæste rod hos hendes børn; hun banlyste fra dem alt, hvad der kunde være egnet til at føde hovmod. Isærdeleshed var hun streng mod sin ældste datter. Hun elskede hende, men var ikke blind for hendes feil.

„Min datter, som nu er seks aar gammel," skrev hun i et brev, „har en lidt vanskelig karakter og en overordentlig stolthed. Hun føler altfor meget, at Maria Theresias og Ludvig den fjortendes blod ruller i hendes aarer. Visselig bør hun huske det for at blive værdig sin herkomst. Men mildhed er en egenskab, som er ligesaa nødvendig, ligesaa mægtig som værdighed; og en hovmodig karakter fjerner hengivenhed."

Hun saa ikke gjennem fingrene med noget lune hos dette barn.

Hver morgen klokken ti førtes prinsessen til moderens værelser, hvor lærere indfandt sig for at undervise hende til klokken tolv.

En morgen havde „Madame Royale“ ingen lyst til at læse. Hun foregav hovedpine og forlangte, at læreren skulde sendes bort.

„Godt, min lille,“ sagde dronningen, „da du har ondt i hovedet, skal du blive bragt tilsengs; og du faar ikke lov til at spise middag idag.“

Nogle timer efter blev prinsessen meget sulten. Hun bad om mad. Man foreholdt hende hovedpinen, erindrede hende om dronningens forbud og fastholdt, at hun maatte blive ved at ligge i sengen.

Endelig blev hendes hunger uudholdelig. Hun tilstod sin løgn og bad moderen om forladelse.

Marie Antoinette tilgav, men forlangte fremfor alt, at prinsessen skulde tage den time, hun havde villet snige sig bort fra. —

Da hendes datter skulde konfirmeres, lod hun hende undervise sammen med adskillige unge piger af hendes alder, og intet fik lov til at udmerke hende fremfor de andre.

„Man har altid vænnet mine børn til at have tillid til mig og til at tilstaa det for mig, naar de har gjort uret,“ skrev Marie Antoinette til fru de Tourzel. „Dette medfører, at jeg ser mere bedrøvet end vred ud, over det, de har gjort, naar jeg skjænder paa dem. Jeg har vænnet dem til, at et ja eller nei er uigjenkaldeligt, naar det udtales af mig; men jeg angiver altid en grund, der er forstaalig for deres alder, for at de ikke skal tro, at mine beslutninger skyldes et lune.“

Den tidligere omtalte fyrstinde af Guéménée var de smaa kongebørns første guvernante.

Hendes mand, der var øverste kammerherre, havde i sin tid været i besiddelse af en umaadelig formue. Den overdrevne ødselhed, egteparret udfoldede, havde imidlertid ført ham til fallittens rand: han havde længe mod høie renter maattet laane paa den ene side, for at dække paatrængende fordringer paa den anden.

I begyndelsen af otti-aarene blev hans stilling uholdbar. Han maatte indstille sine betalinger, og hans fallit gjorde en pinlig opsigt. I sit fald trak han nemlig med sig en mængde smaaborgere, tjenestefolk og haandverksmænd, der havde betroet den høie herre sine sidste, surt erhvervede skillinger.

Efter en slig skandale kunde hans hustru umulig blive ved at være guvernavnte for de kongelige børn. Og dronningen tænkte straks paa at give posten til fru Polignac.

Hendes veninde ængstedes ved det ansvar, som ventede hende paa denne plads; hun vidste desuden, hvor megen skinsyge hun vilde blive udsat for, hvor mange nye fiender hun vilde skabe sig ved at tiltræde denne stilling.

Men hendes slegtninge tilskyndede hende til at opfylde herskerindens bøn. Udnævnelsen fandt sted; og Marie Antoinette's yndling stod med dette trin opad paa høidepunktet af magt og vælde. Hendes bolig var ikke det fredelige asyl for prinsernes og prinsessernes opdragerinde, saaledes som man havde været vant til at se det i de tidligere herskeres tid; det var et prægtigt slot, hendes majestæts sædvanlige opholdssted. „Her er jeg mig selv," pleiede Marie Antoinette at sige. Hun tilbragte hele dage i venindens hus og vilde, at adelen og alle høitstaaende fremmede skulde samles der.

Kongedømmets store, ministre og gesandter gjorde da ogsaa fru Polignacs hjem til et mødested. Man savnede kun ét: den kongelige garde. Hvis ogsaa den havde været tilstede, vilde man, ved at træde ind der, have kunnet

tro sig hensat til kongens og dronningens egne saloner.

Yndlingens stilling var alligevel ikke ublandet behagelig. Vel delte Marie Antoinette, navnlig den første tid, sin kjærlighed temmelig ligelig mellem sine børn og deres guvernante. Den ældste prins's sygelighed besværliggjorde imidlertid opdragerindens hverv i høieste grad; hun svævede i uafladelig angst for tronarvingens svage helbred.

Den lille prins, som de første aar havde været saa smuk og saa frisk, blev mager, gusten og bøiet før tiden. Den ene skulder voksede høiere end den anden, der dannede sig en pukkel paa hans ryg. Han mistede aandens livlighed saavel som legemets skjønhed. Moderen, der havde været saa stolt af sit barn, skjulte ham for fremmede blikke; thi man spottede denne vordende bærer af kronen, hvis ben ikke kunde bære ham selv.

Hvor megen egenkjærlighed fru Polignac paa andre omraader lagde for dagen, maa det siges til hendes ros, at hun ei sparede møie for at pleie den svage og fordringsfulde prins. Hun søgte at undgaa alt, hvad der kunde forbitre et barn, der synlig slæbte sig døden imøde.

Hovmesteren, hertugen af Harcourt, og hans hustru var fyldte af den mest levende skinsyge mod fru Polignac. De ophidsede kronprinsen til had mod hans moders veninde. Saa liden, han var, befalede han hende at forlade det værelse, hvori han befandt sig. Han vilde ikke modtage noget, der kom fra hendes haand; og han hørte paa hendes forestillinger med den øiensynligste ringagt.

Guvernanten beklagede sig bittert over familien Harcourts forfølgelser. Marie Antoinette var meget nedtrykt over fiendtlighederne dem imellem. Hun gjorde sig stor umage for at formilde sin søn; hun gjorde sig selv til slave af hans luner.

Maaske vilde det i tidens løb have lykkedes hende at føre kronprinsens tillid tilbage til fru Polignac, om ikke en afskylig bagvaskelse havde revet hendes eget barns hjerte fra moderen.

Hendes fiender udspredte det hæslige rygte, at den ældstes legemssvaghed havde forledet dronningen til at kaste al sin kjærlighed over paa sin anden søn, der var kraftigere og mere velbygget. Harcourt var ondskabsfuld nok til at bemægtige sig denne løgn. Han fraraadede sin elev at spise eller drikke noget, der ei var undersøgt af lægerne, og lod skimte igjennem,

at kvinder, der stod ham nær, ønskede at forkorte hans dage. Dette øretuderi gjorde et saa levende indtryk paa den lille kronprins's sygelig ophidsede nervesystem, at han efter den tid aldrig saa sin moder uden at ytre skræk for hende.

* * *

Fra det øieblik, da dronningen hævede en tarvelig adelsfamilie fra provinsen til de stillinger, som familier af ædlere byrd gjorde fordring paa, havde landets mægtigste slegter følt kulde mod Marie Antoinette. Aristokratiet tilgav hende aldrig, at hun ydmygede det til fordel for enkelte venner, som de betragtede som staaende langt under sig.

Da man ikke var buden til Trianon, brød man sig ikke længer om at komme til Versailles. Adelen trak sig tilbage; det kongelige slot blev lagt øde, man frigjorde sig fra forpligtelsen til at vise sig der.

Hofdamerne, som ikke mere behøvede at indfinde sig uden om søndagene og ved fester, udgjød sig i bagvaskelser — ei blot over de udvalgte, som havde adgang til Marie Antoinette's private kreds — men især over denne dronning, som fordelte sine naadesbeviser saa

uligt og saa uretfærdigt. Indehaverne af hofstillinger, og folk, som forretninger kaldte til Versailles, var de eneste, som viste sig derude om søndagene, naar kongen var samlet med ministrene.

Den lille stad, der havde været skuepladsen for Ludvig den fjortendes triumfer, hvor man var løben sammen fra hele Europa for at lære hoftone og høflighed, var mod slutningen af Ludvig den sekstendes regjering ikke stort bedre end en landsby, man nødig besøgte, og hvorfra man skyndte sig bort saa hurtig, man kunde det. Om hverdagene var paladsets gaarde, forværelserne og de indre gemakker, hvor glimrende skarer havde færdes før, saa menneskeforladte, at en fremmed kunde have troet, at kongen var reist bort. Ærgjerrigheden og havesygen var dog lige stor. Man søgte imidlertid ikke mere beskyttelse hos herskerparret, men ved krybende henvendelser til de mennesker, der eiede kongens og dronningens naade.

De, som havde hilst Ludvig den sekstendes tronbestigelse med jubel, erklærede nu, at han hverken havde en konges dyder eller en konges smag. Marie Antoinette traf hadet alligevel allermest; hun havde mere end sin egtefælle bidraget til at tilsidesætte, hvad man elskede og var vant til.

„Figaros bryllup“ af Beaumarchais, som i den form, det første gang fremkom, var overfyldt af satirer mod det kongelige hus, styrkede over hele riget og blandt alle klasser den ufordelagtige mening om Marie Antoinette.

Digteren bad forgjeves om tilladelse til at lade sit stykke opføre; kongen negtede det længe og bestemt.

Men herskerens modstand stimulerede nysgjerrigheden; alle og enhver ønskede at høre det forelæse i sin salon. Beaumarchais havde, trods kongens forbud, den dristighed at udtale, at det skulde blive spillet, om det saa var i selve kirken Nôtre-Dame.

Greven af Provence erklærede stykket for beundringsværdigt; han lo høit, medens man læste det for ham, og havde intet imod, at hans latter hørtes helt ned paa gaden. Greven af Artois gjentog idelig: „Det er blot smaa aander, som frygter de smaa skrifter“, — en udtalelse, der forekommer i stykket. Dronningen kunde ikke begribe, at hendes mand tillagde opførelsen af et theaterstykke slig vigtighed. De høiere klasser, der havde lyst til at betragte sig selv, var ivrige for at se opført dette komiske speilbillede af tidens svagheder.

Ludvig endte med at give efter for trykket af den offentlige mening (1784). Glæden var stor. iveren efter at se „Figaros bryllup" umaadelig.

„Stykket vil gjøre fiasco," sagde en herre før opførelsen til skuespillerinden Sofie Arnould.

„Da vil det gjøre fiasco femti gange i rad," svarede den berømte kunstnerinde.

Hun fik ret: det blev spillet ikke femti, men hundrede paa hinanden følgende aftener. Fra klokken otte om morgenerne stod man i lange rækker udenfor theatret for at faa kjøbt billet.

„Der en en ting, som er endnu galere end mit stykke," sagde digteren, „og det er den lykke, det gjør."

Det struttede af ondskab mod de høiere klasser, af forblommede fornærmelser mod det kongelige hus. I et øiebliks heftighed sendte kongen Beaumarchais, ikke til Bastillen, men til Saint Lazare. hvilket var meget mere ydmygende.

Offentligheden saa en uretfærdighed heri, og Ludvig angrede sin heftighed. Marie Antoinette vilde give Beaumarchais opreisning for den lidte tort. Hun besluttede at lade hans næste stykke opføre i Trianon og selv at spille med deri;

og hun indbød ham til at overvære forestillingen.

For forfatteren var dette en triumf, fra dronningens side en uklogskab. Hvor lidet antallet af tilskuere var, der bivaanede opførelsen af „Barberen i Sevilla,“ saa var det stort nok til at fortælle begivenheden videre. Det var opsigtvækkende at høre en kongelig prins*), vel i spøgende form, men fra dronningens egen scene slynge en bitter indsigelse ud mod Frankriges adel og kongemagt.

— — —

I selve tronens skjød havde der længst dannet sig et farligt parti mod dronningen. Den gamle adels fiendtlighed paa en tid, da ogsaa andre folkeklasser smedede sine rænker, svækkede kongemagtens evne til forsvar. Blinde og egenkjærlige saa ikke aristokratiets medlemmer, at den grav, de gravede for herskerinden, aabnede sig for dem selv, og at hvert slag mod Marie Antoinette rystede tronen og deres egne forrettigheder.

*) Greven af Artois spillede Figaro.

XVII.

Halsbaandet.

Under den ulmende misfornøielse rettedes der 1785 et angreb mod dronningens værdighed, der drev hendes fiender til at samle sig og træde frem for lyset.

Hovedpersonerne i den berygtede halsbaandsproces, der indledede Marie Antoinettes ulykker, er grevinde de la Motte-Valois og Ludvig, fyrste af Rohan, kardinal og øverste hofpræst.

Grevinde de la Motte, en meget indtagende, meget aandfuld og i høi grad forslagen kvinde, paastod at nedstamme fra huset Valois gjennem baron Saint-Rémy, uegte søn af kong Henrik den anden. Den høie byrd havde iøvrigt ikke afholdt grevindens moder fra at løbe bort med en soldat. Og hendes fader havde afsluttet sin elendige tilværelse paa et fattig-hospital.

Johanne Saint-Rémy-Valois var kommen til

Paris for at bede om almisse. Hun blev funden paa gaden af en velgjørende dame, der lod hende uddanne til syerske, viste hende megen godhed, og som optog hende som medlem af sit hus.

Den unge pige flygtede fra velgjørerinden under foregivende af, at hendes dyd var bleven forfulgt. Omstændighederne nødvendiggjorde kort efter et egteskab mellem hende og grev la Motte, en person af modbydeligt udseende, af meget daarligt rygte, og som var fuld af gjæld.

Uden stilling i verden, uden formue, uden venner, stolt af sit gamle navn, men ydmyget af sin fattigdom, slæbte fru la Motte sig hen i misfornøielse og pengenød.

Hun gjorde de utroligste anstrengelser for at opnaa høitstaaende beskyttelse og sendte bønskrifter til alle kanter. Snart reiste hun til Versailles, hvor hoffet tronede, snart til Luciennes, hvor grevinde du Barrys bopæl var. Hun trættede afvekslende den afdøde konges elskerinde og den nulevende konges hoffolk, men opnaaede intet nævneværdigt paa nogen kant.

Hos fru du Barry bad hun om plads som selskabsdame, idet hun fremholdt, at hun var en Valois. Grevinden lod svare, at hersker-

inden i Luciennes ikke var høitstaaende nok til at have i sin tjeneste en dame, der var af saa ædel byrd. Fru la Motte skaffede sig adgang til grevinden af Provences forværelse og lod, som om hun besvimede; men heller ikke dette komediespil fyldte hendes pung.

En eneste gang søgte eventyrersken under en procession at trænge frem til hendes majestæt for at overrække hende et bønskrift; men den nærsynede dronning gik forbi uden at lægge merke hverken til hende eller hendes udstrakte haand. Marie Antoinette kunde senere med sandhed fremholde, at hun ikke kjendte grevinde de la Motte, og at hun aldrig havde seet hende for sine øine.

Halsbaandshistoriens anden hovedperson, fyrst Ludvig Rohan, tilhørte en af Frankriges fornemste slegter. Kort efter Marie Antoinettes giftermaal var han bleven fransk gesandt ved det østerrigske hof.

Man havde vanskeligere kunnet træffe et uheldigere valg. Hans kundskaber var mangelfulde paa alle omraader. Han viste sig uduelig som diplomat; og han var Maria Theresia personlig ubehagelig paa grund af sin letsindighed og sit umoralske liv.

Rohan troede at kunne blænde Wien ved at

udfolde en overdreven luksus. Men hans ødselhed var ilde seet ved hoffet. Han opnaaede næsten aldrig privat-audienser hos keiserinden, som uden forbehold udtalte sig om hans opførsel som geistlig og som diplomat.

Forlegenheder lod ikke vente paa sig, og den tomme glans varede ikke længe. For at skaffe penge tilveie misbrugte Rohan de forrettigheder, han havde som gesandt: han smuglede med en saadan frækhed, at den østerrigske regjering maatte ophæve diplomatiets toldfrihed for hans skyld. I løbet af et eneste aar blev der fra det franske gesandtskabshotel solgt flere Lyon'er silketøier end i Paris og i Lyon tilsammen.

Et af de første skridt, Ludvig den sekstende foretog som konge, var at kalde Rohan tilbage fra Wien; han negtede at modtage ham ved hans tilbagekomst til Frankrige. Marie Antoinette henvendte ikke et eneste ord til ham. Hun formaaede ikke at beseire en angstfuld forudfølelse af, at denne mand vilde bringe ulykke over hendes hoved. Paa hvilken maade dette vilde ske, kunde hun selvfølgelig ikke forudse. Men aldrig har nogen kjendsgjerning været fuldstændigere bevist end hendes dybe og vedholdende afsky for Rohan.

Abbed Georgel nævner i sine memoirer en grund for dronningens modbydelighed. I et privatbrev til hertugen af Aiguillon havde Rohan under opholdet i Wien skrevet følgende:

„Jeg har seet Maria Theresia græde over de ulykker, der rammer det undertrykte Polen. Denne fyrstinde, der er øvet i kunsten ikke at lade sig gjennemskue, synes at fælde taarer paa komando; med den ene haand bruger hun lommetørklædet for at tørre sin graad, med den anden holder hun statsforhandlingernes glavind for at sikre sig andel i byttet.“

Brevet var bestemt for ministerens øine alene; men med utilgivelig ubesindighed betroede han det til grevinde du Barry. Kongens elskerinde likte ikke keiserinden, sandsynligvis fordi hun var moder til Marie Antoinette.

Ved et af de vellystige aftenselskaber, hvortil Ludvig den femtende kun gav sine fortrolige yndlinge adgang, spottede elskerinden det, som hun kaldte „Maria Theresias falskhed og skinhellighed“. For at bevise samme ved et eksempel, trak hun Rohans skrivelse frem af sin lomme.

„Hør hvordan fyrst Ludvig beskriver keiserinden,“ raabte hun; og hun forelæste de ovenfor gjengivne linjer.

De tilstedeværende tvivlede efter dette ikke

paa, at gesandten stod i brevveksling med fru du Barry. En af Rohans hemmelige fiender skyndte sig at underrette kronprinsessen derom.

„Er det muligt, at en kirkefyrste veksler breve med en falden kvinde,“ udbrød Marie Antoinette forbitret, „og at han benytter denne brevveksling til i saa afskylige træk at fremstille min ædle moder, som er godheden selv mod ham.“

Huset Rohan-Soubise, der fra slegtled til slegtled havde været knyttet til det franske hof, naaede i Ludvig den femtendes tid sin høieste magt og ære.

Marechal Soubise var familiens hoved. Den tidligere omtalte grevinde de Marsan var dennes søster og tante til fyrst Ludvig Rohan; fyrstinde Guéménée tilhørte samme familie.

Den afskedigede diplomat var neppe kommen fra Wien, før hans slegtninge slog sig sammen for at samle nye værdigheder og indtægter for fyrst Ludvig. De trodsede dronningens kulde, kongens uvilje, og anvendte saa megen udholdenhed, at de sluttelig naaede sit maal. Han blev erkebiskop, øverste fransk prædikant („grand aumônier de France“); og paa kongen af Polens forbøn gjorde paven ham til kardinal.

Den unge dronning brugte overtalelser for

at formaa kongen til ikke at udnævne ham til øverste prædikant. Men hendes indflydelse var dengang ringe; og den mægtige familie Rohan-Soubise beseirede den svage Ludvigs betænkelighed.

I et brev til sin moder skrev Marie Antoinette i anledning af Rohans udnævnelse (1777):

„Jeg er ganske af samme mening som min kjære moder med hensyn til fyrst Ludvig, som jeg tror opfyldt af yderst slette hensigter, og som jeg betragter som farlig paa grund af hans rænkefulde karakter. Dersom det havde staaet til mig, havde han ikke faaet nogetsomhelst embede her. Forøvrigt bringer stillingen som øverste prædikant ham ikke i forbindelse med mig. Han vil heller ikke faa megen anledning til at tale til kongen, som han ikke faar at se uden ved morgen-audienserne og i kirken."

Kardinal Rohan var ikke alene i høi grad letsindig og ødsel, han var en i allerhøieste grad forfængelig person. Behandlet med synlig kulde af Marie Antoinette, modtaget med ringagt, naar han kom for at gjøre sine pligtbesøg, ydmyget i sin egenkjærlighed som stormand, stødt tilbage i sin ærgjerrighed som hofmand, forstod han vel, at saalænge han var i unaade hos dronningen, var han berøvet al indflydelse og magt.

Han gjorde sig største umage for at vinde herskerindens gunst. Han skrev brev paa brev til hende; men hun nedlod sig end ikke til at aabne dem.

Tiltrods for hans anstrengelser, tiltrods for hans slegtninges skridt til fordel for ham, var han aldrig istand til at opnaa et ord eller et blik af hendes majestæt. Alle mindeskrifter fra den tid saavelsom forhandlingerne under halsbaandsprocessen bekræfter denne sandhed.

Hans skridts unytte skrækkede alligevel ikke prælaten tilbage: Marie Antoinette's kulde opflammede tvertimod hans ild. Han optændtes af en heftig lidenskab for hende.

Uheldigvis mødte han paa sin vei den ovenomtalte grevinde de la Motte. Hans stilling inden kirken burde have holdt ham borte fra nærmere forbindelse med denne eventyrerske; det varede imidlertid ikke længe, inden hun havde sneget sig ind i hans fortrolighed.

Grevinden betroede ham sine økonomiske sorger. Han hjalp hende ved pengegaver ud af den yderste nød. Og hun opdagede uden vanskelighed hans brændende ønske om at træde i et bedre forhold til herskerinden.

Efter at de havde kjendt hinanden et par

aar, fortalte hun kardinalen, at Marie Antoinette interesserede sig for hende. Dronningen var bleven rørt over de uforskyldte ulykker, der havde rammet en ætling af kong Henrik, sagde hun; hun kunde ikke taale, at en dame, der var af Valois'ernes slegt, skulde befinde sig i en saadan elendighed. Hendes majestæt støttede hende, hun hædrede hende med sit venskab. Hun værdigedes at have hemmelige møder med hende og at bede hende udføre hemmelige ærinder for sig.

Skjønt kardinalen var i unaade, vilde hans mægtige familieforbindelser have gjort det let for ham at undersøge sandheden af hendes udsagn. Han synes imidlertid ikke at have tænkt paa det, men troede grevinden.

For at blænde ham fuldstændig, fremviste hun breve, som hun paastod var skrevne af dronningen. De var fulde af godhed. „Min kjære grevinde,“ stod der, „mit kjære hjerte“ og lignende smukke og ømme ord.

Grevinden paastod, at hun var rørt over den godhed, Rohan havde vist hende i hendes fattigdom. Hun forsikrede, at hun var rede til at benytte sin gunst til fordel for ham.

Efter nogen tids forløb begyndte hun at spille rollen som hans beskytterinde.

Hendes plan var lagt. Hun fulgte den med en omtanke og udholdenhed, der vilde været bedre planer værdig.

Rohan var henrykt; fruen sørgede for at holde ham i aande. Marie Antoinette's fordomme mod ham svandt lidt efter lidt, forsikrede hun. Hendes majestæt indvilgede endog i at modtage en skriftlig retfærdiggjørelse fra ham.

Med fru la Motte som mellemmand udspandt der sig en foregiven brevveksling mellem hendes majestæt og ham. Rohans breve strømmede over af taknemmelighed og begeistring. Dronningens breve var ogsaa meget venlige; de var skrevne af en forhenværende politisoldat, en ven af grevindens mand, som end ikke gjorde sig den uleilighed at efterligne Marie Antoinette's haandskrift.

Rohan husede ingen mistanke, dertil var han altfor overfyldt af haab.

Kun en ting manglede for at krone hans lykke: han ønskede mundtlig hin forsikring om tilgivelse, som han atter og atter modtog i skrivelser.

Grevinde de la Motte blev forlegen ved denne fordring. Saa sterkt trængte imidlertid kardinalen ind paa hende, at hun endte med at

love ham en personlig sammenkomst med hendes majestæt. Mødet skulde ei finde sted paa slottet i Versailles, men i haven; han maatte ikke indfinde sig i audienstiden, men en aftenstund.

Rohan var lykkelig. Aften efter aften spadserede han i parken udenfor slottet, ventende paa det øieblik, der skulde føre ham til lykkens maal.

En aften sent kom endelig grevinden hen til ham.

„Skynd Dem," sagde hun; „dronningen tillader, at De nærmer Dem."

Kardinalen ilede efter fru la Motte, der viste ham vei. Han kom ind i en mørk allée i nærheden af en hæk. Han saa en dame, klædt i hvidt, som rakte ham en rose og mumlede:

„De ved, hvad dette betyder."

I samme øieblik skyndte en mand sig hen imod dem.

„Se," hviskede han, „der kommer grevinden af Provence og grevinden af Artois."

„Afsted, afsted," raabte fru la Motte. Damen forsvandt bag hækken. Kardinalen blev tilbage, overbevist om, at han havde seet Marie Antoinette og hørt hendes stemme.

Han knælede i det græs, som den forment-

lige dronning havde traadt ned, bedækkede det med brændende kys og vendte tilbage til sit hjem i den lyksaligste stemning.

„Denne henrivende rose," skrev han til Marie Antoinette dagen derpaa, „hviler ved mit hjerte. Jeg vil bevare den hele mit liv; den vil uafladelig gjenkalde for mig min lykkes første time."

Grevinden modtog det glødende brev for at bringe det til dronningen. Hun læste det sammen med sin mand, morede sig kostelig over kardinalens dumhed og lod papiret spadsere i ilden, hvorhen ogsaa dets talrige forgjængere havde fundet vei.

Den bedragne præstemand var langtfra at ane hendes rænker. Han havde aldrig vist hende andet end godhed og deltagelse og kunde ikke tænke, at hun pønsede paa at styrte ham i forlegenhed. En berømt kvaksalver, Cagliostro, som mange betragtede som en overnaturlig person, og til hvem Rohan nærede ubetinget tillid, havde desuden forudsagt ham, at hans brevveksling vilde stille ham paa ærens høieste tinde, og at magt og lykke afhang af hans taushed og taalmodighed.

Man vil have gjættet, at den kvinde, han

havde seet i slotsparken, var en ganske anden end Marie Antoinette.

Medens Rohan bestormede fru la Motte med bønner om at hjælpe ham til at træffe dronningen, havde hendes mand paa gaden lagt merke til en kvinde, hvis ansigtstræk mindede om hendes majestæt. Han fulgte efter hende og indledede bekjendtskab med hende. Hun viste sig at være frøken Le Guay, koristinde ved et af smaatheatrene i Paris, en dame af tvetydigt rygte, som var kjendt under navnet Oliva i det selskab, hun færdedes i.

Efter henved en uges forløb opsøgte greven hende i hendes bolig. Han fortalte hende, at en meget fornem dame ønskede at se hende, og at han agtede at føre dem sammen snart.

Om aftenen indfandt fru la Motte sig i egen person i glædespigens kvistrum.

„Min kjære,“ sagde hun, „De kjender mig ikke. Hav alligevel tillid til mig, det beder jeg Dem om. Jeg er knyttet til hoffet. Jeg er dronningens høire haand og i besiddelse af hendes fulde fortrolighed. Hun har givet mig det hverv at søge en dame, der kunde være villig til at gjøre hende en tjeneste, naar tiden er inde. Jeg har kastet mine øine paa Dem. Dersom De gaar ind paa mit forslag, giver jeg

Dem femten tusinde francs. De kan vente at faa en end mere værdifuld gave af dronningen."

Som bevis paa sandheden af disse ord viste hun hende de falske breve, som havde bragt kardinalen til at tro paa Marie Antoinette's venskab for grevinde de la Motte. De overbeviste ogsaa Oliva om, at en af hendes majestæts fortrolige veninder havde nedladt sig til at betræde hendes ringe bolig.

Den fremmede talte om tjenester, man ønskede af hende paa høieste sted. Skjøgen var høilig forundret herover, men glad over den ære, man havde tiltænkt hende.

Det blev bestemt, at grev la Motte næste dag skulde hente hende i en vogn og følge hende til Versailles.

Han indfandt sig til fastsat tid, ledsaget af Marc-Anton Rétaux de Villette, den tidligere omtalte meddeltager i rænkespillet.

De tog veien til Versailles, hvor grevinden var indtruffen sammen med sin kammerpige. Man steg af i et hotel, hvor fru la Motte sædvanligvis pleiede at bo.

De to herrer forsvandt et øieblik, men vendte snart tilbage for at meddele Oliva, at dronningen var glad over, at hun var kommen, og at hun utaalmodig ventede morgendagen.

„Hvad skal jeg da gjøre?“ spurgte Oliva.

„Det vil De faa at vide imorgen,“ lød det hemmelighedsfulde svar.

Næste dag skulde mødet finde sted mellem Rohan og den indbildte dronning.

Kong Henrik af Valois' ætling smykkede med egne hænder glædespigen til denne sammenkomst. Hun iklædte hende en klar, hvid kjole med lyserødt underskjørt; hun kastede en liden hvid kaabe over hendes skuldre, satte hendes haar op paa samme maade, som dronningen pleiede at bære sit, og stak hende sluttelig et brev i haanden.

„Jeg følger Dem ind i slotshaven,“ sagde hun: „en høitstaaende herre vil nærme sig til Dem. De giver ham dette brev, rækker ham en rose og siger til ham: „De ved, hvad dette betyder.“ Det er alt, hvad man forlanger af Dem.“

Sammenkomsten i haven foregik, som fortalt. Oliva glemte i forvirringen at overrække brevet, hun havde i haanden.

Hun fjernede sig hurtig, tilfreds over at have kunnet gjøre dronningen en tjeneste og over samtidig at have moret sig saa godt. Resten af natten tilbragte hun i muntert selskab i et nærliggende værtshus; og hun synes

senere ikke at have ofret mange tanker paa den komedie, hvori hun havde spillet med.

Grevinde la Motte's arbeidstid var endt; hun kunde endelig plukke frugten af sin møie.

En maaned efter det hemmelighedsfulde stevnemøde modtog kardinalen et brev fra Marie Antoinette, hvori hun udtalte ønsket om 60,000 francs, som hun agtede at fordele i velgjørende øiemed.

Dronningens ønske var en befaling for ham. Han gav pengene til fru la Motte, det sædvanlige sendebud, der var i besiddelse af hans usvækkede tillid.

Istedetfor de lovede 15,000 francs bragte grevinden 4,000 francs til frøken Oliva med forsikringen om, at hun havde udført sit hverv til tilfredshed for hendes majestæt. Den øvrige, langt større del af summen benyttedes til familien la Motte's underhold.

Tre maaneder efter var den foregivne dronning paanyt i pengeforlegenhed. Hun bad denne gang om 100,000 francs, og kardinalen betalte igjen uden tøven. Familien la Motte begyndte at leve paa stormands vis; de leiede flere nye tjenere, kjøbte heste og vogne. Rygtet om det venskabsforhold, hvori grevinden stod

til hendes majestæt, bredte sig hurtig til alle kanter.

* * *

Vi kommer nu til historiens anden del:

Hofjuvelererne Bøhmer og Bassange havde forfærdiget et halsbaand, der var sammensat af diamanter, hvis værdi løb op til 1,600,000 francs.

Guldsmedene ventede ikke at faa det solgt til andre end til kongelige personer. Marie Antoinette's smag for egte stene var bekjendt; de haabede, at hun vilde kjøbe det.

Gjennem en af hofkavallererne lod de smykket forevise kongen. Hans gemalinde havde dengang nylig skjænket ham det første barn; og Ludvig havde lyst til at forære hende det i den anledning.

Dronningen betragtede det, fandt det overordentlig smukt, men viste det tilbage. Man stod ved begyndelsen til den amerikanske krig, og hun bemerkede med rette, at det var nødvendigere at kjøbe et krigsskib end et halsbaand.

Juvelererne sendte smykket til de fleste andre

hoffer i Europa. Overalt blev man imidlertid forskrækket over prisen, og ingen vilde kjøbe det.

I fortvivlelsen over ikke at kunne nyttiggjøre en saa betydelig kapital, udbad Bøhmer sig en audiens hos Marie Antoinette. Han kastede sig paa knæ for hende, græd og bønfaldt hende om at kjøbe halsbaandet.

„Madame,“ raabte han, „jeg er en ødelagt mand; jeg er vanæret, hvis De ikke kjøber det. Jeg kan ikke overleve en slig ulykke. Herfra løber jeg og styrter mig i vandet.“

„Reis Dem, Bøhmer,“ svarede dronningen strengt. „Jeg har aldeles ikke anmodet Dem om at forfærdige dette smykke. Kongen vilde foræret mig det, men jeg viste det tilbage. Tal aldrig mere til mig derom. Tag diamanterne ud og søg at sælge dem enkeltvis; gaa ikke hen at drukne Dem.“

Hendes lille datter var tilstede, og Marie Antoinette tilføiede:

„Jeg er meget vred over, at De opfører en saadan scene i nærvære af mit barn. Tillad Dem aldrig noget lignende. Gaa!“

Bøhmer trak sig tilbage, og man saa ham ikke paa længe i Versailles.

Men ogsaa han hørte tale om den fortrolighed, der, ifølge forlydende, herskede mellem

Marie Antoinette og grevinde de la Motte. Han opsøgte sidstnævnte og bad hende om at gjøre sin indflydelse gjældende, om at overtale hendes majestæt til at kjøbe det kostbare halsbaand alligevel.

Grevinden bad om at maatte se smykket, som juveleren faa dage efter bragte med.

Hun gav foreløbig ingen løfter, og Bøhmer begyndte at frygte, at dette sidste skridt havde været ligesaa unyttigt som de tidligere.

Da meddelte hun ham endelig efter tre ugers forløb, at dronningen dog havde besluttet at kjøbe det. Hun vilde imidlertid ikke direkte underhandle med ham; men en af rigets stormænd vilde træde i forbindelse med ham og afgjøre sagen.

Faa dage senere kom kardinal Rohan for at underhandle paa dronningens vegne.

Man blev enig om betingelserne. Prisen for halsbaandet blev fastslaaet til 1,600,000 francs. Dronningen skulde betale summen i fire afdelinger; hver udbetaling skulde finde sted med et halvt aars mellemrum. Marie Antoinette ønskede foreløbig ikke at blive nævnt som kjøber, men forlangte taushed med hensyn til denne sag.

Da handelen var afgjort, bragte Rohan en kjøbekontrakt. Under samme læstes:

„Vedtaget.
Marie Antoinette af Frankrige.“

Underskriften og brevene til kardinalen, hvori Marie Antoinette underrettede ham om sine ønsker vedrørende halsbaandet, var skrevne af fru la Motte's sædvanlige hjælper, Rétaux de Villette.

Bøhmer havde ved tidligere leiligheder stedse forhandlet mundtlig med dronningen, og han kjendte ikke hendes haandskrift. Kardinalen var en altfor høitstaaende mand til, at man fattede mistillid uden grund. Guldsmeden overgav derfor trøstig sit smykke i kirkefyrstens hænder.

Samme aften kjørte Rohan til Versailles, ledsaget af sin kammertjener, som bar skrinet med det værdifulde indhold.

Han begav sig lige til grevinde de la Motte, der for denne anledning igjen var taget ind i hotellet derude.

Neppe var han traadt ind, før en mand indfandt sig med et brev i haanden. Grevinden tog det, læste det og sagde:

„Det er fra dronningen.“

Manden, som havde bragt det, blev fremstillet som en af hoffets tjenere. Og kardinalen

gjenkjendte ham virkelig som den person, der aaret forud havde været tilstede i haven, da han troede at have en natlig sammenkomst med hendes majestæt.

Den kongelige tjener, som selvfølgelig ikke var nogen anden end Rétaux de Villette, gik ud, men indfandt sig atter. Kardinalen saa med egne øine, at grevinden overleverede smykket til ham; han tvivlede ikke et øieblik paa, at det var kommet i Marie Antoinette's hænder.

Dagen efter var der stor hoffest. Guldsmeden skyndte sig til Versailles; han haabede at se diamantsmykket baaret af dronningen. Rohan kjørte ligeledes derud for at se hende med det smykke. hun havde skaffet sig ved hans mellemkomst.

Begge stillede sig paa den kongelige families vei. Men en stor skuffelse ventede dem begge: Marie Antoinette, der gik forbi klædt i festdragt, bar kun sine gamle smykker.

Juveleren var forundret over, at hun havde gjort sig saa meget besvær for at skaffe sig halsbaandet, naar hun ikke vilde bruge det. Kardinalen var ligeledes en smule overrasket. De elskværdige breve, han vedblivende modtog. beroligede ham imidlertid snart.

Maaneder gik. Fester fandt atter sted; men

Marie Antoinette bar aldrig det berømte halsbaand. Hun kom til Paris ved hertugen af Normandiets daab; end ikke paa denne høitidelige dag viste hun sig med det. Hun mødte kardinalen, men behandlede ham med samme kulde og foragt som før.

Han forstod ikke hendes lunefulde væsen; dog vaagnede endnu ingen mistanke i hans sjæl.

I mellemtiden havde grevinden, hendes mand og deres hjælper brudt halsbaandet istykker og solgt diamanterne dels i London, dels i Paris.

Egteparret havde tidligere begyndt at leve som rigfolk; nu udfoldede de en luxus uden grænse og maal. Fru la Motte kastede penge ud til alle sider. Hun fyldte sit hus med kostbarheder, sine smykkeskrin med diamanter og perler. Hun kjøbte en prægtig villa ved søkysten. Men naar Rohan kom og besøgte hende, modtog hun ham i en tarvelig kvistleilighed. Og da hun ved sommerens frembrud tilflyttede sin villa, indbildte hun ham, at hun reiste til fattige slegtninge paa landet.

En dag, da Bøhmer mødte kardinalen, bebreidede denne ham, at han ikke havde udtalt sin tak til hendes majestæt. Guldsmeden skyndte sig at rette sin feil. I regningen over

nogle mindre gjenstande, dronningen havde kjøbt, lagde han et brev, hvori han takkede for den afsluttede, større handel.

Han endte med følgende ord:

„Vi føler en sand tilfredsstillelse ved at vide, at den smukkeste diamantsamling, som findes, er i den smukkeste og bedste af alle dronningers besiddelse.“

Marie Antoinette troede, at Bøhmer var bleven sindsforvirret. Hun brændte brevet og bestemte sig til ikke mere at staa i nogensomhelst forretningsforbindelse med den gale mand.

Første betalingsdag rykkede nærmere og nærmere. Dagen kom, men dronningen betalte ikke. Istedet derfor overbragte grevinden en mindre sum i herskerindens navn med bøn til kardinalen om at udvirke en midlertidig udsættelse.

Ved et tilfælde fik Bøhmers kamerat, Bassange, se dronningens virkelige haandskrift. Han sammenlignede den med underskriften paa det dokument, som firmaet var i besiddelse af, og opdagede forskjelligheder.

Vanskelighederne med hensyn til betalingen havde gjort ham urolig; synet af Marie Antoinette's haandskrift gjorde ham betænkelig i høieste grad.

Medens Bøhmer atter ilede til Versailles og søgte dronningen, der ikke modtog ham, skyndte Bassange sig til grevinde de la Motte og truede hende med skridt, der bragte hende til at brænde sine skibe.

Buen, der havde været spændt for stramt, maatte briste. Grevinden var forberedt derpaa. Hun ansaa øieblikket for gunstigt og lod den briste med det mest smilende ansigt af verden.

Hendes plan var ligefrem, udførelsen var let.

„Kardinalen betaler halsbaandet," tænkte hun; „det er af største vigtighed for ham at skjule sin dumhed og indbildskhed. Han maa benytte alle midler for at undgaa offentliggjørelse af en sag, der vilde have hans forvisning fra hoffet til følge og gjøre ham latterlig for alle tider."

Hun tilstod for guldsmeden, at han var offer for et bedrageri, og at dronningens underskrift var forfalsket. Men hun beroligede ham med hensyn til de følger, sagen kunde faa, idet hun fremholdt, at Rohan var bunden ved sin ære, og at han var nødsaget til at betale smykket for at kjøbe juvelerernes taushed.

Medens hun lod Bassange staa raadvild, løb den foretagsomme grevinde til sin geistlige ven. Hun bønfaldt ham om beskyttelse mod dron-

ningen, der — saa paastod hun — havde ladet halsbaandet indkjøbe, men negtede at have modtaget det.

Prælaten begyndte at skimte den afgrund, han var styrtet ned i; dog vilde han ikke endnu tro den hele sandhed. Han havde hørt dronningens stemme og kysset hendes haand i den halvmørke allée; alle det sidste aars oplevelser, de varme og venlige breve kunde ikke være fantasibilleder.

Hans familie, som han havde holdt udenfor sine hemmeligheder vedrørende det indbildte forhold til Marie Antoinette, fik ikke heller nu det ringeste at vide om hans tvivl og ængstelser. Derimod raadspurgte han paanyt Cagliostro, idet han haabede at finde opmuntring hos denne ven.

Langt fra at trøste ham, stadfæstede Cagliostro hans bange anelser. Han raadede ham til at tilstaa alt for kongen eller snarest at søge en overenskomst med Bøhmer og Bassange.

Bøhmer havde imidlertid for anden eller tredie gang søgt foretræde i Versailles.

Marie Antoinette var i Trianon; men han fik hendes kammerfrue i tale, og hun forsikrede

ham, at hendes majestæt ikke havde forstaaet et ord af hans gaadefulde brev.

Han skyndte sig til Trianon. Dronningen var optaget med at prøve sin rolle i „Barberen i Sevilla“ og hverken vilde eller kunde modtage ham der.

Vendt tilbage til Versailles fik hun gjennem kammerfruen en anelse om, at Bøhmer ikke var sindssvag, som hun havde troet, men at han var bleven narret skammelig. Hun sendte bud efter ham nogle dage efter; og nu kom anslaget for en dag.

Kardinalen blev budsendt. Det var den femtende august 1785.

Hele hoffet var samlet i forhallen, da han viste sig, iført sin geistlige ordens-dragt.

Han blev kaldt ind i kongens arbeidsværelse, hvor ogsaa dronningen ventede ham.

Et halvt snes aar var forløbne siden sidste gang, han havde havt anledning til nøie og paa nært hold at betragte den virkelige Marie Antoinette. Han sammenlignede hende med den dame, han havde set i haven, og tabte fatningen. Dronningen var bleven fyldigere i de mellemliggende aar, og hendes ansigtsform var mere oval end frøken Olivas.

Han skjalv over hele legemet og var neppe istand til at tale tydeligt.

„Hvem har befalet Dem at kjøbe et halsbaand for dronningen af Frankrige?“ spurgte kongen.

„Deres majestæt,“ stammede kardinalen, „jeg indser for sent, at jeg er bleven narret.“

„Hvad har De gjort med dette halsbaand,“ spurgte kongen videre.

„Jeg troede, at dronningen havde modtaget det.“

„Hvem gav Dem det hverv at kjøbe det?“

„En dame ved navn la Motte-Valois. som bragte mig et brev fra dronningen; jeg mente at være hendes majestæt til behag ved at udføre dette ærinde.“

„De troede at være mig til behag,“ raabte dronningen ude af sig selv af vrede, „mig, der siden Deres ankomst hid til hoffet aldrig har talt et ord til Dem. Hvad har kunnet bringe Dem til at tro, at jeg vilde bruge en biskop til at udføre ærinder, der paahviler mit tjenerskab?“

„Jeg forstaar, at jeg er bleven bedraget,“ sagde kardinalen. „Jeg vil betale halsbaandet. — Mit ønske om at tjene Deres majestæt blændede mig; jeg anede intet bedrageri.“

Han trak frem af sin lommebog det dokument, der bar dronningens formentlige underskrift.

„Dette er ligesaalidt dronningens haandskrift som hendes underskrift,“ sagde kongen, der betragtede papiret; „hvordan er det muligt, at en fyrste af Rohan, den øverste geistlige i landet, kan tro, at dronningen underskriver „Marie Antoinette af Frankrige“! Alverden ved, at dronninger kun undertegner sit fornavn.“

„Jeg vil nødig anse Dem for skyldig,“ vedblev han; „jeg forlanger en retfærdiggjørelse fra Deres haand. Gaa ind i sideværelset; De finder der blæk og papir.“

Rohan adlød; men i sin sindsbevægelse var han neppe istand til at skrive en læselig linie.

Et kvarterstid efter vendte han tilbage med et papir i sin haand. Kongen modtog det og sagde:

„Jeg underretter Dem om, at De vil blive fængslet.“

„Sire,“ raabte kardinalen, „jeg vil altid adlyde Deres befalinger; men spar mig for at blive fængslet i min geistlige dragt og for hoffets øine.“

„Det maa ske,“ svarede kongen barskt og gik ud.

Midt paa dagen, midt i det kongelige slot blev kardinalen fastholdt og ført til Bastillen.

Før sin fængsling havde han fundet leilighed til at sende nogle ord til sin privatsekretær, abbed Georgel, med ordre til at brænde hans breve og navnlig de, der var blevne vekslede mellem ham og grevinde la Motte.

Brevvekslingen var brændt, da politikommissæren indfandt sig for at forsegle hans papirer.

Kongens raadgiver, greven af Vergennes, der vidste, at adelen vilde sætte alt i bevægelse for at redde sin frænde, ønskede at neddysse en saa uhørt skandale. Men dronningen forlangte offentlighedens lys, og hun havde kongen og de øvrige ministere paa sin side. Hendes vrede vendte sig i begyndelsen udelukkende mod Rohan; hun troede, at han havde knyttet dette rænkespil for at medvirke til hendes undergang.

Efter at kardinalen først var fængslet, varede det ikke længe, inden man fandt grevinde de la Motte. Hun, hendes mand og Rétaux de Villette blev stillede for domstolen.

Cagliostro og et par andre af Rohans ven-

ner blev ligeledes trukne frem for retten. Ogsaa skjøgen, der havde spillet majestætens rolle, blev puttet i fængsel.

Man tænke sig, hvilken opsigt begivenheden vakte: En fyrste af Rohan var fængslet, en kardinal var anklaget for paa uredelig maade at have tilvendt sig et halsbaand. Forbauselsen var stor, men misfornøielsen var ikke mindre.

Adelen var rasende over dette skridt mod et af dens fornemste medlemmer. Præsteskabet klagede over, at en kirkefyrste sad fangen.

Dronningens fortrolige venner tog aabent parti mod hende. Medlemmer af den kongelige familie, tanter, brødre og svigerinder, lastede høilydt Ludvig og Marie Antoinette for dette skridt.

Alt, hvad der var fiendtligt mod kongeværdigheden, alle misfornøiede, alle skinsyge, alle kardinalens venner og alle Marie Antoinettes fiender sammensvor sig mod hende nu.

Grevinde de Noailles, den samvittighedsfulde fru „Etikette“, lod ved denne leilighed det had komme til udbrud, som hun længe havde holdt skjult. Hun sluttede sig offentlig til sin forhenværende herskerindes modstandere og satte alt i bevægelse for at forsvare Rohan. Fruerne Marsan og Guéménée tog med samme varme

plads blandt sin slegtnings forsvarere; de klædte sig i sorg og stillede sig med bedende miner paa hans dommeres vei.

Der fandtes neppe den høiere adelsfamilie i landet, som ikke troede sig forurettet ved rettergangen mod ham.

Hans familie og deres tilhængere sørgede for, at deltagelsen for den anklagede trængte ned til de laveste lag af folket. De opnaaede saameget lettere at vække sympati for ham der, som Marie Antoinette begyndte at blive meget forhadt, og man var henrykt over en anledning til at trække hendes navn ned i smudset.

Dronningens navn spillede hovedrollen i skandalen. Hendes person stod udenfor. Historien har renset hende for enhver forbindelse med grevinde de la Motte; men folket, der kjendte hendes øvrige paafaldende venskabsforbindelser, og som dadlede hendes overdrevne ødselhed, troede længe og bestemt, at Rohan og fru la Motte maatte lide for at dække hendes svagheder.

Kardinalen, der havde handlet som en nar, blev fremstillet som et offerlam. Han havde blandet dronningen ind i en lavtliggende intrige; det var nok til at gjøre ham populær. Da han traadte ind i retssalen, blev han modtaget med

æresbeviser; man behandlede ham ikke som en anklaget, men som en fyrste, næsten som en hersker.

Paa gaderne sang man viser om ham. Et af versene lød:

„Notre Saint-Père l'a rougi;
Le roi, la reine l'ont noirci.
Le parlement le blanchira,
Alleluia!"

Et andet vers var mindre smigrende for Rohan:

„Oliva dit qu'il est dindon;
La Motte dit qu'il est fripon;
Lui se proclame un vrai bêta.
Alleluia!"

Endog moden blandede sig i historien om dronningens halsbaand. Damerne begyndte at bære kardinal-hatte. Og de pyntede sig med røde- og gul-stribede baand, som de kaldte „kardinalen paa straaleiet".

Grevinde de la Motte, som begyndte med at negte alt, og som spottede kardinalens dumhed, blev riset og brændemerket med bogstavet V („Voleuse"). Hun dømtes endvidere til livsvarigt fængsel. I „La Salpêtrière", hvor hun sad indestængt, lod hun, som om hun var vanvittig.

Hun forstod at vække almenhedens interesse og medlidenhed og blev efter faa aars forløb hjulpen til flugt til England.

Hendes mand og Rétaux de Villette blev dømte til livsvarigt straffearbeide. Cagliostro blev forvist fra Frankrige. Frøken Oliva blev frikjendt som uvidende om det hele bedrageri.

Kardinalen blev frifunden og i triumf ført ud af retssalen.

Han var visselig uskyldig med hensyn til bedrageriet. Men han var skyldig i majestætsforbrydelse: thi han havde sagt, at Marie Antoinette havde givet ham et stevnemøde om natten.

Det var denne majestætsforbrydelse, som skjænkede ham folkets sympati,. Og det virkelige offer i historien om halsbaandet var ikke ham, men dronningen.

XVIII.

Truende skyer. — Folkets voksende had.

Ingen mur er saa høi, at bagtalelsen ei springer over den, intet rum er saa skjult, at den ei trænger ind deri; ingen laas er saa fast, at sladderen ikke kan aabne den.

Bagtalelse og sladder holder sit seirstog gjennem verden. De danser hen over slottets tepper. De tripper efter den fattige kone paa gaden og sniger sig ind overalt.

De sniger sig ind i gravhvelvingen, trodser guldkroner og rustne sværd, som hviler paa sarkofagen. Tiden har bortvisket ordene fra de guldmalede ligstene; edderkoppen spinder sit net om dem. Kun bagvaskelsen, som suser om den slumrendes minde, synes at have evigt liv.

Gjennem aar havde sladderen uden ro kredset rundt om dronningen af Frankrige. Den havde antaget tusinde former. Snart havde

den vist sig som satirisk sang; snart var den dukket frem i aviser eller som flyveskrift af feigt og skammeligt indhold.

Marie Antoinette's liv var ikke blot i Frankrige, men ved alle fremmede hoffer bleven til en roman. Alt muligt var brugt som vaaben mod hende: hendes fødeland, hendes herkomst, hendes familie; hendes skjønhed, hendes venskaber og hendes smag.

Jorden var forberedt. Øieblikket var gunstigt til at kaste stænk paa hende fra tusinde sider. Og skandalen med halsbaandet gav signalet til en utallighed af nye skamskrifter, raa anklager mod hendes dyd.

Alle usunde rygter beskjæftigede sig med hende. Hun blev hudflettet som nogensinde en smuk og misundt kvinde er bleven det; hun blev forfulgt, som nogensinde en forhadt dronning er bleven forfulgt. Man stak satiriske flyveskrifter om hende ind under kongens serviette. Han hørte sin familie og sine hoffolk mumle beskyldninger mod hende. Han saa paa deres miner, at man beklagede ham som egtemand.

Bagvaskelsen fandt vei til alle stænder. Fra tronens fod, hvor den havde sit udspring, løb den rundt til de adelige slotte, til de literære saloner,

til gadebefolkningen. Som en farsot drog den gjennem landet, aabent, hvor den tidligere havde gaaet skjult.

Anklager mod Marie Antoinette blev trykkede i hundrede-tusindevis og omdelte i byerne og paa landet; hoffets egne embedsmænd hjalp med til at sprede dem ud. De sendtes til skolerne, hvis elever blev opdragne til foragt for hende, der bar kronen i deres land.

Dronningen, der havde været saa sorgløs og letsindig, merkede endelig, at bifaldsraabene forstummede paa hendes vei. Ved hertugen af Normandiets daab sagde hun sukkende: „Man raaber hurra for min søn; bifaldet gjælder ikke mig.“ Halsbaandshistorien det følgende aar lærte hende, at sladderen er lig hvepseredet: man maa ikke røre det uden at være sikker paa at kunne ødelægge det helt.

Efter processen om det ulykkelige smykke holdt hun op at føle sig glad. Hun modtog fra nu af en uafbrudt række slag ved hvilke det synes, som om forsynet vilde forberede hende paa de end frygteligere skjebneslag, der var forbeholdte hende i den sidste del af hendes liv: Hendes yngste datter døde. Hendes ældste søn svandt hen. Venner forlod hende, og fiender traadte frem. Hendes glade fortid vendte sig

som et spøgelse mod hende. Folkehadet reiste sig i sin vælde og magt.

Hun lod sig male i den hyrdindedragt, hun brugte i Trianon. Øieblikkelig sagde rygtet, at hun havde ladet sig male kun i et linned. Fra sangertribunerne lød offentlig nidviser mod hende; hofmændene og deres fruer kjørte ud for at høre paa dem og tiljublede sangerne sit bifald. Man bragte i omløb en mængde guldstykker, hvor kongen var fremstillet med et horn i panden. Mynterne, der var prægede i Strassburg, vakte en saameget heftigere vrede hos dronningen, som hun troede, at greven af Provence havde sin haand med i spillet.

Da Choiseul gjorde hende til kronprinsens hustru, havde han ment at skabe et fredens baand mellem huset Habsburg og huset Bourbon.

Hans forventninger var blevne sørgelig skuffede. Mistroen var bleven ved at herske: Marie Antoinette blev betragtet som spion mod sit folk til fordel for sin slegt.

Regjeringens feil blev tilskrevne hendes indflydelse. Man gjorde hende ansvarlig for den enes stigen, for den andens feiltrin, for statens kassemangel, for skatternes trykken. Man væltede ud over hendes hoved al den bitterhed, som maatte have luft.

De, som skyldte hende mest, forlod hende først, — en bitter erfaring i modgangens skole! Da hendes lykkeskib vaklede, fandt dronningens modstandere tilhold hos egteparret Polignac. Hun turde ikke mere besøge veninden uden iforveien at spørge, hvem hun vilde træffe i hendes hus.

Langtfra at have medfølelse med hende begyndte grevinden at blive uartig.

„Fordi om Deres majestæt ønsker at besøge mig,“ sagde hun næsvist, „er det vel ikke nødvendigt, at jeg stænger døren for mine venner.“

Endnu fandt Marie Antoinette undskyldning for den veninde, hun saa høit havde elsket; men hun holdt op at besøge hende. Og i en samtale med den østerrigske gesandt undslap der hende en ytring om, at „fru Polignac var aldeles forandret,“ og „at hun ikke mere kjendte hende igjen.“

Skjønt yndlingen og hendes kreds selv havde fremkaldt det, blev de misfornøiede over, at hun trak sig tilbage fra dem. Dronningen kunde de visselig undvære; men de likte ikke, at naadesbeviserne, embederne, som de tragtede efter, og de mange andre fordele forsvandt paa samme tid som hendes person.

Nu gjorde de først rigtig fælles sag med hendes værste fiender.

En af fru Polignacs venner, som mere end nogen skyldte herskerinden tak, digtede den mest ondskabsfulde vise, som overhovedet har seet lyset om hende. Den var bygget paa en smudsig løgn og gjenlød i Versailles og i Paris til fryd for hendes fiender.

Besøgte hun theatrene, peb man ad dronningen. Malerne turde ikke længer udstille hendes portræt; men paa aaben gade solgte man karrikaturer af hende og kongen. En af dem fremstillede Marie Antoinette spisende, kongen tømmende sit glas, medens folket stod udenfor, skrigende af hunger.

Endelig oprandt en dag, hvor politichefen maatte underrette hende om, at hun ikke mere burde vise sig i hovedstaden.

En ensom sjæl var den livsglade dronning bleven. Hun stod uden støtte, næsten uden ven. Overalt saa hun sig forfulgt af had. Hun var omgivet af frafald og forræderi paa alle kanter. Selv de enkelte, hvis uinteresserethed var hævet over tvivl, blev mistænkelige i hendes øine. Mindre end nogensinde skjelnede hun mellem falskt og sandt: det hændte, at hun tog de egte mynter for falske.

Anelser om fremtidige ulykker fyldte hendes sind. Hun havde krampe-anfald, hvori hun forudsaa sin skrækkelige skjebne. Hun lukkede sig inde i sit Trianon. Der var alt som før, og dog var det bleven anderledes og uden glæde. Latteren var forstummet i disse rum, der havde huset saa mange lyse stemninger, og som gjemte hendes sommerminder.

Snart skulde hun føres bort fra det sted, hun havde elsket fremfor alle. Løvet faldt. Sommeren var forbi; hun vandrede mellem visne blade. Ogsaa livets sommer var forbi; hendes lykkes dage var til ende.

INDHOLD

		Side
I.	Erkehertuginde Marie Antonia's fødsel. — Hendes opdragelse. — Frankriges vordende dronning forlader sit hjem	1
II.	Marie Antoinette's reise. — Hendes modtagelse i Frankrige. — Bryllupsfestlighederne.	18
III.	Forholdene ved hoffet i Versailles. — Hertugen af Vauguyon. — Ludvig den femtendes døtre. — Kronprinsen og hans dagbog	27
IV.	Marie Antoinette's første indtræden i den store verden. — Hvordan kronprinsessen tilbragte sin dag. — Moderens bebreidelser. — Greven og grevinden af Provence. — Greven og grevinden af Artois. — Theaterforestillinger og dansescener	50
V.	Kronprinsessen og grevinde du Barry. — Maria Theresias brevveksling med sin datter.	62
VI.	Kronprinsparrets indtog i Paris. — Ludvig den femtende dør	77
VII.	Tronbestigelsen. — Hofformerne. — Grevinde de Noailles. — Abbed Vermond	87
VIII.	Fiendtligheder inden familien. — Udflugter til Paris. — Operaballerne. — Marie Antoinette's spottelyst	105

		Side
IX.	Marie Antoinette's skjønhed. — Dronningens værelser i Versailles. — Modehandlerinden frøken Bertin. — Modens naragtigheder ...	115
X.	Marie Antoinette's venskaber. — Prinsesse Lamballe. — Fyrstinden af Guéménée. — Grevinde Polignac ....,	129
XI.	Trianon	150
XII.	Dronningens ødselhed. — Spilleskandalerne ved hoffet. — Marie Antoinette's forhold til literatur og kunst. — De kongelige skuespillere i Trianon	161
XIII.	Marie Antoinette's hemmelige kummer. — Keiser Josefs besøg. — Dronningen bliver første gang moder. — Maria Theresias død. Kronprinsens fødsel	178
XIV.	Kronprinsen døbes. — Marie Antoinette's formentlige elskere. — Greven af Artois. — Baron Besenval. — Lauzun. — Grev Fersen. — Castelnaux	198
XV.	Marie Antoinette og politiken	220
XVI.	Marie Antoinette som moder. — Fru Polignac som kongebørnenes guvernante. — Beaumarchais og hans komedier	233
XVII.	Halsbaandet	246
XVIII.	Truende skyer. — Folkets voksende had ..	279

N. P. LERCHES
BOGBINDERI
SKAGEN

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PT 8175 T83M33
Tschudi, Clara
Marie Antoinettes ungdom

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 06 05 09 009 1